

Jaromír Tichý, Jan Emmer

ZPRACOVÁNÍ BAKALÁŘSKÉ A DIPLOMOVÉ PRÁCE

2. PŘEPRACOVANÉ VYDÁNÍ

Vysoká škola finanční a správní, a.s.

www.vsfs.cz

JAROMÍR TICHÝ

JAN EMMER

ZPRACOVÁNÍ

BAKALÁŘSKÉ A DIPLOMOVÉ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ, a.s.

Vzor citace:

TICHÝ, Jaromír a Jan EMMER. *Zpracování bakalářské a diplomové práce*. [online]. Praha: VŠFS, 2020. 2. přepracované vydání. ISBN 978-80-7408-205-4.

RECENZENT:

Ing. Arnošt Klesla, Ph.D.

Ing. Mgr. Jaromír Tichý, Ph.D., MBA

PhDr. Jan Emmer

Zpracování bakalářské a diplomové práce

© Vysoká škola finanční a správní, a.s., 2020

ISBN 978-80-7408-205-4 (online)

Obsah

Předmluva.....	6
Obsah kapitol.....	7
1 Význam, struktura, téma a pravidla vypracování závěrečné práce, Zadání závěrečné práce.....	8
1.1 Požadavky na tvorbu a konečnou podobu bakalářské práce	8
1.1.1 Forma a součásti odevzdání závěrečné práce	9
1.1.2 Rozdíly mezi bakalářskou a diplomovou prací.....	9
1.1.3 Odborná úroveň bakalářské práce.....	10
1.1.4 Odborná úroveň diplomové práce.....	10
1.1.5 Návaznost mezi bakalářskou a diplomovou prací a již obhájenými pracemi.....	10
1.1.6 Přípravná role semestrálních a seminárních prací	11
1.2 Struktura závěrečné práce.....	11
1.2.1 Přední deska a přideštiny (první a druhá strana obálky).....	12
1.2.2 Titulní list.....	12
1.2.3 Prohlášení.....	13
1.2.4 Poděkování.....	13
1.2.5 Abstrakt.....	13
1.2.6 Klíčová slova	13
1.2.7 Obsah	14
1.2.8 Slovník znaků, symbolů, zkratk, akronymů, jednotek, termínů	14
1.2.9 Úvod.....	14
1.2.10 Analýza a zhodnocení pramenů a literatury	14
1.2.11 Výsledková část závěrečné práce	16
1.2.12 Závěr	17
1.2.13 Seznam bibliografických odkazů.....	17
1.2.14 Přílohy.....	18
1.2.15 Zadní deska a přideštiny	18
1.2.16 Hřbet vazby.....	19
1.3 Volba tématu závěrečné práce	19
1.3.1 Kritéria výběru tématu závěrečné práce	19
1.3.2 Výběr z nabídky témat závěrečných prací	20
1.3.3 Vlastní téma závěrečné práce	20
1.4 Zpracování Zadání závěrečné práce	20
1.4.1 Popis obsahu částí struktury Zadání závěrečné práce.....	21
1.4.2 Koncepce časového plánu zpracování závěrečné práce	22
1.5 Zpracování Záměru závěrečné práce	23
2 Zásady a postup vypracování Úvodu závěrečné práce	24
2.1 Předmět odborného řešení a cíl závěrečné práce	24
2.1.1 Stanovení cíle práce a hypotézy.....	25
2.2 Konstrukce Úvodu	26
2.3 Úloha lektora a hodnocení seminářů k bakalářské/diplomové práci	27
2.4 Úloha vedoucího práce a hodnocení závěrečné práce	28
3 Informační prameny a zdroje.....	29
3.1 Práce s informačními zdroji.....	31
3.2 Důvěryhodnost elektronických zdrojů.....	32
3.2.1 Typologie důvěryhodnosti informací na www	32
3.3 Základní principy vyhledávání v databázích	33
3.3.1 Booleovská logika.....	33

3.3.2	Proximitní (distanční) operátory	34
3.3.3	Zástupné znaky	35
3.4	Souborné katalogy Národní knihovny a další důležité služby a zdroje	35
3.4.1	Souborný katalog pro monografie (a periodika) SKC(P) – souborný katalog ČR ..	35
3.4.2	Portál Knihovny.cz	36
3.4.3	(Mezinárodní) meziknihovní výpůjční služby	36
3.4.4	Archivy závěrečných prací	36
3.5	Placené zdroje pro závěrečné práce dostupné na VŠFS	37
3.5.1	On-line katalog knihovny VŠFS	38
3.6	Vyhledávání na internetu	38
3.6.1	Vyhledávací stroje	39
3.6.2	Předmětové katalogy či adresáře	39
3.7	Jak na rešerši – rešeršní strategie	40
4	Metody odborné práce, tvorba textu závěrečné práce	41
4.1	Kompozice textu závěrečné práce	41
4.2	Stylistická úprava textu závěrečné práce	42
4.2.1	Základní pravidla odborného vyjadřování	43
4.2.2	Možné formy zpracování závěrečné práce	44
4.3	Výběr metod odborné práce pro zpracování závěrečné práce	44
4.3.1	Základní pojmy	45
4.3.2	Výzkum a jeho etapy	45
4.3.3	Stanovení odborného problému	46
4.3.4	Příprava metod odborné práce	46
4.3.5	Sběr a zpracování údajů	46
4.3.6	Interpretace údajů a výsledků studentského šetření	47
4.4	Nástroje studentské odborné práce	47
4.5	Metody sběru dat	48
4.5.1	Kvantitativní výzkum	48
4.5.2	Kvantitativní šetření v závěrečných pracích	49
4.5.2.1	Problematika výběru souboru	51
4.5.3	Kvalitativní šetření v závěrečných pracích	52
4.5.4	Metody získávání podkladů pro bakalářské či diplomové práce	54
4.5.4.1	Pozorování	54
4.5.4.2	Srovnávání (komparace)	55
4.5.4.3	Experiment (pokus)	56
4.5.4.4	Rozhovor (interview)	57
4.5.4.5	Dotazník, anketa	58
4.5.4.6	Analýza – klasifikační, vztahová, kauzální	60
4.5.4.7	Analýza produktů činnosti	61
4.5.4.8	Sekundární analýza dat	61
4.5.4.9	Syntéza, dedukce, indukce	62
4.5.4.10	Delfská metoda	62
4.5.4.11	Interpretace (vysvětlení)	62
4.5.4.12	Modelování	62
4.5.5	Minimální požadavky na projekt studentského šetření pro potřeby závěrečné práce	62
5	Formální podoba bakalářské a diplomové práce	63
5.1.1	Formální náležitosti seznamů a výčtů	64
5.1.2	Ilustrace - tabulky a obrázky v textu	64
5.1.3	Tabulky - pravidla, doporučení a náležitosti	65

5.1.4	Grafy - pravidla, doporučení a náležitosti	67
5.1.5	Obrázky - pravidla, doporučení a náležitosti	68
5.1.6	Zápis číslovek	68
5.1.7	Zápis data a času	69
5.1.8	Zápis matematických vzorců, zlomků, značek	70
5.1.9	Zápis procent, promile a stupně	71
5.1.10	Zápis finančních hodnot	72
6	Struktury ZP, etika tvůrčí práce, odkazy a citace	72
6.1	Struktura obsahu teoreticky zaměřené práce	72
6.2	Struktura obsahu empiricky zaměřené práce	73
6.3	Struktura empiricko-teoretické práce	74
6.4	Struktura práce založené na empirickém šetření	75
6.5	Etika tvůrčí práce	76
6.6	Citační etika	77
6.7	Možnosti IS VŠFS a jejich využití při zpracování závěrečné práce – odhalování plagiátů	79
6.8	Tvorba bibliografických citací	80
6.9	Jak má vypadat citace v textu?	81
6.9.1	Citování pomocí průběžných poznámek	81
6.9.2	Automatický generátor citací	82
7	Závěr závěrečné práce, prezentace a obhajoba závěrečné práce	83
7.1	Forma a součásti odevzdání závěrečné práce	83
7.1.1	Odevzdání závěrečné práce	84
7.1.2	Elektronická kopie bakalářské nebo diplomové práce	85
7.1.3	Úloha oponenta práce a hodnocení závěrečné práce	86
7.1.4	Obhajoba závěrečné práce	86
7.1.5	Používané technické pomůcky při obhajobě	88
7.1.6	Nejčastější chyby v závěrečných pracích	88
	Seznam literatury	91

Předmluva

Výuka předmětu Bakalářský seminář (BSe) a Diplomový seminář (DSe) je součástí bakalářského a magisterského studia všech oborů Fakulty ekonomických studií a Fakulty sociálních studií na univerzitě Vysoká škola finanční a správní, a.s. (VŠFS). Tato skripta jsou určena pro potřeby studentů prezenční a kombinované formy výuky bakalářských a magisterských studijních programů a všech studijních oborů VŠFS.

Skripta se věnují problematice tvorby textu bakalářské práce (BP) nebo diplomové práce (DP). Pokrývají v uceleném přehledu tematické spektrum předmětů Bakalářský seminář a Diplomový seminář. ([rozšiřující materiály](#)) Jejich obsah je také studentům přínosný v předmětech Bakalářský/Diplomový projekt 1 a Bakalářský/Diplomový projekt 2, které jsou bez přímé výuky. Skripta podávají odborný výklad podstaty a způsobu tvorby textu závěrečné práce, zaměřují se na způsoby zpracování jednotlivých částí závěrečných prací, na jejich prezentaci a obhajobu.

Předmět Bakalářský seminář je zařazen těsně po polovině bakalářského studia. Zpracování bakalářské práce předchází určité množství, studentem zpracovaných, semestrálních prací. Předmět Diplomový seminář je zařazen do druhé poloviny prvního ročníku magisterského studia. Zpracování diplomové práce tak předchází zpracování bakalářské práce a zpracování dalších semestrálních prací.

Student navazuje na předměty absolvované v bakalářském studiu, jako Aplikovaná informatika, v rámci studijních oborů mohou studenti využívat znalosti z předmětů Matematická statistika, Marketingový výzkum, Úvod do sociologického výzkumu, Finanční analýza.

Skripta zestručňují a aktualizují monografie: TICHÝ, Jaromír a Václav NETOLICKÝ. *Příprava, tvorba a hodnocení bakalářských a diplomových prací*. Praha: VŠFS, 2009, a TICHÝ, Jaromír a Jan EMMER. *Zpracování bakalářské a diplomové práce*. Praha: VŠFS, 2014. ([rozšiřující materiály](#))

Snahou autorů je zpřístupnit studentům, interním a externím lektorům základní a zásadní metodickou pomoc ve všech oblastech, kterých se při zpracovávání závěrečné práce student dotkne. Elektronickou nadstavbou skript na CD jsou odkazy do cloudu s dalšími upřesňujícími a rozšiřujícími materiály, které jsou takto k dispozici na jednom místě a popřípadě jsou aktualizovány pracovníky Centra knihovnických služeb VŠFS. Obsahem cloudu jsou interní dokumenty VŠFS vztahující se k problematice závěrečných prací a materiály veřejně dostupné zabývající se problematikou práce s literárními zdroji a citační etikou. Odkaz do cloudu je uveden zde ([rozšiřující materiály](#)).

Obsah kapitol

V předmětech Bakalářský seminář a Diplomový seminář (B_BSe a N_DSe) si studenti ujasňují požadavky na odbornou úroveň závěrečné práce (ZP), postup při výběru témat ZP, obsah a strukturu textu ZP a seznamují se s metodikou zpracování Zadání ZP a první verze Úvodu ZP. Dále se seznamují s metodami odborné práce, prací s informačními zdroji, problematikou autorských práv a citací, využíváním informačního systému univerzity (is.vsfs), s požadavky na formální podobu ZP, s prací se vzorem šablony ZP, s problematikou přípravy na obhajobu ZP a se zpracováním prezentace ZP.

Záměrem první kapitoly textu je vysvětlit význam závěrečné práce, zdůraznit důležitost dosažení co nejvyšší úrovně ZP. Usnadnit studentům orientaci v procesu volby tématu tak, aby po zvolení tématu práce byli připraveni ve spolupráci s vedoucím závěrečné práce vypracovat Zadání závěrečné práce.

Druhá kapitola vysvětluje význam a členění Úvodu ve struktuře ZP, charakterizuje jeho jednotlivé části a jejich návaznost. Prezentuje interní normy VŠFS ve vztahu k ZP.

Třetí kapitola seznamuje s jednotlivými typy dokumentů a vhodností jejich použití při tvorbě ZP. Obsahuje exkurz k důvěryhodnosti informačního zdroje. Základní principy vyhledávání, popis hlavních principů práce s databází. Seznámení se soubornými katalogy, popis fungování databází na příkladu ProQuest. Vyhledávání na internetu. Základy rešeršních technik.

Čtvrtá kapitola seznamuje studenty s hlavními metodami odborné práce. Vysvětluje zásady výběru vhodných metod odborné práce pro zpracování ZP. Studenti se seznamují s hlavními zásadami stylizace textu v odborné práci.

Pátá kapitola obsahuje základní pravidla formální úpravy ZP na VŠFS, a.s. Použití popisovaných formálních náležitostí je vhodné i pro psaní semestrálních prací (s odpovídajícím zjednodušením v rozsahu atd.).

Šestá kapitola si klade za cíl vysvětlit strukturu obsahu závěrečné práce (ZP), která je specificky zaměřena, adekvátně zvolenému tématu a cíli. V této kapitole jsou uvedeny struktury závěrečné práce charakteristické pro jednotlivá zaměření (teoretické zaměření práce, empirické, empiricko-teoretické, nebo zpracovat práci jako empirický výzkum). V této kapitole jsou vymezeny základní problémy citační etiky, zejména ve vztahu k problematice plagiátorství včetně legislativního rámce. Obsahem kapitoly je, jak správně citovat a odkazovat převzaté zdroje, seznámení s příslušnými normami a metodikou VŠFS. Představen je rovněž generátor na tvorbu bibliografických citací.

Zpracováním závěrečné práce nekončí studentovo snažení, ale čeká jej obhajoba závěrečné práce u státní závěrečné zkoušky bakalářského nebo magisterského studia před státní zkušební komisí. Text sedmé kapitoly se věnuje přípravě studenta na průběh obhajoby závěrečné práce, zásadám prezentace při obhajobě této práce. Obsahem kapitoly je zdůraznit význam a způsob zpracování Závěru ZP. Studenti zde budou seznámeni s kritérii hodnocení ZP. Kapitola poskytne návod na zpracování prezentace ZP.

Přejeme všem při tvorbě závěrečné práce mnoho zdaru.

Autoři, leden 2020

1 Význam, struktura, téma a pravidla vypracování závěrečné práce, Zadání závěrečné práce

Závěrečné práce naznačují cíl, pro nějž jsou zpracovávány, a student v nich prezentuje vlastní schopnosti a získané dovednosti během studia. Zpracováním závěrečné práce student prokazuje, že je seznámen s odbornou literaturou a že je schopen ji samostatně a srozumitelně použít pro řešení zadaného konkrétního úkolu, problému či tématu. Výsledkem studentova snažení by měl být odborný text plně vyhovující obsahovým a formálním požadavkům na daný typ závěrečné práce.

Závěrečné práce studentů jsou svým charakterem pracemi veřejnými, včetně posudků oponentů, vedoucích prací a výsledků obhajob. Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce, bez ohledu na výsledek obhajoby. Závěrečné práce lze tedy považovat za jakousi studentovu vizitku, která bude archivována v databázi bakalářských a diplomových prací, kterou spravuje jeho alma mater.

Bakalářskou i diplomovou práci lze zařadit mezi práce odborného charakteru, pro jejichž vypracování platí určitá pravidla, týkající se jak obsahové, tak formální stránky. Tato obecná pravidla jsou dále specifikována vzdělávacími institucemi. ([rozšiřující materiály](#)) Je tedy vhodné, aby se autor seznámil s požadovanými náležitostmi a se způsobem psaní a hodnocení odborného textu.

Pro studenta znamená zpracování závěrečné práce neocenitelnou zkušenost, pokud jde o schopnost jasně a správně definovat problém a stanovit cestu k jeho vyřešení. Představuje možnost vyzkoušet si práci se zdroji informací, jejich vyhledání, uspořádání a využití. Je to také možnost autora prezentovat vlastní myšlenky, svůj pohled na řešení a strukturu daného problému. Student si v tomto okamžiku prakticky vyzkouší tvorbu rozsáhlejšího monotematického textu a projeví se zde, jemu vlastní, styl vyjadřování. Je spíše podstatnější proces tvorby závěrečné práce, než samo výsledné zpracování daného tématu.

1.1 Požadavky na tvorbu a konečnou podobu bakalářské práce

Bakalářskou práci je možno pojmout jako teoretickou nebo výzkumnou, některé mohou svoji povahou přesahovat uvedené hranice. Tematické zaměření závěrečné práce je podřízeno odborným zaměřením studijních oborů na univerzitě VŠFS.

V teoreticky zaměřené práci student prokazuje, že prostudoval dostupnou literaturu k danému tématu, je schopen problematiku analyzovat, jasně vyložit a obohatit o další teoretické závěry. Do této skupiny patří i originální tvorba metodických pomůcek a materiálů.

V odborné práci (obsahující např. metody výzkumné sondy...) student shromáždí, vedle poznatků získaných studiem literatury, také empirické údaje dosažené vlastním šetřením, které správně utřídí, analyzuje, syntetizuje a interpretuje.

Zpracování závěrečné práce klade zvýšené nároky na studenta v těchto oblastech:

- výběr a volba tématu závěrečné práce, porozumění tématu,
- identifikace problému, formulace cíle (cílů),
- zvolení metod řešení a schopnost jejich aplikace,
- práce s odbornou literaturou a odbornými informačními zdroji,

- uplatnění teoretických znalostí získaných během svého studia,
- přínos vlastních poznatků, názorů a stanovisek ke zpracovávanému tématu,
- kvalitní formální a stylistická úroveň závěrečné práce,
- zpracování, vyhodnocení a interpretace výsledků,
- prezentace výsledků práce a jejich obhajoba.

1.1.1 Forma a součásti odevzdání závěrečné práce

Student, který splnil všechny studijní povinnosti dané studijním plánem všech ročníků studia univerzity, má možnost přihlásit se k vykonání státní závěrečné zkoušky¹ (SZZ) předepsaným způsobem, včetně odevzdání ZP. Student musí zároveň doložit, že má splněny všechny závazky k vysoké škole a jejím institucím. ([rozšiřující materiály](#))

Ve stanoveném termínu pro odevzdání závěrečné práce je nutné předat a předložit příslušné katedře, nebo součásti vysoké školy (studijní oddělení) následující materiály:

- studentův výtisk Zadání ZP doplněný záznamy vedoucího práce o povinných konzultacích v průběhu zpracování ZP,
- vytištěnou a svázanou závěrečnou práci v požadovaném počtu a formě vyhotovení,
- elektronickou formu originálu závěrečné práce (včetně samostatně vložených částí – abstrakt, klíčová slova, popř. samostatný soubor rozsáhlé přílohy) uloženou v Archivu ZP v is.vsfS,
- student musí mít při odevzdání ZP uděleny zápočty z předmětů zaměřených na přípravu závěrečné práce (Bakalářský/Diplomový seminář, Bakalářský/Diplomový projekt 1, Bakalářský/Diplomový projekt 2).

1.1.2 Rozdíly mezi bakalářskou a diplomovou prací

V bakalářské práci i v diplomové práci má student prokázat, že dokáže své znalosti, získané studiem, tvůrčím způsobem aplikovat při řešení zadaného problému. Bakalářská nebo diplomová práce má být vždy logicky uspořádána a dobře propracována, proto se vyznačuje jasnou a sevřenou strukturou. Rozčlenění textu BP a DP se pochopitelně poněkud mění podle rozsahu problému, velikosti zkoumaného souboru, hloubky zpracování, použitých přístupů a metod, vyšší úrovně tvůrčího řešení a návrhů v DP. Rámcový počet stran textu ZP je součástí metodických pokynů VŠFS.²

Primárním účelem bakalářské a diplomové práce je prokázat schopnost zpracovat odborný text počínaje výběrem tématu, jeho zdůvodněním, stanovením cíle přes následnou aplikaci stanoveného postupu až k zápisu výsledku práce. Formální požadavky na zpracování a schválení diplomové práce jsou analogické jako u bakalářské práce, s přiměřeně vyššími nároky; získání původních výsledků není podmínkou, důraz je při hodnocení kladen na způsob a hloubku zpracování. Rozdíl těchto stupňů závěrečných prací (BP a DP) není jen v počtu vyžadovaných popsaných stran, jejichž rámcový počet je součástí metodických pokynů VŠFS. ([rozšiřující materiály](#))

¹ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) v § 45, odst. 3 stanovuje, že bakalářský studijní program se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je zpravidla obhajoba bakalářské práce. Podobně hovoří § 46, odst. 3, že magisterský studijní program se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je obhajoba diplomové práce.

² Požadovaný minimální rozsah bakalářské práce se pohybuje kolem 2 AA (autorského archu), tedy 40 NS (normostran). Požadovaný minimální rozsah diplomové práce se pohybuje kolem 3 AA (autorského archu), tedy 60 NS (normostran).

1.1.3 Odborná úroveň bakalářské práce

Zpracováním BP student prokazuje, že se umí samostatně orientovat ve studovaném oboru, eventuálně studijním směru, že studiem získal a v praxi je schopen uplatňovat odpovídající okruh poznatků a metod a zároveň, že je schopen tyto poznatky a metody průběžně obohacovat z dostupné literatury. Zpracovaná BP zároveň svou úrovní dokazuje, že student zvládl základní postupy a etiku tvůrčí práce a že dokázal pracovat s odbornou literaturou, včetně cizojazyčné.

Jakýkoliv z textů, který již byl publikován nebo byl zpracován jako pracovní úkol v zaměstnání nebo předmět autorské smlouvy, nemůže být převzat do BP ve své původní podobě a je třeba s ním pracovat jako s literárním pramenem. Zcela nepřijatelné je předložit jako BP text, který (celý nebo jeho část) již byl obhájen na jakémkoliv jiné škole, v jiném oboru nebo studijním programu a typu studia. I s takovými texty je nezbytné pracovat jako s literárními prameny. ([rozšiřující materiály](#))

BP musí být původním a samostatně zpracovaným odborným textem. Nevyžaduje se, aby BP nutně přinášela nové poznatky, může být kultivovanou kompilací. Očekává se však, že bude zahrnovat vlastní názory, úvahy, kritická hodnocení a dílčí závěry autora. Při jejím zpracování se může student opírat o existující zpracování dané problematiky, o zkušenosti získané jinými autory, a to včetně autorů bakalářských a diplomových prací z řad studentů. Student však vždy musí toto zpracování a zkušenosti doplnit či konfrontovat s vlastními názory, úvahami, závěry a hodnocením.

1.1.4 Odborná úroveň diplomové práce

DP je završením vysokoškolského studia daného oboru. Je prokázáním skutečnosti, že její autor zvládl teoretické základy a logickou strukturu daného oboru, v oblasti dané tematikou diplomové práce je seznámen se současným stavem a hlavními směry teoretického myšlení. Současně prokazuje schopnost přesného a jednoznačného užívání odborné terminologie, zvládnutí vědecky podložené věcné argumentace a znalost aktuálních faktografických dat a informací.

Zpracováním DP autor prokazuje svoji schopnost samostatného řešení odborných (teoretických či praktických) problémů s použitím odborné literatury, včetně cizojazyčné, zveřejněných výsledků řešení výzkumných a vědeckých úkolů, dostupných údajů a informací jak v klasické, tak i elektronické formě. Současně prokazuje znalost a odpovídající užívání základních technických norem pro použití „odkazového aparátu“, a informovanost o soudobé vědecké a odborné literatuře vztahující se k tematice práce (včetně zahraniční). ([rozšiřující materiály](#))

1.1.5 Návaznost mezi bakalářskou a diplomovou prací a již obhájenými pracemi

Pro studenta, který již zpracoval bakalářskou práci, je výhodné z ní vycházet, nebo na ni navázat při zpracování práce diplomové. Lektori bakalářských a diplomových seminářů a potom vedoucí prací by měli požadovat, aby se student seznámil i s jinými než vlastními pracemi, které byly zpracovány a obhájeny na VŠFS na dané téma. Aby vymezil svůj přínos oproti nim, tj. aby při zahájení práce (a po dohodě s vedoucím) jasně uvedl a zformuloval, v čem postoupí dál (definování předpokládaného přínosu oproti dosavadním bakalářským či diplomovým pracím).

Vlastní přínos by měl být přesně formulován v Úvodu závěrečné práce a v jejím Závěru by se měl autor vyjádřit, co se mu podařilo splnit a co ne. Zásadní je požadovat, aby student při navazování své práce na již zpracované a obhájené práce uváděl citace u použitých částí těchto prací, respektoval autorství svých kolegů a jasně tak pokládal hranici mezi použitým zdrojem a vlastním přínosem, který tím více zdůrazní. To platí v plné míře i pro využití textu vlastních závěrečných, či jiných zveřejněných prací téhož autora.

Na tomto místě je vhodné zařazení odkazu na texty, v minulosti již obhájených závěrečných prací na obdobná témata, a to nejen na VŠFS. Chceme zde zdůraznit zdrojový potenciál obhájených prací v celé nabídce, kterou poskytuje databáze webu Vysokoškolských kvalifikačních prací (VŠKP) www.theses.cz, která vznikla jako projekt Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) „Národní registr VŠKP a systém na odhalování plagiátů“. v současné době je do projektu zapojeno celkem 56 vysokých a vyšších odborných škol v ČR.

Požadavek na analýzu šedé literatury tohoto registru ve vztahu k tematické odbornosti závěrečné práce je principiálně vznesen v konstrukci obsahu ZP, blíže v jeho druhém odstavci. Autorskou kolegiálníitou by mělo být seznámení se s obhájenými odbornými texty kolegů, absolventů, na dané téma a pokračování v řešené problematice, nebo v řešení problematiky z jiného úhlu pohledu. Zařazení podnětu na korektní zdrojové využívání již obhájených ZP i z jiných významných ekonomických univerzit v Česku by přispělo nejen ke zvýšení kvality ZP, ale především by upozornilo na inspirativní potenciál těchto prací především ve fázi výběru tématu a cíle ZP pro formulaci zadání ZP, včetně orientace pro návrh základního, předpokládaného, okruhu relevantní literatury a dalších zdrojů.

1.1.6 Přípravná role semestrálních a seminárních prací

V předložené BP/DP může student použít již dříve zpracované semestrální a seminární práce, což však nesmí narušit vnitřní obsahovou jednotu práce ani logiku použitého výkladu. Pro to, aby semestrální a seminární práce plnily tuto přípravnou roli, je důležité požadovat, aby jejich tematické zaměření nebo metodika jejich přípravy odpovídala zaměření, nebo metodě zpracování závěrečné práce. Je vhodné, aby v závěrečné práci studenta bylo v Úvodu řečeno, jak jeho práce vznikala a zda student navazuje na některé ze svých semestrálních a ročníkových prací/projektů.

1.2 Struktura závěrečné práce

Závěrečné práce (BP, DP) jsou technickými zprávami, proto je třeba dbát na jednoznačnost, objektivnost a srozumitelnost údajů a textu. Proporce práce by měly dodržet zásadu, aby minimálně dvě pětiny rozsahu představoval osobní přínos autora, tedy návrhová a diskusní, resp. hodnotící část textu ZP s jejími výsledky.³

Zkompletovaná ZP obsahuje tyto náležitosti: Titulní list jako první stránka, za kterou může následovat Poděkování, dále vlastnoručně podepsané Prohlášení studenta. Obsahem další stránky bude Abstrakt (angl. Abstract) – asi 15 řádek v českém a anglickém jazyce. Na další straně budou uvedena Klíčová slova (Key Words) rovněž v českém a anglickém jazyce (max. 7 slov). Pak následuje Obsah, v úpravě předepsané ČSN⁴, Úvod, Vlastní textová část ZP a Závěr. Po textu Závěru přijde jako samostatná kapitola Seznam bibliografických odkazů,

³ V některých závěrečných pracích může být tato část nazývána také Praktická část; Aplikační část.

⁴ ČSN ISO 2145 (010184). *Dokumentace - Číslování oddílů a pododdílů psaných dokumentů*. Praha: Český normalizační institut, 1997.

obsahující seznam použité literatury a jiných zdrojů. Následně se zařazují Přílohy, které se odlišují velkými písmeny abecedy, tj. Příloha A, Příloha B apod. Závazná podoba formální úpravy textu ZP je vyžadována v souladu s ČSN ISO 71 44 (01 0161) Dokumentace – Formální úprava disertací a podobných dokumentů.

Konkrétní rozsah ZP záleží na povaze tématu a způsobu prezentace, předpokládá se obvyklý rozsah (nepočítaje Přílohy, vakáty a strany s nulovou informací, např. Prohlášení) minimálně 40 normalizovaných stran (cca 1.800 znaků na 1 stranu) textu u BP a 70 normalizovaných stran textu u DP. Maximální rozsah práce by neměl u BP překročit 60 stran, u DP 100 stran. Do počtu stran se počítají pouze strany s vlastním textem, tzv. jádro zprávy. Větší rozsah práce podléhá souhlasu vedoucího ZP. Velmi krátkým pracím, pod minimální stránkový rozsah, by nemělo být povoleno jejich odevzdání. Ceněny jsou především ty práce, ve kterých student prokáže schopnost samostatného řešení problému a co nejvíce omezí popisnost při zpracování práce.

1.2.1 Přední deska a přideštit (první a druhá strana obálky)

Desky závěrečné práce by měly mít dostatečně informativní a úpravný charakter. Přideštit je (obvykle) prázdné. Na přední desku vazby ZP se nechá natisknout stručná podoba titulního listu. ([rozšiřující materiály](#)) Název závěrečné práce na přední desce a titulním listu musí být shodný s názvem uvedeným na originálním zadání závěrečné práce.

Obsah desek ZP:

- název univerzity, umístění loga univerzity není možné,
- jméno a příjmení autora (bez titulů),
- název práce v českém jazyce (nebo dle jazyku studia), případně podnázev práce,
- typ závěrečné práce (bakalářská, diplomová),
- místo a kalendářní rok odevzdání závěrečné práce.

1.2.2 Titulní list

Tato stránka je prvním základním zdrojem bibliografických informací, jsou zde uváděny údaje o vysoké škole, na které je práce odevzdávána, názvu závěrečné práce, jménu autora, místě a datu odevzdání práce. ([rozšiřující materiály](#))

Z této stránky bychom měli být schopni vyčíst tyto údaje:

- název univerzity, umístění loga univerzity není možné,
- název fakulty,
- název studijního oboru,
- stupeň a typ studia,
- jméno a příjmení autora včetně titulů,
- název závěrečné práce, případně její podnázev v jazyce českém a anglickém,
- typ závěrečné práce,
- místo a kalendářní rok odevzdání závěrečné práce,
- jméno vedoucího práce včetně titulů.

1.2.3 Prohlášení

Prohlášení je právní část, ve které autor označuje závěrečnou práci za svoje dílo. Text tohoto Prohlášení je předepsán a není dovoleno v něm měnit cokoli mimo data a jména autora. Jako datum se uvádí datum odevzdání závěrečné práce. ([rozšiřující materiály](#)) Toto Prohlášení je nutno vlastnoručně podepsat, doporučuje se podpis celým jménem (ne jen parafa) modrou propiskou nebo perem (ne černou barvou).

1.2.4 Poděkování

Tato kapitola je nepovinná, ovšem je vhodné ji zařadit. Text kapitoly „Poděkování“ není předepsán, je možné zde poděkovat všem, kteří se nějakým způsobem podíleli na řešení, poskytovali konzultace, rady, zařízení nebo jinak autora podporovali (rodina, vedoucí práce či konzultant, granty atd.). Nelze děkovat oponentovi závěrečné práce. Poděkování se v bakalářské práci obvykle umísťuje před Abstrakt. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.5 Abstrakt

Problematiku obsahu abstraktu dokumentů (anglicky Abstract) řeší ČSN⁵, podle níž by Abstrakt měl být v rozsahu 250 až 500 slov. Abstrakt hlavně slouží pro vyhledávací roboty v elektronických fulltextových databázích v národním a nadnárodním měřítku.

Abstrakt je redukováný text, který bez doplňkových nebo hodnotících informací (bez obrázků a tabulek) charakterizuje obsah dokumentu. Základními vlastnostmi jsou výstižnost, přehlednost, srozumitelnost, stručnost, přesnost, objektivnost a čtivost. Abstrakt je formulován v přirozeném jazyce - obvykle ve větách, někdy však jen v heslovité podobě, telegrafickým stylem. Abstrakt může používat textových formulací ze závěrečné práce, ale jako celek je formulován nově (neměl by vzniknout sesazením Úvodu a Závěru práce). Pro BP/DP se předpokládá půl stránky v jazyce mateřském, půl v anglickém jazyce. ([rozšiřující materiály](#))

V Abstraktu by mělo být stručně uvedeno:

- čím se ZP zabývá,
- proč si myslím, že tato práce má být napsána,
- co je jejím cílem (vymezit cíl, kterému se budu věnovat), (je možné i vyslovení hypotézy, u ZP to není povinností),
- mělo by zde být naznačeno, jaké metody je v práci použito.

1.2.6 Klíčová slova

Za Abstraktem jsou uvedena klíčová slova (anglicky Keywords). Zde se uvádí maximálně 5-7 klíčových výrazů v českém jazyce a anglickém jazyce, oddělených čárkami, ukončené tečkou. ([rozšiřující materiály](#)) Klíčová slova jsou hesla, sousloví, fráze, které výstižně charakterizují obsah ZP. Hesla jsou uspořádána hierarchicky podle významu, např. veřejný

⁵ ČSN ISO 214 (010148). *Dokumentace - Abstrakty pro publikace a dokumentaci*. Praha: Český normalizační institut, 2001.

sektor, veřejná správa, kontrola ve veřejné správě, ... Pro tvorbu Klíčových slov můžeme použít tezaurus⁶ daného vědního oboru nebo odvětví.

1.2.7 Obsah

Obsah se umísťuje bezprostředně za Abstrakt a Klíčová slova. Začíná na nové straně a obsahuje odkazy na umístění všech kapitol a částí bakalářské nebo diplomové práce. Názvy a číslování kapitol s číslem strany v Obsahu musí odpovídat názvům a číslování kapitol a stran v textu. V Obsahu jsou odkazy i na kapitoly, které se nečíslijí (Prohlášení, Poděkování, Abstrakt, ...) nebo mají jiný systém číslování (Dodatky/Přílohy). Často se v Obsahu hierarchická posloupnost částí práce zvýrazňuje odsazením. Obsah obsahuje všechny úrovně členění nadpisů, které jsou použity v ZP, doporučeno je číslování nadpisů až do třetí úrovně (výjimečně čtvrté úrovně). ([rozšiřující materiály](#)) Někdy se za Obsah připojuje i Seznam ilustrací (tedy obrázků, grafů, tabulek), zpravidla je-li počet ilustrací větší než tři.

1.2.8 Slovník znaků, symbolů, zkratek, akronymů, jednotek, termínů

Všechny zkratky, symboly atd. by měly být vysvětleny vždy při prvním použití v textu. Při větším počtu zkratek je pro přehlednost vhodné umístit tyto vysvětlivky s konkrétním významem ještě za Obsah. Při zápisu zkratek je nutné respektovat existující normy na používané symboly.⁷ Slovník obsahuje značky abecedně řazené (nejprve velká a následně malá písmena v pořadí latinská abeceda, řecká abeceda), doplněné jejich významem a uvedením fyzikálních jednotek.

Vyžaduje-li to povaha práce, uvádí se samostatné seznamy:

- použitých indexů,
- zkratek (NUTS, MŠMT, BROÚK, ...),⁸
- odborných termínů (subsidiarita, Cash flow, ...).

1.2.9 Úvod

Úvod obsahuje stručné vyjádření účelu, cílů, metodický přístup v hrubých rysech. Rozhodně by se neměl opakovat text Abstraktu, ani by zde neměly být popisovány výsledky – to je téma pro závěrečné zhodnocení. Podrobněji k jeho zpracování, viz kap. 2.

1.2.10 Analýza a zhodnocení pramenů a literatury

Touto „První částí“, která obsahuje literární rešerši a zhodnocení existujících teoretických názorů a teoretická východiska zvolené problematiky (mnohdy nazývanou jako teoretická nebo obecná část) začíná vlastní text závěrečné práce. Tato „První část“ by měla být rozdělena na oddíly, pododdíly a články (členěna na kapitoly max. tři úrovně). Příliš podrobné členění se nedoporučuje. Členění textu činí text přehlednější, vyjadřuje i význam

⁶ Tezaurus je odborný terminologický řízený slovník, který zachycuje aktuální terminologii určitého oboru formou hesel včetně nejrůznějších vztahů a souvislostí mezi hesly – synonymní výrazy, příbuznost, nadřazenost, podřazenost určitých termínů navzájem atd.

⁷ ČSN ISO 31-0 až 13 (011300). *Veličiny a jednotky*. Praha: Český normalizační institut, 1999.

ČSN ISO 1000 (011301). *Jednotky SI a doporučení pro užívání jejich násobků a pro užívání některých dalších jednotek*. Praha: Český normalizační institut, 1997.

⁸ NUTS - Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques (Nomenklatura územních statistických jednotek); MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR; BROÚK - Budoucí rozvoj Ústeckého kraje.

a hierarchické uspořádání jednotlivých částí textu. Konkrétní obsahové členění záleží na studentovi. Při číslování částí textu je třeba se řídit ČSN⁹.

Tato část závěrečné práce by měla obsahovat výčet a základní zhodnocení teoretických poznatků, které se vztahují ke zpracovávanému problému, ve kterém by měl student prokázat vědomosti, které získal studiem a samostatnou prací s literaturou. Tato podrobná zpráva by měla být zaměřena na to, co je v domácí i zahraniční literatuře o zvolené problematice až do současnosti publikováno. Kompilační podoba této části BP je zcela přijatelná a její výsledná podoba má charakter spíše analýzy pramenů a literatury a převažují zde citace. U DP musí být forma analýzy pramenů a literatury obohacena o samostatné zhodnocení existujících teoretických názorů i o formulaci vlastního teoretického východiska pro zpracování následné části DP.

Cílem Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury je vytvořit kritický přehled současných znalostí o nějakém konkrétním tématu a poskytuje podklady, z nichž je možné vycházet pro řešení zadaného úkolu (cíle) ZP. Vlastní text je určen adekvátně vzdělanému čtenáři, není tedy vhodné rozepisovat vše příliš podrobně. Měl by být kladen důraz na nové poznatky s odpovídajícím popisem a odkazem na vybavení.

Dobrá analýza a zhodnocení pramenů a literatury je charakterizována:

- logickým tokem myšlenek (jednotlivé odstavce na sebe logicky navazují),
- relevantními bibliografickými odkazy v jednotném a doporučeném formátu,
- správným použitím odborné terminologie,
- nezaujatým a uceleným přehledem dosavadního výzkumu dané problematiky,
- syntézou a hodnocením předkládaných informací.

Syntéza předložených informací je nejobtížnější částí Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury a předpokládá, že se autor v dané problematice dobře orientuje. Syntéza poskytuje novou interpretaci starých poznatků či kombinuje nové poznatky se starými. Může načrtnout intelektuální vývoj v daném oboru, navrhopvat směry, kudy by se nová odborná práce na tématu měla ubírat.

V rámci závěrečné práce student zpracovává Analýzu a zhodnocení pramenů a literatury, na jejímž základě bude navrhopvat postup odborného řešení zvolené problematiky v rámci budoucí závěrečné práce. Musí z ní být patrné, proč má smysl v odborné práci pokračovat (když na dané téma existuje již spousta odborných prací) a proč jsou k řešení navrhopvány určité metody (zda se jedná o standardně používané metody v oboru či bude použit jiný, inovativní přístup). Student by se měl pokusit o syntézu získaných informací i přes to, že je v oboru prakticky nováčkem a kvalita jeho práce většinou odpovídá dosavadnímu stupni jeho vzdělání a zkušeností.

V Analýze a zhodnocení pramenů a literatury by nemělo jít o pouhý přepis částí z odborné literatury různých autorů, nebo sestavu různých citací, bez toho, že by sloužily alespoň k upřesnění obsahu základních pojmů a konkretizaci vstupních otázek problému. Student by měl uvést, jak byl podobný problém pojat a řešen v jiných souvislostech u jiných autorů. Často se stává, že student cituje různé koncepce či názory na řešenou otázku, či obsah pojmu,

⁹ ČSN ISO 2145 (010184). *Dokumentace - Číslování oddílů a pododdílů psaných dokumentů*. Praha: Český normalizační institut, 1997.

aniž se pokusí o jejich analýzu, komparaci a následnou zdůvodněnou syntézu jak otázku, či pojem chápat.¹⁰

Tuto část (Analýza a zhodnocení pramenů a literatury) nelze nazývat rešerší. Rešerše je soupis literatury k tématu, na kterém má student pracovat (téma ZP). Udělat rešerši znamená prohledat dostupné informační zdroje: katalogy knihoven, odborné elektronické databáze univerzit a vědeckých společností i firem oborově zaměřených na téma ZP. Rešerší se zabýváme v jiné kapitole.

Shromáždění a přečtení vybrané relevantní literatury je předpokladem k vytvoření přehledu o stavu poznání v oboru a tématu ZP, tedy Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury. Autor ZP si tak utřídí základní poznatky, východiska a získá inspiraci pro svou vlastní práci. Tato subkapitola je pak výchozím materiálem pro další, tvůrčí část, která by ji měla metodicky i strukturou odpovídat.

Tato část ZP ve svém závěru také obsahuje charakteristiku metod a postupů, které budou pro řešení zvoleného problému (cíle ZP) použity. Zde autor popisuje celkový přístup práce a uvádí konkrétní metody a postupy, jichž použije a na jejichž základě dojde k uvedeným výsledkům a závěrům. Metody musejí být jasně popsány, aby podle nich bylo možno případně dosažené výsledky ověřit. Mezi použitými postupy by měly být i vhodné statistické metody.

Zřídka vyskytující se ilustrace by měly být začleněny přímo do textu co nejbližší místu, kde jsou odkazovány a popisovány. Každý uváděný graf, tabulka atp. musí být komentován (hodnocen). ([rozšiřující materiály](#))

1.2.11 Výsledková část závěrečné práce

Na část Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury navazuje druhá část obsahující výsledky (vlastní koncepce řešení problematiky). Tato část závěrečné práce je často nazývána praktickou nebo aplikační. Výsledková část ZP je pro hodnocení práce nejzávažnější. Tato část tvoří jádro ZP, obsahuje vlastní řešení problému. Z této části musí být zřejmé, že student zvládl zadané téma, že je schopen aplikovat poznatky získané studiem a formulovat vlastní názor na řešený problém. Na základě zjištěných skutečností student formuluje vlastní návrh řešení existujících problémů, popřípadě uvádí výsledky formativní evaluace (kreativní hodnocení).

Pokud student zpracovává případovou studii zaměřenou na řešení problémů instituce nebo firmy, uvádí na začátku této kapitoly, v potřebném rozsahu, stručný popis zkoumaného systému.

V této stěžejní části práce student názorně, stručně, přehledně a přesvědčivě prezentuje výsledky jak prostřednictvím prostého textu, tak pomocí tabulek a grafů. Získané výsledky by měly být náležitě zhodnoceny (zvláště statisticky) a přiměřeně objektivně interpretovány ve srovnání se současným stavem poznání v oblasti dané problematiky podle literárních pramenů.

¹⁰ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, 115 s. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

Autor by měl vycházet ze závěrů předcházející první části ZP a tvůrčím způsobem aplikovat poznatky získané jak ve škole, tak i z praxe a z vlastního studia. Student na základě dosavadního poznání předkládá vlastní koncepci řešení, charakterizuje svůj další pracovní postup a případně zvolené výzkumné metody. V dalším textu pak prezentuje výsledky vlastního bádání, analyzuje je a hodnotí (prezentuje úvahy, interpretace, polemiky, kritiky, komentáře, návrhy, postřehy apod.), aby posléze dospěl k vlastnímu řešení.

Pokud je v závěrečné práci prováděno kvantitativní šetření, měly by být výsledky zpracovávány odpovídajícími statistickými metodami. Vyhodnocení je dobré doplnit tabulkami a grafy, které usnadňují interpretaci výsledků. Výhodnost návrhů zlepšení je nutno prokázat výpočty, objektivními čísly, ukazateli, grafy atp. Kritéria, která nejsou objektivizovatelná, je nutno zhodnotit jasnými, srozumitelnými a logickými argumenty, analogiemi, citacemi atp.

Obě části vlastního textu práce lze dále členit podle různých kritérií a podle potřeby, přičemž jednotlivé dílčí části by měly být ukončovány krátkými dílčími závěry. V konkrétní podobě pak vlastní text práce může obsahovat různý počet kapitol a každá z uvedených jeho částí může představovat rozdílný podíl na celkovém objemu textu. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.12 Závěr

V této kapitole autor hodnotí celou svou závěrečnou práci, shrnuje poznatky získané ve všech sledovaných aspektech problému (prezentace dedukcí, posouzení kvality výsledků, srovnání s jinými metodami). Ze závěru má být jasné, jakou problematikou se student zabýval a zejména k jakým závěrům dospěl. Je zde důležité reagovat na zadání závěrečné práce, autor je povinen jasně deklarovat, zda byl splněn stanovený cíl práce. Prezentovat výsledky, navrhnout řešení nebo zdůvodnit, proč výzkum v této oblasti nevedl k dobrým výsledkům, proč byl cíl splněn pouze částečně a z jakých důvodů.

Autor zde porovnává dosažené výsledky s vyřčeným cílem nebo cíli, které si stanovil v Úvodu na začátku práce a posuzuje jejich splnění, popřípadě nesplnění. U diplomových prací je vždy uvedeno, zda byla potvrzena či vyvrácena hypotéza formulovaná v Úvodu. Je třeba mít na paměti, že i negativní výsledek je výsledkem, je-li správně okomentován a je-li v jeho pozadí dostatečné úsilí. Lze zde uvést i kvantitativní hodnocení, ovšem neměly by se zde opakovat pasáže z hlavního textu, nebo přílišné podrobnosti.

Autor by měl na základě zjištěných výsledků naznačit další problémy, kterým by bylo účelné věnovat pozornost, nastínit doporučení a návrhy, jejichž realizace by při další odborné práci pomohla vyřešit zkoumaný problém. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.13 Seznam bibliografických odkazů

Kapitola je zařazená na závěr bakalářské nebo diplomové práce. V této kapitole je uveden seznam skutečně použité literatury, nebo přímo citovaných materiálů. Uvádí se všechny knižní, časopisecké a elektronické odborné prameny, z nichž práce čerpá nejen v etapě získávání informací (analýza a zhodnocení pramenů a literatury). Student, autor závěrečné práce zde dokazuje svoji schopnost nalézt významné a zajímavé literární prameny a pracovat s nimi.

Pozor na dodržování předepsané formy citace jednotlivých dokumentů, které se liší podle zvolené metody odkazování na citaci (dle ČSN ISO 690:2010 (01 0197) platné od 1. dubna 2011). Citujte pomocí generátoru citací na www.citace.com, který odpovídá aktuálním ČSN.

Soupis v jednotné úpravě (s názvem „Seznam bibliografických odkazů“) je řazen abecedně podle příjmení autorů, u děl téhož autora chronologicky. Internetové zdroje by se neměly uvádět zvlášť, nýbrž společně s tištěnými zdroji. Vlastní soupis bývá psán písmem o jeden bod menším, než je základní text. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.14 Přílohy

Tento oddíl obsahuje jednotlivé přílohy (doplňkové ilustrace, tabulky...), případně jiný materiál, který je důležitý pro úplnost závěrečné práce, ovšem nelze jej umístit do hlavního textu z různých důvodů. Ve vlastním textu by měly zůstat jen tabulky a grafy nezbytné pro porozumění textu a myšlenkovému kontextu s předchozími částmi. Na ostatní materiál, nacházející se v příloze, je odkazováno z textu.

Možné důvody umístění materiálu (textu, tabulek a obrázků) do Přílohy:

- je obtížně zařaditelný do hlavní části,
- ve vlastním textu by odváděl pozornost nebo narušil logiku textu,
- je příliš rozsáhlý,
- byl použit jiný způsob kopírování,
- není nezbytný pro pochopení zprávy, ale pro odborníka je zajímavostí.

Seznam obrázků, grafů a tabulek bývá uveden před Seznam bibliografických odkazů. Stránky Přílohy musí být číslovány průběžně dále. Přílohy se odlišují a nadepisují velkými písmeny abecedy, tj. Příloha A, Příloha B apod., jsou opatřeny názvem a musí být uvedeny v obsahu. Je nutno jejich počet a druh omezit na skutečně nezbytný pro doplnění ZP. Rozsáhlé přílohy se do Archivu ZP v IS VŠFS vkládají zvlášť pod názvem Přílohy bakalářské/diplomové práce. Číslování příloh pak odpovídá i číslování pododdílů, obrázků, tabulek, grafů apod. v přílohách, které zahrnuje i číslo příslušné přílohy (Graf A. 1: Popisný text).

Přílohami mohou být jakékoli materiály, které mají přímou souvislost s vlastní prací. Zpravidla jde o větší obrázky, tabulky, grafy, výkresy, výpisy programů, algoritmy, fotografie a tabulky nebo protokoly z dotazníkového šetření, které nemohly být zařazeny do textu. Přílohy mohou také popisovat použité vybavení nesouvisející přímo s řešením práce, popis doplňkových metod, případně výpisy a komentáře použitých nebo vytvořených programů. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.15 Zadní deska a přidešti

Pro materiál zadní desky (čtvrtá stránka obálky) platí stejné zásady jako pro přední desku. Obvykle bývá prázdná, ovšem je zde možno umístit údaje o tiskárně, identifikační údaje atd. Zadní přidešti (třetí stránka obálky) je obvykle prázdná. Vnitřní strana zadní desky je vybavena doplňky pro vložení média s textem závěrečné práce, zdrojových a přílohových textů nebo složeného listu přesahujícího formát A4 apod. Doplňkem pro vložení média je myšlena průhledná polypropylenová pošetka nebo papírová pošetka (s okénkem nebo bez okénka) s chlopní pro uložení CD, popř. DVD s textem, obrázky a přílohami ZP pro účely archivace. ([rozšiřující materiály](#))

1.2.16 Hřbet vazby

Text na hřbetě závěrečné práce by měl být správně orientován, leží-li práce předními deskami dolu. Na pravém okraji (tedy dole za uvedením roku odevzdání) se nechává 30 mm volného prostoru pro účely knihoven. ([rozšiřující materiály](#))

Na hřbetě desek se nechá natisknout:

- jméno a příjmení (titul se neuvádí),
- typ práce (bakalářská, diplomová),
- kalendářní rok odevzdání závěrečné práce.

1.3 Volba tématu závěrečné práce

Zpravidla tři semestry před plánovaným ukončením studia se student seznámí s vypsanými tématy bakalářských prací na příslušné (oborové) katedře. Po dohodě s vedením příslušné katedry je možné navrhnout vlastní téma závěrečné práce vycházející z předchozích teoretických nebo praktických prací studenta. Tento výběr předpokládá poměrně přesnou orientaci studenta v tématice studovaného oboru. V mnoha případech má již student jasnou představu o problému (cíli), který by chtěl v závěrečné práci řešit. Vlastní téma je tak obvykle koncipováno konkrétněji a přesněji než témata vypisovaná. Volba a případné upřesňování tématu probíhá na základě studia literatury a po konzultacích s učitelem, který dané (rámcové) téma vypsal. Závěrem této činnosti vypracuje student Zadání závěrečné práce.

Umberto Eco¹¹ prezentuje čtyři jednoduchá pravidla pro způsob výběru tématu práce:

- *Téma odpovídá zájmu posluchače* (a jako takové navazuje na zkoušky, které složil, na knihy, které přečetl a na politická, kulturní a náboženská přesvědčení, která jsou mu duchovním zázemím;
- *Prameny nutné pro zpracování tématu* jsou pro kandidáta fyzicky dostupné;
- *Zpracovatelnost* veškerých podkladů a pramenů odpovídá kulturní úrovni kandidáta;
- *Metodologické předpoklady při daný výzkum* jsou na takové úrovni, aby odpovídaly zkušenosti a průpravě, kterou kandidát již získal.

1.3.1 Kritéria výběru tématu závěrečné práce

Při zadávání (výběru) BP/DP je třeba velmi zodpovědně uvážit reálnost požadovaného řešení, přístupnost, objektivnost a reálnost dostupných údajů a informací, dostatek podpůrné literatury a přijatelný rozsah úkolů pro čas, který je na práci k dispozici. Důležitý je také výběr tématu z hlediska zaměření, úrovně, znalostí a zájmů studenta.

Jakákoliv změna zaměření práce nebo změna tématu může znamenat nezvládnutí řešení zadání, proto je zodpovědný výběr a zadání práce velmi důležité. V této souvislosti je potřeba volit předmět zkoumání velmi úzce, aby bylo možno zvládnout jeho řešení na odpovídající úrovni a požadované časové lhůtě.

Kritériem pro výběr tématu může být:

- souvislost se studovaným oborem,
- souvislost s předmětem ve výuce (přednostně státnicovým),

¹¹ ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1997, s. 26-27. ISBN 80-719-8173-7.

- význam pro region,
- osobní zájem a fundovanost vedoucího práce ve vztahu ke studovanému oboru,
- souvislost s řešeným vědeckým úkolem (grantové nabídky GA ČR, TA ČR, ...) ¹² kterého je vedoucí práce nositel, nebo v nichž VŠFS působí.

1.3.2 Výběr z nabídky témat závěrečných prací

Návrh témat bakalářské práce či diplomové práce (dále jen závěrečné práce, nebo ZP) katedrou vychází z dlouhodobé koncepce vědeckovýzkumné činnosti VŠFS, přípravy výzkumného záměru, řešených grantových a dalších projektů vědy a výzkumu a návrhů dalších doporučení ostatních (neoborových) kateder.

Výběr tématu závěrečné práce studenti provádí ve stanoveném termínu a stanoveným způsobem, obvykle elektronickou komunikací v informačním systému vysoké školy. Na základě stanovených kritérií pro přijímání přihlášek k vyhlášeným tématům ZP (oslovení pedagoga, který téma vyhlásil, s návrhem způsobu řešení) je rozhodnuto, vedoucím nabízeného tématu ZP, o přijetí či nepřijetí studentovy přihlášky. ([rozšiřující materiály](#))

1.3.3 Vlastní téma závěrečné práce

Student, který se nepřihlásil k žádnému vypsanému tématu a vybírá si vlastní téma bakalářské nebo diplomové práce, musí požádat příslušného vedoucího katedry o schválení vlastního návrhu tématu, s tím, že tento návrh musí být předem odsouhlasen potenciálním vedoucím práce.

Postup individuálního zadání závěrečné práce: Student s vlastním návrhem tématu sám osloví možného vedoucího z řad pedagogů školy. Projedná s ním své téma a záměr, a pokud od něho získá souhlas k vedení práce, vypracuje Žádost o individuální téma ZP. Žádost po podpisu vedoucím práce zašle vedoucímu katedry ke schválení. Po schválení jsou téma i vedoucí sekretariátem příslušné katedry fakulty registrováni v is.vsfs. ([rozšiřující materiály](#))

1.4 Zpracování Zadání závěrečné práce

Po zvolení tématu závěrečné práce student kontaktuje vedoucího práce, se kterým konzultuje svou představu o zpracování zvoleného tématu. Témata jsou obvykle stanovena obecně a student musí přesněji definovat problém, který bude předmětem jeho práce. Na tomto základě student zpracuje návrh osnovy závěrečné práce. Hlubší analýzu obsahu zvoleného tématu student provede ve fázi formulace Záměru ZP (ve struktuře Úvodu závěrečné práce).

Student zpracuje také návrh aktuální odborné literatury, který předloží ke schválení vedoucímu práce. Do této odborné literatury nelze zařadit skripta vysokých škol, učebnice škol poskytujících sekundární úroveň vzdělání, popularizační články, studentské práce nižší nebo stejné úrovně, právní normy, texty převzaté z www stránek apod. Vedoucí práce posoudí při další konzultaci úroveň zpracování tohoto návrhu a zadaných úkolů a po jejich přijetí uloží studentovi zpracovat Zadání závěrečné práce v Rozpisu témat v is.vsfs.

Vyplněné Zadání ZP v elektronické podobě v Rozpisu témat v is.vsfs schvaluje potvrzením vedoucí práce. Po potvrzení tématu a Zadání ZP vedoucím práce musí toto téma a Zadání ZP

¹² GA ČR – Grantová agentura České republiky, TA ČR – Technologická agentura České republiky.

následně elektronicky schválit a povolit k obhajobě v Rozpisu témat v is.vsfs vedoucí příslušné (oborové) katedry.

Zadání schválené vedoucím katedry je pro studenta i pro katedru závazné a lze je změnit pouze ve výjimečných případech na základě souhlasu vedoucího katedry a vedoucího práce. Změna vedoucího práce je možná rovněž pouze se souhlasem vedoucího katedry, a to z prokazatelně závažných důvodů.

Zpracování ZP je výhradně ve studentových rukou. Vedoucí práce je mu v tomto nápomocen svou odborností a zkušenostmi. Vedoucí práce po kladném posouzení studentových návrhů a zadaných úkolů uloží studentovi zpracovat Zadání závěrečné práce. ([rozšiřující materiály](#))

Strukturu elektronického Zadání ZP v Rozpisu témat v is.vsfs tvoří:

- Jméno studenta, fakulty VŠFS, studijního střediska, studovaného oboru (je vyplněno automaticky v is.vsfs).
- Název závěrečné práce (v ČJ a v AJ).
- Osnova závěrečné práce (struktura tématu, stručný obsah).
- Odborná literatura (minimálně 5 aktuálních titulů u BP a 8 u DP, včetně cizojazyčné).
- Rozvrh konzultací s vedoucím ZP (minimálně 2 termíny pro zpracování Zadání ZP a 8 termínů po dobu vypracování ZP).
- Podpis – studenta/ky (až při odevzdání výtisku Zadání ZP při odevzdání ZP na oborové katedře).
- Záznam o provedených konzultacích s vedoucím závěrečné práce.
- Stav přípravy závěrečné práce na závěr předmětu BP1.

1.4.1 Popis obsahu částí struktury Zadání závěrečné práce

Student vyplňuje přesně a pravdivě hlavičku Zadání ZP (nacionále studenta, studijního střediska, studovaného oboru...).

V českém jazyce je název závěrečné práce v is.vsfs automaticky předvyplněn. Název závěrečné práce v a anglickém jazyce doplňuje student. Tento název práce je totožný s názvem budoucí závěrečné práce. Upřesnění vyhlášeného tématu ZP na název ZP je, po konzultaci s vedoucím práce možný, a po schválení Zadání ZP vedoucím jej schvaluje vedoucí katedry.

Student vyplňuje Osnovu závěrečné práce, jejíž návrh vedoucí práce již odsouhlasil. Osnova ZP se skládá ze dvou částí, ze Struktury tématu, a ze Stručného obsahu ZP. Ve Struktuře tématu student naznačí směr, kterým se bude ZP zabývat, lze naznačit cíl závěrečné práce, obsahy částí ZP (Analýza a zhodnocení pramenů a literatury, Výsledky řešení), obsahy jednotlivých kapitol. Strukturu tématu ZP by měla vhodně doplňovat Stručný obsah.

Stručným obsahem lze rozumět osnovu v bodech, student uvádí členění závěrečné práce do hlavních částí a kapitol vlastního textu práce. Je vhodné uvést členění Úvod, Analýza a zhodnocení pramenů a literatury, Výsledky řešení, Závěr. Do této klasické struktury student uvede číslované body (budoucí nadpisy), dva až tři do Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury a 2 – 3 do Výsledků řešení.

Zadání ZP s takto rozpracovanou Osnovou ZP a Odbornou literaturou je kvalitním začátkem tvorby ZP a lze z těchto částí zadání nadále čerpat. Do zadání ZP student wpisuje Seznam

odborné literatury v požadovaném rozsahu. Je požadováno sestavit seznam abecedně a pouze z monografií tuzemských, nebo zahraničních. Do seznamu nelze zařadit skripta a učebnice škol, popularizační články, studentské práce nižší nebo stejné úrovně, právní normy. Zařazení odborných monografií, které jsou studentovi dostupné z elektronických knihoven, je po schválení vedoucím práce, možné. Tento seznam musí být zpracován dle požadavků norem a pokynů pro citování literárních zdrojů.

Student, v rámci spolupráce s vedoucím práce, zpracuje návrh plánu konzultací s vedoucím ZP, který předloží ke schválení vedoucím práce ve formuláři Zadání závěrečné práce.

V části vymezené pro schvalovací podpisy studenta/ky, vedoucího práce a vedoucího katedry je vhodné vypsát jména těchto osob, včetně jejich titulů. Schválené Zadání závěrečné práce vedoucím příslušné (oborové) katedry, podepsané vedoucím práce a studentem je pro studenta i pro katedru závazné a lze je změnit pouze ve výjimečných případech na základě souhlasu vedoucího katedry a doporučení vedoucího práce.

Důraz je kladen na zápisy konzultací v elektronickém Zadání ZP, neboť v jeho výtisku při odevzdání ZP, jsou dokládány záznamy dodržování termínů konzultací s vedoucím práce dle harmonogramu. Záznamy ve výtisku Zadání ZP jsou také dokladem postupu prací na ZP a dokladem základních doporučení vedoucího. Je zde také prostor pro provedení záznamu o stavu přípravy závěrečné práce na závěr předmětu BP1. Tento výtisk elektronického formuláře zadání ZP je odevzdáván spolu se závěrečnou prací a je fyzicky dostupný komisi při obhajobě ZP u SZZ. ([rozšiřující materiály](#))

1.4.2 Koncepce časového plánu zpracování závěrečné práce

Tvorba závěrečné práce je dlouhodobý proces, ovšem časově náročný. K jeho zvládnutí je vhodné, aby student s vedoucím závěrečné práce konzultoval a poté sestavil časový plán a věcný plán řešení problematiky (v rámci zvoleného tématu) v závěrečné práci.

Základní časový rámec práce je dán několika pevnými termíny v akademickém roce (odevzdání zadání závěrečné práce, získání zápočtů z předmětů podporujících tvorbu ZP – BP1 a BP2, DP1 a DP2, odevzdání závěrečné práce, termín SZZ a možné další termíny). Tyto termíny jsou každoročně vyhlašovány a jsou specifické aktuálnímu akademickému roku v Metodickém pokynu č. 4. ([rozšiřující materiály](#))

Iniciativa vedoucí k využití konzultací s vedoucím závěrečné práce je však plně na straně studenta. Vedoucí závěrečné práce nemá žádnou povinnost studenta kontaktovat, aby zjistil, v jaké fázi pracovního plánu se student nachází. Student si musí také uvědomit, že i kdyby sám zvládl dopracovat text na jakékoli úrovni k danému termínu, může se setkat s tím, že vedoucí práce bude plně časově a pracovním vyčerpán a jeho práce na tomto základě nebude odevzdána včas. Navíc je nutné počítat s dostatečnou časovou rezervou pro nepředpokládané události a závěrečnou korekturu práce. Lze proto jen doporučit upravit časový harmonogram tak, aby vyhovoval studentovi i vedoucímu ZP.

Požadavkem, dle elektronického formuláře Zadání ZP, je zpracovat rozvrh konzultací s vedoucím závěrečné práce v rozsahu minimálně 10 termínů po dobu vypracování ZP. 2 termíny jsou určeny pro zpracování Zadání ZP a Záměru ZP. Dále jsou určeny 4 termíny pro BP1/DP1 a další 4 termíny pro BP2/DP2. Předměty bakalářské a diplomové projekty mají

podobu konzultativního předmětu, u kterého není plánována přímá výuka. ([rozšiřující materiály](#))

Další termíny závisí na domluvě studenta s vedoucím práce. Záleží na preferencích studenta kombinovaného, nebo denního studia, na preferencích vedoucího práce. Požadavkem metodiky VŠFS je aby konzultace probíhaly na fyzické bázi. Vhodné je před konzultací si termín s vedoucím potvrdit a zaslat mu části práce v elektronické podobě.

Příklad vyplnění Rozvrhu konzultací s vedoucím závěrečné práce v akademickém roce:

- 1) prosinec struktura a obsah Analýzy a zhodnocení pramenů a literatury ZP,
- 2) únor stanovení cíle ZP, pojetí výsledkové části ZP,
- 3) březen základní text analýzy a zhodnocení pramenů a literatury ZP, struktura výsledkové části ZP,
- 4) duben předložení textu analýzy a zhodnocení pramenů a literatury ZP, řešení problémů výsledkové části,
- 5) květen předložení textu analýzy a zhodnocení pramenů a literatury ZP, řešení problémů výsledkové části,
- 6) říjen předložení textu vlastní koncepce řešení problému
- 7) leden kontrola stavu přípravy ZP k udělení zápočtu z Bakalářského/Diplomového projektu 1,
- 8) únor předložení textu výsledkové části a příloh ZP,
- 9) březen závěrečná konzultace k definitivní verzi textu ZP,
- 10) duben předložení svázané ZP, konstrukce prezentace ZP, udělení zápočtu Bakalářského/Diplomového projektu 2, konzultace prezentace ZP.

1.5 Zpracování Záměru závěrečné práce

Na základě zpracovaného Zadání ZP, včetně návrhu struktury a osnovy závěrečné práce, provede student hlubší analýzu obsahu zvoleného tématu ve formulaci Záměru ZP (ve struktuře Úvodu závěrečné práce).

Při sestavování Zadání ZP a Záměru ZP je student povinen se s vedoucím práce minimálně dvakrát osobně sejit a konzultovat zpracování těchto dvou dokumentů, které jsou podmínkou zápočtu z předmětu Bakalářský/Diplomový seminář.

Záměr ZP obsahuje nastínění řešeného problému, stručné vymezení současného stavu řešené problematiky v odborné literatuře, stanovení cíle ZP a hypotézy u DP, popis způsobu práce a stručné rozpracování obsahu ZP.

Záměr Bakalářské/Diplomové práce, pro zápočet z předmětu B_BSe/N_DSe by měl obsahovat tyto části textu (odstavce):

- Odstavec 1: Zdůvodnění aktuálnosti tématu a nastínění problémů, které student bude řešit. Tato část obsahuje také zdůvodnění, proč bylo téma zvoleno. (např. ve své práci se zabývám ...; chci se věnovat problematice ...; mám o tomto tématu znalosti ...; téma je aktuální protože ...)
- Odstavec 2: Současný stav problematiky. (Jak je téma frekventováno v odborných pramenech a v kterých, co nového a významného v dané oblasti existuje, aktuální vývoj v oboru. Je třeba uvést alespoň 2-3 významné autory, kteří se věnují přímo danému tématu, nebo tématům podobným a jejich přínosy. Zde prokazuje student základní znalost oboru, tématu a problému.)

- Odstavec 3: Stanovení cíle bakalářské/diplomové práce a pracovních hypotéz u DP (Cíl musí být exaktně hodnotitelný, měřitelný, musí iniciovat přínosy ve srovnání s vývojem problematiky atp. V závěru práce musí být explicitně uvedeno splnění cíle/ů ZP, nebo do jaké míry se podařilo naplnit stanovený/é cíl/e ZP. Zde lze formulovat dílčí cíle, umožňující zpracovateli naplnění cíle hlavního. V diplomových pracích se formuluje hypotéza/y ZP, které napomohou k dosažení cíle ZP a exaktnímu vyhodnocení v Závěru práce. Při stanovení cíle je možno využít metodiku hodnocení cílů SMART.).
- Odstavec 4: Popis metod odborné práce, které budou v průběhu zpracování ZP použity. (Může obsahovat popis řešení (metod práce) v jednotlivých kapitolách, částech ZP. Literární rešerše a zhodnocení existujících teoretických názorů, kvantitativní nebo kvalitativní výzkum, metody dedukce/indukce, analýza/syntéza, komparace, abstrakce, generalizace, analogie, modelování.)

Záměr ZP obsahuje podpis vedoucího ZP, kterým jej schvaluje. Záměr ZP odevzdá student prostřednictvím Odevzdáárny v IS vyučujícímu Bakalářského/Diplomového semináře jako splnění jedné z podmínek zápočtu z předmětu Bakalářský/Diplomový seminář.

Důvodem požadavku na zpracování Záměru ZP je motivovat studenta k přemýšlení o cíli, konstrukci závěrečné práce a metodách, které v práci použije. Takto zpracovaný Úvod v podobě Záměru ZP není konečnou variantou a během zpracování práce je dotvářen a upravován.

2 Zásady a postup vypracování Úvodu závěrečné práce

Úvod představuje zásadní, výchozí část ZP. Rozvíjí a upřesňuje schválený Záměr ZP, který student zpracoval v rámci Bakalářského/Diplomového semináře. Vypracováním Úvodu závěrečné práce si student ujasňuje svoji představu o zpracování vybraného tématu. Deklaruje cíl, popřípadě hypotézu práce (u DP) a metody odborné práce, které pro zpracování tématu využije. V Úvodu také zmiňuje teoretická východiska řešeného problému. Student zde provede hlubší analýzu obsahu zvoleného tématu a přesněji definuje řešený problém, který bude předmětem jeho práce.

2.1 Předmět odborného řešení a cíl závěrečné práce

Definice předmětu (F. Zich ve svém textu hovoří o „problému“)¹³ odborného řešení bývá klíčovou otázkou první fáze zpracování závěrečné práce. Je nutné si stanovit oblast zkoumání daného tématu a zaměřit na ni metody zkoumání vybrané tak, aby její řešení směřovalo k žádoucímu cíli. Logická struktura zpracování závěrečné práce je v tomto případě nápomocna. Shromažďování literatury a zpracovávání analýzy a zhodnocení pramenů a literatury v této části práce má za důsledek to, že se student více ponoří do zkoumaného tématu, téma „načte“, vytvoří si určitý přehled a pochopí další vztahy v řešené oblasti. S tímto analytickým rozhledem je již student schopen identifikovat a vybrat „bílá místa“, která by byla vhodná pro zpracování.

¹³ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, 115 s. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

2.1.1 Stanovení cíle práce a hypotézy

Student musí definovat problém, který práce řeší a formuluje cíl práce, který činí práci přínosnou a zajímavou a současně jí umožňuje být čímsi víc než jen plochým zopakováním již řečeného nebo nepřínosnou všehochutí tezí, mířících odnikud nikam, případně kompilačním převyprávěním textu podrobně vyloženého jinde.

Cíl ZP je studentem stanoven v Zadání ZP, následně v Záměru ZP, v těchto dokumentech je schvalován vedoucím ZP, a v Zadání ZP je také schvalován vedoucím katedry. Tento cíl by měl být ve stejné podobě uveden i v Úvodu ZP, jako výstup řešení konkrétně a srozumitelně formulovaného problému, který si student zvolí v rámci vybraného tématu. Tento samý cíl je vhodné uvést v Závěru DP a explicitně zodpovědět jeho splnění.

V okamžiku, kdy student již prostudoval dostatečné množství odborné literatury a absolvoval konzultace se svým vedoucím práce, je čas na upřesnění cíle práce, nebo na vyřčení hypotézy (hypotéz) u DP. Dochází zde (může dojít) k zpřesnění cíle, který byl stanoven v Zadání ZP.

Je také vhodné, aby si student udělal představu, na jakém stupni poznání se v současné době daný problém (předmět zkoumání) nachází. Měl by získat přehled o existujících základních přístupech k řešení problému a na tomto základě vybírat metody odborné práce, které ve své práci použije.

Tímto postupem lze dospět ke dvěma základním variantám pohledu na cíl práce:

- cíl práce se podaří ztotožnit s tématem diplomové práce,
- téma diplomové práce je velmi rozsáhlé a stanovení cíle práce téma zužuje a zpřesňuje.¹⁴

Po těchto krocích student úžeji specifikuje problém, který chce v závěrečné práci řešit, a formuluje cíl práce co nejkonkrétněji. Absence konkrétního cíle zaměřeného na řešení vybraného problému deformuje a často znehodnocuje i zaměření a obsah hypotézy u DP. Lze také zmínit možnost stanovení „pracovní hypotézy“, domněnky nebo představy o možnostech řešení daného problému. Samotná hypotéza¹⁵ představuje předběžné tvrzení, představu o vztahu mezi zkoumanými proměnnými a s tím související předpoklad budoucího chování systému.

Při formulaci hypotéz bychom se měli držet určitých zásad:¹⁶

- měla by být formulována stručně, jednoznačně, logicky a jednoduše,
- měla by být formulována ve formě oznamovací věty, nejčastěji implikace¹⁷,
- měla by být ověřitelná, tj. všechny proměnné musejí být definovány operacionálně,
- měli bychom se vyhýbat slovům, která vyjadřují osobní a kulturní soudy či preference,
- za hypotézu by neměla být vydávána definice nebo neurčité tvrzení.

¹⁴ POSTLER, Milan. *Metodika zpracování a úprava diplomových prací (určeno pro inženýrský stupeň studia)*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1994, s. 12. ISBN 80-707-9976-5.

¹⁵ Hypotéza je předpoklad, domněnka, navržená teorie, konstatování opírající se o naše domněnky či tentativní (pokusný, nezávazný) výrok o vztazích mezi dvěma nebo více pozorovanými nebo nepozorovatelnými jevy nebo proměnnými.

¹⁶ PAVLICA, Karel. *Sociální výzkum, podnik a management: průvodce manažera v oblasti výzkumu hospodářských organizací*. Vyd. 1. Praha: Ekopress, 2000, 161 s. ISBN 80-861-1925-4.

¹⁷ Implikace znamená vztah vyplývání nebo zahrnutí. Skutečnost nebo výpověď A implikuje nějaké B, pokud z A nutně vyplývá B, případně pokud je B v A už zahrnuto čili implikováno.

Operacionalizací rozumíme převod pojmů do roviny empiricky sledovatelných znaků. Operacionalizace „operační definice“ hypotézy znamená, že nám nevysvětluje, co určitá věc či jev je, ale jak se to pozná (změří). Jinými slovy to znamená, že hypotéza obsahuje proměnné, které vstupují do zkoumaného problému a pro které máme operacionální vymezení, tj. určení toho, jak je změříme.

Hypotéza je pravděpodobný výklad jevu, o jehož správnosti je třeba se přesvědčit. V dalších etapách zpracování diplomové práce dochází k verifikaci (ověřování) hypotéz. Formulace statistické hypotézy umožňuje verifikovat nebo falzifikovat její platnost. Jsou převeditelné do tzv. nulové hypotézy H_0 , která je ověřována statistickým testem. Většinou jde o kauzální, příčinnou souvislost, nebo hypotézy o struktuře sledovaného jevu. V průběhu těchto etap student může hypotézu potvrdit, upřesnit nebo vyvrátit. Tím postupně řeší vymezený problém.

DP tak bez zacílení na jednoznačně definovaný problém nemůže mít zřetelné výsledky v podobě alespoň návrhu řešení problému, což je základem přidané hodnoty DP, jako příspěvku autora a jeho ZP k posunu v dosažené úrovni poznání (minimálně uvedeného v první části ZP z literatury).

2.2 Konstrukce Úvodu

Úvod závěrečné práce obsahuje stručné vyjádření účelu, cílů a metodický přístup v hrubých rysech. Rozhodně by se neměl opakovat text Abstraktu, ani by zde neměly být popisovány výsledky – to je téma pro závěrečné zhodnocení. Tato kapitola má čtenáře uvést do problematiky, nastínit širší kontext problému a blíže popsat předmět, který bude v bakalářské nebo diplomové práci řešen (definování obsahu práce). Požadovaný rozsah Úvodu činí u BP 1–2 strany a u DP 3–4 strany. ([rozšiřující materiály](#))

Podle tzv. deskriptorů platných v prostoru ECTS¹⁸ musí text Úvodu obsahovat obligatorně stanovené části, členěné do samostatných odstavců.

Úvod definuje obsah práce, obsahuje 4 odstavce:

- 1) Zdůvodnění zvoleného tématu, nastínění problému, který bude v práci řešen.
- 2) Charakteristiku současného stavu řešené problematiky v odborných pramenech.
- 3) Stanovení cíle BP a cíle a hypotézy u DP. Cíl musí být přesný, exaktně hodnotitelný, měřitelný, atraktivní, reálný, termínovaný (SMART¹⁹). V závěru práce musí být zhodnocení naplnění stanoveného cíle ZP (a potvrzení či vyvrácení hypotéz u DP). Lze formulovat dílčí cíle, nebo hypotézy (u DP je formulace hypotézy povinností).
- 4) Popis odborných metod práce, které k dosažení cíle budou využívány, včetně zdůvodnění jejich výběru. Popis formy práce.

Úvod začneme nejlépe půlstranou zcela obecného úvodu (více méně pro neoborníky), kde nastíníte, o čem vlastně celý Úvod bude. Ideálním stavem by bylo, pokud by dříve nepoučený čtenář na základě této půlstrany a cílů na konci Úvodu pochopil, o čem by vaše závěrečná práce měla být. Tento odstavec Úvodu by měl obsahovat zdůvodnění aktuálnosti tématu a nastínění problému, který student bude řešit. Tato část obsahuje také zdůvodnění, proč bylo téma zvoleno.

¹⁸ ECTS - European Credit Transfer Systém.

¹⁹ SMART - mnemotechnická pomůcka používaná v projektovém řízení a koučinku ve fázích stanovení cílů.

Druhý odstavec Úvodu je zaměřen na současný stav problematiky a přehled nejvýznamnějších literárních pramenů, které jsou k zadanému tématu zpracovány, a to včetně jejich autorů. Měl by zde být zmíněn aktuální vývoj v oboru, a jak je téma frekventováno v odborných kruzích (odborné literatuře). Je třeba uvést alespoň 2-3 autory, kteří se věnují přímo danému tématu, nebo tématům podobným, jaké jsou přínosy, co je a aktuální vývoj v oboru, zde je třeba prokázat základní znalost problému. Autorskou kolegiálníitou by mělo být seznámení se s obhájenými odbornými texty kolegů, absolventů, na dané téma a pokračování v řešené problematice, nebo v řešení problematiky z jiného úhlu pohledu. Zdrojové využívání již obhájených ZP i z jiných významných ekonomických univerzit v Česku přispěje nejen ke zvýšení kvality ZP, ale především má inspirativní potenciál ve fázi výběru tématu a stanovení cíle (popřípadě hypotéz) ZP.

Ve třetím odstavci se nachází stanovení cíle diplomové práce a pracovních hypotéz pro diplomovou práci. Cíl musí být exaktně hodnotitelný, měřitelný, musí iniciovat přínosy ZP ve srovnání s vývojem problematiky. Doporučuje se formulovat nejen hlavní cíl ZP. Lze stanovit ale i další dílčí cíle, umožňující autorovi naplnění cíle hlavního. V diplomových pracích je navíc třeba formulovat hypotézu/y ZP, které napomohou k exaktnímu vyhodnocení výsledku v Závěru práce. Cíle závěrečné práce nemusí být vyjádřeny explicitní otázkou, ale je nutné je jasně popsat. Na takto stanovené cíle (konkrétní, měřitelný, dosažitelný, odpovídající, ohraničený v čase - SMART) je potřeba odpovědět v Závěru práce. Zodpovězení splnění nebo nesplnění cílů závěrečné práce musí být v Závěru stejně exaktní a zdůvodněné a doložené hlavními výsledky a odkazy do výsledkové části práce.

Ve čtvrtém odstavci nabídneme popis odborných metod práce, které budou v průběhu zpracování ZP použity k dosažení cíle, včetně zdůvodnění jejich výběru. Musíme předpokládat, že čtenářem může být i laik, který o vámi řešené problematice neví téměř nic.

Co by úvod neměl obsahovat:

- 1) Podrobný popis obsahu a jednotlivých kapitol ZP - obsah jednotlivých kapitol ZP může být charakterizován ve třetím odstavci, kde za stanovením cíle lze provést jeho rozvinutí a zpřesnění. Je zde možné naznačit, čím se budete v jednotlivých kapitolách zabývat pro zdárné splnění cíle práce. Taktéž může být obsah jednotlivých kapitol ZP nastíněn ve čtvrtém odstavci, kde student hovoří o zvolených metodách odborné práce, které pro dosažení svého cíle použije.
- 2) Osobní beletristická konstatování a podobné úvahy – v krátkosti je přípustné v Úvodu uvádět osobní úvahy a názory, nemělo by to ovšem narušit celkovou logickou strukturu Úvodu a koncepci jeho věcnosti.
- 3) Historie a podrobný popis subjektu, kde bude realizována aplikační část ZP – na tento text bude prostor na začátku výsledkové (praktické) části.
- 4) Další realie (věcné údaje, charakteristická dílčí fakta), úvahy – tyto texty jsou již předmětem zpracovávání vlastní práce. V diplomové práci je požadováno již v první části zpracovávat vlastní závěry analýz uvedených literárních zdrojů.

2.3 Úloha lektora a hodnocení seminářů k bakalářské/diplomové práci

Cílem předmětu bakalářský/diplomový seminář je poskytnout studentům seminární formou odbornou podporu a průpravu ke kvalitnímu vypracování závěrečné práce. Zároveň je cílem uvést účastníky do problematiky odborné práce a seznámit je s pravidly, postupy a technikou tvorby odborných kvalifikačních textů na úrovni nezbytné pro terciární stupeň vzdělání.

Lektor semináře ke zpracování závěrečné práce by se měl se studenty věnovat metodice zpracování závěrečné práce na dané úrovni studia a vedoucí závěrečné práce by měl vést studenta „po odborné linii“. Lektor úvodních seminářů by měl zvyšovat stupeň vědomostí a dovedností studentů pro zpracování ZP (obsahová struktura práce, formální podoba práce, znalost příslušných norem, také cíl práce, pracovní postup, informační zdroje, ze kterých bude čerpat, vnitřní strukturu textu, celkový časový plán aj.).

V rámci úvodních seminářů student s pomocí lektora a vedoucího práce tvoří Zadání ZP. Stává se tak dalším odborným garantem kvality zpracovaného Zadání ZP, kromě samotného vedoucího práce a vedoucího katedry, kteří toto stvrzují na zadání svým podpisem.

Struktura Úvodu ZP vede studenta jako budoucího autora ZP k hlubšímu promyšlení obsahového zaměření, cíle i metod a forem vypracování závěrečné práce. Návrh Úvodu ZP tvoří student podle metodiky seminářů k ZP a pod vedením vedoucího závěrečné práce. Odevzdání tohoto materiálu odsouhlaseného vedoucím ZP je jednou z podmínek pro udělení zápočtu za úspěšné absolvování semináře k ZP.

Základní prvky obsahu předmětu bakalářský/diplomový seminář tvoří podrobné a srozumitelné seznámení studentů s obsahem metodiky pro vypracování závěrečné práce, a to až do úrovně schopnosti tuto metodiku aplikovat při vlastním zpracování závěrečné práce. ([rozšiřující materiály](#))

Bakalářský/diplomový seminář může být rozčleněn do následujících dílčích témat:

1. Význam, struktura, téma a pravidla vypracování ZP, Zadání ZP.
2. Zásady a postup vypracování Úvodu ZP.
3. Prameny a informační zdroje, studium a zpracování odborných textů.
4. Metody odborné práce, tvorba textu ZP, formální podoba ZP.
5. Formy ZP, etika tvůrčí práce, odkazy a citace.
6. Závěr ZP, dokončení ZP a obhajoba.

2.4 Úloha vedoucího práce a hodnocení závěrečné práce

Po ukončení předmětu bakalářský/diplomový seminář vedoucí závěrečné práce vystupuje jako lektor individuálních konzultací se studentem v bakalářských/diplomových projektech. Tyto konzultace probíhají v posledním roce studia a jsou zaměřeny především na prohlubování, upřesňování a doladování stanoveného Záměru práce, předpokládané etapy jeho naplňování, dosud dosažených výsledků a upřesňování metod zaměřených na dosažení stanoveného cíle.

Zpracování závěrečné práce je především záležitostí studenta. Vedoucí závěrečné práce vede studenta k soustavné, samostatné, iniciativní a tvůrčí práci a v žádném případě nezodpovídá za výsledné zpracování závěrečné práce. Vedoucí práce pomáhá studentovi řešit základní otázky metodologické a koncepční, atd. Dbá na kontrolu dodržení rozvrhu konzultací podle Zadání ZP za účelem dodržení jednotlivých etap práce (průběžná kontrola zpracování práce).

Vedoucí práce poskytuje studentovi nezbytné konzultace, kontroluje formální stránku práce, zaměřuje se na provázanost analýzy a zhodnocení pramenů a literatury s výsledkovou částí práce, zhodnocení plnění cílů a hypotézy, doporučení jak postupovat v případě dalšího rozpracování problematiky. Upozorňuje studenta na další zdroje literatury, zpracovaných analýz a odborných statí v dané oblasti apod.

Student také může při zpracování jednotlivých etap a částí ZP použít konzultanty dle vlastního výběru, jejich jména je však nutné uvést v Poděkování práce.

Je nutné zde zmínit povinnost studenta dodržovat pravidla spolupráce se svým vedoucím práce, včetně časového rozvrhu dílčích postupových kroků. Vedoucí diplomové práce je oprávněn se přesvědčit o tom, že student vypracoval diplomovou práci samostatně. K tomu účelu musí být student schopen na vyzvání předložit koncepty, poznámky, zápisky a další dokumentaci, s jejíž pomocí student svou závěrečnou práci samostatně vypracoval. Tyto dílčí části, minimálně v období udělení zápočtu z BP/DP-1, by měly být vloženy do „Archivu ZP“ studenta.

Vedoucí práce usměrňuje práci studenta tak, aby práci dokončil v co nejvyšší kvalitě a odevzdal v požadovaném a plánovaném termínu při splnění cíle práce. Odpovídá za kontrolu správného postupu při tvorbě závěrečné práce nejen z hlediska jejího odborného obsahu, ale i zvládnutí požadavků na formální podobu práce. Úspěšné dokončení zpracování závěrečné práce je předpokladem pro udělení zápočtu z předmětu Bakalářský/Diplomový projekt 2, a předpokladem odevzdání ZP.

Ukončenou závěrečnou práci po jejím odevzdání studentem vedoucí práce hodnotí písemně předepsanou formou.

V případě zásadního narušení kontaktů s vedoucím práce (jeho nemoc, snížená ochota nadále studenta vést, obtížná komunikační dostupnost) je student povinen neprodleně informovat příslušného vedoucího (oborové) katedry. ([rozšiřující materiály](#))

3 Informační prameny a zdroje

Při tvorbě závěrečné práce (ZP) by si student měl uvědomit jednu základní věc - není možné napsat bakalářskou či diplomovou práci bez použití informačních zdrojů. Kvalita vybraných zdrojů do značné míry určuje obsah a kvalitu ZP. Student by měl podpořit svoji argumentaci a své závěry citováním kvalitních a relevantních zdrojů. Pokud si špatně vybere informační zdroje, případně je špatně využije a cituje, velmi tím ovlivní kvalitu ZP, což bude mít přirozeně vliv na její hodnocení.

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým tříděním informačních pramenů, pro naše potřeby stačí toto základní rozdělení dle forem a typů informačních pramenů.

„Formy informačních pramenů:

- tištěné,
- elektronické,
- mikrografické - mikrofilmy, mikrofiše (používané pro archivní účely).

Typy informačních pramenů:

- primární informační prameny - dokumenty, které přináší vlastní (většinou i původní) informace nebo data,
- sekundární informační prameny - informují o existenci primárních informačních pramenů.

Druhy primárních informačních pramenů:

1. knihy:
 - a. monografie (publikace pojednávající o jednom tématu),
 - b. sborník (soubor jednotlivých statí, např. materiály příspěvků z konferencí, kongresů apod.),
 - c. příručky (podávají základní a přehledně zpracovaný obraz o stavu poznání určitého oboru),
 - d. učebnice (výukový materiál),
 - e. encyklopedie (abecedně nebo systematicky uspořádaný výklad termínů),
 - f. slovníky (jazykové, výkladové).
2. periodika (základní charakteristika je, že vychází průběžně v určitých intervalech):
 - a. noviny (obsahují aktuální informace, jejich periodicitu je 1 den až 1 týden),
 - b. časopisy (vychází s periodicitou 1 týden až půl roku),
 - c. ročenky (vychází jednou za rok),
3. speciální literatura:
 - a. normy,
 - b. patenty,
 - c. firemní literatura,
 - d. legislativní dokumenty.
4. šedá literatura (dokumenty, které nelze získat v běžné distribuci):
 - a. diplomové, disertační a habilitační práce,
 - b. výzkumné zprávy (prezentují výsledky řešení výzkumného úkolu), neveřejné firemní tisky, katalogy apod.

Nejvýznamnější druhy sekundárních informačních pramenů:

- 1) katalogy knihoven,
- 2) bibliografie - soupisy literatury o určitém tématu,
- 3) bibliografické (dokumentografické) databáze - záznamy o primárních dokumentech (případně doplněné abstrakty) zpracované v elektronické formě.
- 4) Plnotextové databáze – obsah může být zdarma formou open access (např. RePEc) nebo placený (např. EBSCO, Proquest), případně kombinací obojího.
- 5) Current Contents - informují o obsazích jednotlivých čísel vybraných časopisů,
- 6) nakladatelské katalogy.²⁰

Všechny výše uvedené informační prameny jsou vhodnými zdroji pro ZP, při jejich použití je vhodné respektovat několik základních pravidel:

²⁰ Středisko vědeckých informací FgÚ AV ČR. *Středisko vědeckých informací FgÚ AV ČR* [online]. Aktualizováno 27. 11. 2012 [cit. 2019-12-10]. Termíny a pojmy ze světa vědeckých informací a knihoven. Dostupné z: http://www.biomed.cas.cz/fgu/knihovna/terminy.html#informacni_prameny.

- Každý zdroj má svoji „váhu“. Vždy uděláte lépe, když budete citovat spíše impaktované a recenzované (vědecké) časopisy, naopak opatrně zacházejte s populárně naučnými tituly a novinami, bulvární tituly pak nepoužívejte vůbec.
- Stejně tak je u monografií lepší citovat odborné publikace, případně skripta (nikoli v zadání ZP) spíše než populárně naučné tituly.
- Uvědomte si, že informace zastarávají, dbejte na citování aktuálních zdrojů (pokud např. píšete o finanční krizi vzniklé v roce 2008, vše, co vyšlo před r. 2007 na téma finančních krizí je použitelné jen s opatrností). Obecně nejaktuálnější jsou tzv. working papers, příspěvky ve sbornících či výzkumné zprávy, déle trvá publikování ve vědeckých periodikách, nejdéle obvykle trvá publikování vědecké monografie – takže někdy jsou zde obsažené informace zastaralé již v den vydání (často např. v IT, právu).
- Pokud si některým zdrojem nejste jisti, vždy jeho použití konzultujte s vedoucím ZP.

3.1 Práce s informačními zdroji

Pro práci s informačními zdroji studentům doporučujeme následující postup pročitání, studia a shromažďování literatury a dostupných materiálů:

- Začít s odbornou literaturou od odborných slovníků a encyklopedií (včetně přehledových studií).
- Využít základní používané a doporučované učebnice, odborné publikace.
- V obou výše uvedených položkách najdeme odkazy na další odbornou literaturu.
- Vyhledání publikací, které se zabývají přímo řešenou problematikou (katalogy v knihovnách, dnes již téměř výhradně on-line).
- Práce s odbornými časopisy ze sledované oblasti (lze předpokládat, že články jsou novější zdroje než učebnice, i když v posledních letech se čas pro vydání publikace velmi zkrátil).
- Vyhledávání zdrojů v odborných databázích, archivech, v univerzitní knihovně a fulltextovým vyhledáváním na Internetu.
- Lze také využít dokumentačních středisek, která shromažďující veškerou publikační činnost určité organizace (např. Dokumentační středisko Rady Evropy, OECD, IMF, Světová banka, apod.).²¹
- Stranou by neměly zůstat materiály (sborníky) z vědeckých setkání a konferencí.
- Student by měl informačně využít již obhájené ZP svých předchůdců. Může se inspirovat v oblasti metody práce v daném tématu, nebo navázat na již zpracované oblasti určitých témat.

Podle povahy práce také pracujeme i s jinými zdroji, např. statistickými ročenkami, výročními zprávami podniků, legislativou atd. Je vhodné hned na začátku dělit tyto zdroje na primární prameny (autor zpracovává vlastní empirická data) a sekundární prameny (autor práce popisuje údaje jiných).

Je vhodné si vytvořit systém třídění dat a ukládat je s přesným popisem (citací zdroje). Přesné citování odborných zdrojů patří k základům odborné práce. Citace si zaznamenávejte ihned, při finální kompilaci práce se špatně zpětně dohledávají.

²¹ OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj); IMF - International Monetary Fund (Mezinárodní měnový fond – MMF).

3.2 Důvěryhodnost elektronických zdrojů

V případě tištěných zdrojů většinou nebývá problém s ověřením důvěryhodnosti a relevance, jsou známi autoři, obvykle je jasný důvod vzniku publikace atd. Naprosto jiná je situace u elektronických zdrojů, které v současné době již není možné při tvorbě ZP pominout. Internet nabízí velmi aktuální a užitečné informace, ale také mnoho zdrojů, které se tváří relevantně a důvěryhodně, nicméně bychom se jich měli vyvarovat.

3.2.1 Typologie důvěryhodnosti informací na www

„Stránky se od sebe liší i svojí důvěryhodností na:

- matoucí a záměrně falešné informace,
- neautorizovaná informace,
- autorizovaná informace.

- a) Matoucí a záměrně falešné informace - falešné informace jsou takové, které se snaží dosáhnout účelového chování čtenáře. Tyto webové stránky často vypadají velmi věrohodně a jejich odhalení závisí především na zjištění jejich autora a na analýze objektivitu a přesnosti. Mezi těmito stránkami jsou často různé propagandistické texty, které nemusí podávat přímo lživé informace, ale podávají informace účelově zkreslené.
- b) Neautorizovaná informace - tento typ informací se na webových stránkách vyskytuje nejčastěji. Jedná se zde o dvě možné varianty. První je informace, jejíž zdroj není uveden - tj. porušení citační etiky, která v tomto prostředí není zvykem. Druhou je informace typu „pověsti“ (angl. rumour, hoax) - jde o neověřené tvrzení nebo informaci, která je rozšířena a dále předávána bez ověření pravdivosti.
- c) Autorizovaná informace - takový zdroj jasně uvádí pramen informace a zároveň je jasný i důvod, proč je tato informace publikována. Autorizované zdroje lze často najít v univerzitním prostředí nebo v oblasti státní správy. Průvodním znakem autorizovaných zdrojů je jasně deklarované autorství, záchytné body pro ověření původu (e-mail autora, stránka domovské univerzity, kde autor vyučuje apod.) a také původ všech použitých zdrojů.²²

Obr. 1: Chyby při hodnocení důvěryhodnosti zdrojů²³

Dvě chyby při hodnocení důvěryhodnosti		
	uživatel vnímá objekt jako důvěryhodný	uživatel vnímá objekt jako důvěryhodný
objekt je důvěryhodný /obsahuje správné informace	správné přijetí	chyba z nedůvěřivosti
objekt není důvěryhodný / obsahuje nesprávné informace	chyba z důvěřivosti	správné odmítnutí

²² BOLDIŠ, Petr. Jak oddělit zrno od plev: ověřování informací v prostředí internetu. *INFORUM 2003: 9. konference o profesionálních informačních zdrojích* [online]. Praha: Albertina Icome Praha, 2003. [cit. 2019-12-10]. Dostupný z: https://www.inforum.cz/archiv/inforum2003/prispevky/Boldis_Petr.pdf.

²³ VÍTŮ, Martin. Hodnocení důvěryhodnosti informací – úloha informačních pracovníků?. *INFORUM 2005:11. konference o profesionálních informačních zdrojích*. [online]. Praha: Albertina Icome Praha, 2005. [cit. 2019-12-10]. Dostupný z: https://www.inforum.cz/pdf/2005/Vitu_Martin.pdf.

3.3 Základní principy vyhledávání v databázích

Výše popsané informační prameny využíváme při tvorbě ZP. Tyto prameny můžeme hledat v různých typech rejstříků, katalogů, databází apod. Typickými příklady jsou knihovní katalogy (ať již katalogy jednotlivých knihoven nebo souborné katalogy), elektronické databáze typu ProQuest (mohou obsahovat abstrakty i plné texty), dále to mohou být citační rejstříky, faktografické databáze apod. Vyhledávat rovněž můžete na tzv. volném internetu. Ačkoli se uživatelské prostředí a logika ovládání různých databází a internetových vyhledávačů v jednotlivostech liší, existuje několik společných pravidel, které je nutné mít při jejich používání na paměti.

Společná pravidla, která je vhodné využít k ovládání databází a internetových vyhledávačů:

- Vždy, když je poprvé použita nějaká databáze či vyhledávací nástroj, je vhodné se v krátkosti seznámit (nejčastěji v Nápovědě/Helpu/FAQ²⁴) s tím, co obsahuje a s tím, jak se ovládá (jak vypadají vyhledávací formuláře, jaké využívá databáze operátory a zástupné znaky...).
- Pokud nemáme jasně definovaný údaj, který hledám, téměř vždy se vyplatí přeskocit formulář pro jednoduché vyhledávání a rovnou využít vyhledávání rozšířené/pokročilé/z více polí.
- Před začátkem vyhledávání si musíme ujasnit, co přesně hledáme, vypsát si klíčová slova a termíny - vyhýbáme se obecným slovům a termínům, které se užívají v různých oborech, nebo které nemají jednoznačný význam. Vybíráme konkrétní popisná slova. Nenalezneme-li potřebné informace, zkusíme dotaz přeformulovat.
- Ujasníme si, zda nás zajímají plné texty či pouze abstrakty a bibliografické údaje (důležité z časového hlediska – jak rychle zdrojový dokument potřebujeme), tomu přizpůsobíme výběr databáze/vyhledávače.

3.3.1 Booleovská logika

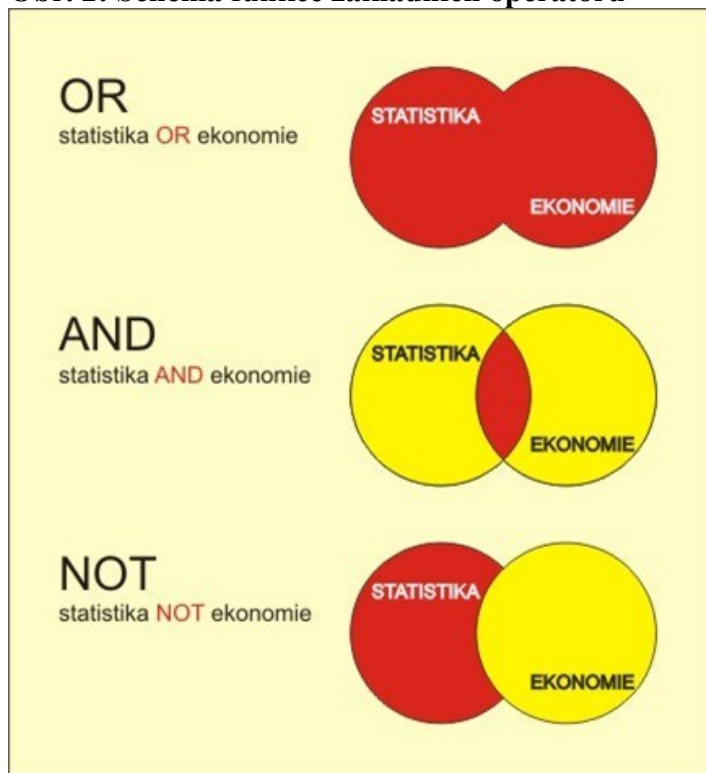
Základním nástrojem, který dnes využívají téměř všechny databáze a vyhledávače, je Booleovská logika. S jejím využitím můžeme pomocí tří základních operátorů vytvářet jednoduché i komplexní vyhledávací dotazy. Základními operátory jsou AND, OR, NOT (a, anebo, ne). v různých databázích se mohou nazývat rozdílně, ale funkce je stejná (proto je vhodné vždy prostudovat nápovědu).

Funkce základních operátorů:

- operátor AND – systém vyhledá ty záznamy, ve kterých se nacházejí oba požadované termíny. Příklad: Statistika AND Ekonomie.
- operátor OR – systém vyhledá ty záznamy, ve kterých se nacházejí oba termíny i ty záznamy, kde je alespoň jeden z nich. Příklad: Statistika OR Ekonomie.
- operátor NOT – systém hledá ty záznamy, ve kterých je první termín a nesmí v něm být druhý termín. Příklad Statistika NOT Ekonomie. Systém nalezne záznamy se Statistikou, ale vyřadí ty, ve kterých je zároveň Ekonomie.

²⁴ FAQ - Frequently Asked Questions (často kladené dotazy).

Obr. 2: Schéma funkce základních operátorů²⁵

3.3.2 Proximitní (distanční) operátory

Některé vyhledávače a databáze umožňují použití tzv. proximitních operátorů, které kromě výskytu slov sledují i jejich vzdálenost, a někdy i pořadí, v jakém jsou uvedeny. Různé zdroje mohou operátory využívat odlišně. Někdy mají jinou syntaxi zápisu dotazu, jindy stejný operátor funguje v různých zdrojích jinak. Proto je dobré si funkčnost operátorů vyzkoušet nebo se seznámit s návodem na pokročilé vyhledávání v konkrétním vyhledávači nebo databázi. Mezi nejčastější proximitní operátory patří NEAR, WITHIN, ADJACENT, FOLLOWED BY, PRE, SAME.

Funkce proximitních operátorů:

- **Near** – jsou nalezena slovní spojení, v nichž se objevují požadovaná slova odděleně od sebe maximálně ve vzdálenosti určené číslem, a to **bez ohledu na pořadí**, ve kterém se vyskytují.
- Příklad: *auto N2 škoda* – ve výsledcích se objeví jak spojení „*auto značky škoda*“, tak spojení „*škoda auto*“.
- **Within** – systém nalezne slovní spojení, ve kterých se vyskytují požadovaná slova **v pořadí, v jakém byla zapsána**, a to v rozmezí, které je udáno číslem.
- Příklad: *daňová W3 reforma* – ve výsledcích se objeví např. spojení „*daňová a sociální reforma*“, nikoliv však spojení „*reforma daňová a sociální*“.
- **Adjacent** – vyhledávané termíny musí stát v textu vedle sebe, a to v jakémkoliv pořadí.
- Příklad: *česká ADJ koruna* – ve výsledcích se objeví dokumenty obsahující sousloví „*česká koruna*“ i „*koruna česká*“.
- **Followed by** – druhý zadaný termín musí následovat termín první.

²⁵ Infogram - portál pro informační gramotnost. *Výukové materiály: Booleovská logika* [online]. c2009 [cit. 2013-05-14]. Dostupný z: <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1207>.

- Příklad: *česká FOLLOWED BY koruna* – ve výsledcích se zobrazí dokumenty obsahující sousloví „česká koruna“.
- **Pre** – druhý zadaný termín musí předcházet termín první.
- Příklad: *koruna PRE česká* – ve výsledcích budou obsaženy dokumenty obsahující sousloví „česká koruna“.
- **Same** – výrazy musí být ve stejné větě.
- Příklad: *Behaviour SAME modelling*.²⁶

Mezi operátory můžeme rovněž počítat uvozovky, které některé databáze/vyhledávače využívají pro hledání přesné fráze. Typickým příkladem je Google.

3.3.3 Zástupné znaky

Zástupné znaky jsou často využívány v případech, kdy si nejsme jisti přesnou podobou vyhledávaného termínu (typicky v angličtině, kdy tápeme ve správném spellingu: women x woman, tire x tyre atd.). Použití a funkcionality jednotlivých znaků se opět mohou lišit v různých zdrojích, proto opět nejprve přečteme nápovědu k danému systému.

Hvězdička - *. Používá se pro pravostranné zkrácení (Statisti*), umožňuje vyhledávat např. různé tvary slova: Statistika, Statistiky, Statisticky, Statistický, Statistických.

Otazník - ?. Používá se pro náhradu jednoho znaku ve slově (Ma?er), umožňuje vyhledat různé tvary slova: Majer, Mayer.²⁷

3.4 Souborné katalogy Národní knihovny a další důležité služby a zdroje

Nyní se již dostáváme k samotnému praktickému vyhledávání. Jistě všichni tušíme, že pokud hledáme jako zdroj pro svoji ZP monografie nebo časopisy, můžeme se obrátit na on-line katalogy knihoven. Abychom ale nemuseli prohledávat tyto katalogy jednotlivě, je velmi užitečné využívat databáze, které spravuje Národní knihovna Praha. Jejich seznam nalezneme [na stránkách NK](#).

Je důležité využívat především dva z nich:

- SKC – souborný katalog pro monografie.
- SKCP – souborný katalog pro periodika.

3.4.1 Souborný katalog pro monografie (a periodika) SKC(P) – souborný katalog ČR

Souborný katalog ČR (též zvaný CASLIN) soustřeďuje ve své bázi údaje o dokumentech ve fondech [českých knihoven](#) a institucí, které do Souborného katalogu ČR přispívají svými katalogizačními záznamy.

[Katalog pro monografie](#), [Katalog pro periodika](#), Ve vyhledaných záznamech uživatel najde informaci o dostupnosti dokumentu resp. o knihovně nebo knihovnách, ve kterých si může

²⁶ WIKI.KNHOVNA.CZ. *Vyhledávání v databázích - řešerše* [online]. Aktualizováno 25. 11. 2013 [cit. 2019-12-10]. Dostupný z:

http://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Vyhled%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD_v_datab%C3%A1z%C3%ADch_%E2%80%93_re%C5%A1er%C5%A1e#Proximitn.C3.AD_oper.C3.A1tory.

²⁷ Infogram - portál pro informační gramotnost. *Výukové materiály: Booleovská logika* [online]. c2009 [cit. 2013-04-14]. Dostupný z: <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1207>.

vyhledaný dokument vypůjčit. Informace o knihovně (vlastníkovi dokumentu) je vyjádřena jednak siglou (kódem knihovny), jednak zkratkou knihovny. Kliknutím na siglu získá uživatel více informací o vlastníkovi dokumentu (adresu, telefonní čísla, e-mailové adresy a URL adresy). Jedná se o informace, které jsou za tímto účelem shromažďovány v [bázi ADR](#) (Adresář knihoven a institucí ČR).

Z řady vyhledaných záznamů je možno propojit se přímo do lokálních katalogů knihoven (vlastníků dokumentů) a získat tak aktuální informaci o momentální dostupnosti dokumentu v konkrétní knihovně (např. zda je dokument v knihovně k dispozici nebo je právě vypůjčen). V záznamech seriálů jsou kromě sigly a zkratky knihovny uvedeny také údaje o odebíraných ročnících a době uchování.²⁸

3.4.2 Portál Knihovny.cz

Alternativou k souborným katalogům může být portál [Knihovny.cz](#). Portál Knihovny.cz poskytuje **jednotný přístup ke službám českých a moravských knihoven** - komukoliv, odkudkoliv a kdykoliv. V současné době jsou zapojeny tyto [knihovny](#).

Záznamy v SKC(P) a Knihovny.cz se budou často překrývat, ale pokud prohledáme oba zdroje, máme jistotu, že jsme našli téměř všechny poklady, které jsou ukryty ve fondech knihoven v ČR.

3.4.3 (Mezinárodní) meziknihovní výpůjční služby

Když zjistíme, že existuje vhodná kniha k našemu tématu, ale má ji knihovna např. v Opavě, můžeme využít (Mezinárodní) meziknihovní výpůjční služby – (M)MVS.

Pokud je požadovaný dokument dostupný v jakékoli knihovně na území ČR, je možné o něj požádat svoji lokální knihovnu. Ta zajistí výpůjčku, případně kopie. Služba je zdarma, většinou se platí za kopie, příp. poštovné. Lze vypůjčit i dokument ze zahraničí, tato služba se řídí ceníkem příslušné knihovny. Styk se zahraničím obstarávají velké knihovny (NK, KNAV, NTK, MZK, krajské knihovny...)²⁹.

3.4.4 Archivy závěrečných prací

Studenti by měli při přípravě ZP rovněž prostudovat práce k tématu, které byly obhájeny jak na VŠFS, tak i na jiných vysokých školách. Mohou se jimi samozřejmě inspirovat či přímo částečně využít, ovšem pouze za předpokladu dodržení všech citačních pravidel. Práce studentů VŠFS naleznete v [archivu ZP](#). On-line uvidíte práce obhájené od ledna 2018, pro starší budete muset do knihovny.

Práce z téměř všech českých VŠ naleznete na portále [Theses](#). Velká většina z nich je přístupná on-line v plném textu.

²⁸ Národní knihovna ČR. *Co je souborný katalog ČR* [online]. [cit. 2019-12-10]. Dostupné z: <https://www.caslin.cz/caslin/o-nas/co-je-souborny-katalog-cr>.

²⁹ NK – Národní knihovna; KNAV – Knihovna Akademie věd ČR; NTK – Národní technická knihovna; MZK – Moravská zemská knihovna.

3.5 Placené zdroje pro závěrečné práce dostupné na VŠFS

VŠFS disponuje několika placenými zdroji, které můžete využít při přípravě závěrečné práce. Jejich přehled naleznete na stránce [knihovny VŠFS](#) (nabídka zdrojů se může časem měnit).

ProQuest Central - Multioborová vědecká databáze, zejména odborné články z časopisů, přes 29 000 zdrojů, z toho přes 20 000 v plném textu. (nutná autentizace přes IS) [Návody, pomůcky](#)

Obr. 3: ProQuest Central

ProQuest Ebooks Central - Databáze více než 24 000 anglických e-knih, možno stahovat i celé publikace. (nutná autentizace přes IS) [ProQuest Ebooks - návod, 398 kB](#)

Obr. 4: ProQuest Ebooks Central

EBSCO eBooks - Přes 160 e-knih v anglickém jazyce. Přístup přes IS - záložka Knihovna VŠFS – EBSCO. [EBSCO eBooks návod, 283 kB](#)

Obr. 5: EBSCO eBooks

Monitora - Monitoring českých médií (tisk, rozhlas, TV, internet). Přístup z IP adres školy, heslo na vyžádání v knihovně. [monitora-manual.pdf, 1.4 MB](#)

Obr. 6: Monitora

ASPI - ASPI - Automatizovaný systém právních informací - přístup z IS VŠFS, záložka Knihovna VŠFS - ASPI. Obsahuje kompletní platnou legislativu, dále komentáře i odborné monografie, zejména nakladatelství Wolters Kluwer.

Obr. 7: ASPI

Seznam dostupných publikací zde:

 [ASPI monografie k 1/2019, 69 kB](#)

 [Manuál NovéASPI, 396 kB](#)

Přístup do většiny elektronických zdrojů je navázaný na autentizaci přes IS VŠFS. Vše naleznete pod „dlaždicí“ Knihovny VŠFS.

Obr. 8: Knihovna VŠFS

3.5.1 On-line katalog knihovny VŠFS

Centrum knihovnických služeb VŠFS (knihovna) disponuje téměř 50 000 tituly, které jsou umístěny v centrální knihovně v Praze (Vltavská 12, Praha 5) a v knihovnách studijních středisek v Karlových Varech a v Mostě. Pro vyhledávání a případné objednávky i rezervace můžete využít [on-line katalog knihovny](#).

3.6 Vyhledávání na internetu

V současné době jsou zdroje z internetu nedílnou součástí tvorby závěrečných prací. Nutnou podmínkou jejich užití je vyhodnocení jejich důvěryhodnosti. Pro přípravu ZP je vhodné využívat vědecké zdroje s volným přístupem, tzv. Open Access, např. [DOAJ](#), [RePEc](#), [SSRN](#).

Vyhledávací služby na internetu jsou z funkčního hlediska tvořeny dvěma hlavními druhy:

- a) vyhledávací stroje – indexují slova nebo termíny, které se vyskytují ve WWW dokumentech,
- b) předmětové katalogy – klasifikují dokumenty nebo celé servery podle dané předmětové klasifikace či taxonomie.

3.6.1 Vyhledávací stroje

Vyhledávací stroje obecně jsou prostředkem pro lokalizaci informací na internetu. Vyhledávací stroj si můžeme definovat jako systém, který na základě klíčového slova naformulovaného uživatelem hledá v databázi nebo v indexu a uživateli poté oznámí výsledek hledání.

Důležitou roli při vyhledávání hraje klíčové slovo (keyword), kterým se uživatel snaží vyjádřit svoji informační potřebu. V oblasti vyhledávacích strojů je klíčové slovo používáno ve smyslu vyhledávacího termínu nebo vyhledávacího výrazu. Nechápejme jej tedy ve smyslu knihovnické praxe jako slovo či sousloví, které je přiřazeno dokumentu během procesu jeho intelektuálního indexování. Jako klíčové slovo lze použít jednotlivé slovo, část slova nebo frázi. Mějme na paměti, že volba správných klíčových slov je základ úspěchu.

Z jednoho nebo více vyhledávacích výrazů je pak složen dotaz (query), který reprezentuje úplný vyhledávací požadavek. V dotazech se často uplatňují operátory, s kterými jsme se seznámili výše (v kapitole Jak hledat informace). Dokument, který vyhovuje zadanému dotazu, se označuje jako hit. Úspěšný dotaz vede k jednomu nebo více hitům.

Většina z vás bude samozřejmě využívat Google, pro vyhledání odborných a vědeckých informací ovšem doporučujeme využívat jeho „odbornou“ verzi [Google Scholar](#).

3.6.2 Předmětové katalogy či adresáře

Při kategorizaci vyhledávacích služeb jsme podotkli, že současné vyhledávací služby již nelze striktně dělit na „vyhledávací stroje“ a „předmětové katalogy“. V současnosti se hovoří o hybridních strojích, které spočívají v tom, že adresář má zároveň funkce na vyhledávání a vyhledávací stroj obsahuje i adresář. Rozdíl spočívá v tom, co bylo primární funkcí vyhledávací služby, zda adresář anebo vyhledávací stroj.

Tato vyhledávací služba pokrývá menší část webového prostoru než vyhledávací stroje. Jejich výhodou je přísná hierarchická klasifikace a celá řada dalších kategorií a podkategorií. Předmětové vyhledávání se používá tehdy, když známe předmět, o který se zajímáme, a chceme vyhledat více zdrojů k tomuto předmětu. Uživatel, který pro vyhledávání používá předmětový adresář, tedy ví, co hledá a ví, do které předmětové kategorie hledaná informace patří.

Předmětový adresář lze charakterizovat jako službu, která nabízí spojení na internetové zdroje, které dodali buď tvůrci webových stránek anebo informační pracovníci. Předmětový adresář je organizovaný do předmětových kategorií, podkategorií atd. podle závislosti na typu a velikosti adresáře. Tento způsob organizace umožňuje uživateli efektivně postupovat k věcem specifickým, které jej zajímají.

Předmětové adresáře sestavují lidé, a proto se používají různá kritéria selekce webových stránek. Nové zdroje se opatří krátkou charakteristikou a potom jsou zařazeny do odpovídající kategorie v hierarchii katalogu. U některých katalogů je možné, aby mohl uživatel sám pomocí jednoduchého registračního formuláře zaslat požadavek na zařazení do katalogu. Pokud zdroj věcně nebo svou úrovní neodpovídá, může být požadavek zamítnut.

3.7 Jak na rešerši – rešeršní strategie

Vždy, když se pustíte do vyhledávání zdrojů k vaší ZP, je vhodné mít na paměti několik základních pravidel pro tvorbu rešerši. Ve větší míře platí pro vyhledávání na internetu a v databázích, v menší míře pak pro knihovní katalogy.

Základní etapy rešerše:

- příprava rešerše (formulace rešeršního požadavku, rešeršní strategie),
- výběr vhodného vyhledávacího nástroje,
- informační průzkum neboli vyhledávání,
- zjemňování a ladění rešeršního požadavku.

Formulace rešeršního požadavku - identifikace klíčových pojmů rešeršního požadavku a stanovení jejich vzájemných vztahů.

Příklad: (vysoká škola OR univerzita) AND Plzeň

- Mohou se vyskytovat jazykové problémy snižující přesnost vyhledávání - transliterace jmen - např. Shcherbinin, Leontiev, Shimanskii, Chembartsev, Derevschikov apod., odlišná terminologie např. computerised x computerized modelling x modeling, pravopisné rozdíly v terminologii.

Volba rešeršní strategie:

- strategie stavebních kamenů,
- strategie rostoucí perly,
- strategie osekávání.

Strategie stavebních kamenů - přeformulování dotazu do několika dotazů dílčích - průběh rešerše se rozpadá do několika dílčích rešerši.

Příklad: aplikace autorského zákona v oblasti elektronických dokumentů a kopírování.

- Klíčové pojmy: autorský zákon, kopírování, elektronické dokumenty.
- Dotazy: autorský zákon AND kopírování, autorský zákon AND elektronické dokumenty.
- Konečný výsledek: spojení výsledků jednotlivých vyhledávání.

Strategie rostoucí perly - začíná vyhledáváním záznamu k nejužšímu možnému pojmu v požadavku s cílem nalézt alespoň jeden relevantní záznam.

Příklad: aplikace autorského zákona v oblasti elektronických dokumentů a kopírování.

- Klíčové pojmy: aplikace autorského zákona, kopírování, elektronické dokumenty.
- Dotaz: aplikace autorského zákona AND kopírování AND elektronické dokumenty.
- Pokud je vráceno málo dokumentů - rozšíříme téma: autorský zákon AND kopírování AND elektronické dokumenty.

Strategie osekávání - postupné omezování dotazu.

Příklad: aplikace autorského zákona v oblasti elektronických dokumentů a kopírování.

- Dotaz: aplikace autorského zákona AND kopírování AND elektronické dokumenty.

Pokud je vráceno mnoho dokumentů, pak omezíme vyhledávání například pomocí vyloučení určitého druhu dokumentů: (aplikace autorského zákona AND kopírování AND elektronické dokumenty) NOT knihy.

Vyhodnocení rešerše:

- relevance informací - výsledky odpovídají rešeršnímu požadavku,
- pertinence informací - výsledky odpovídají konkrétní potřebě uživatele.

Zásady pro dosažení optimálního počtu záznamů:

- Chceme-li získat více záznamů:
 - co nejméně zpřesňovat dotaz,
 - používat jen nezbytná pole a nejdůležitější termíny,
 - neomezovat vyhledávání časově apod.,
 - nepoužívat logický operátor NOT,
 - nepoužívat obecné nebo abstraktní výrazy,
 - ověřit správnost pravopisu,
 - použít zástupné znaky (pokud to vyhledávací nástroj umožňuje),
 - použít synonyma a příbuzná slova.
- Chceme-li dotaz zpřesnit (zmenšit vyhledanou množinu):
 - použít více slov vyjadřujících hledané téma spojených logickým operátorem AND,
 - nepoužívat obecné a abstraktní pojmy,
 - používat jen významová slova,
 - použít dalších nabídek vyhledávacího nástroje, například omezíme prohledávání časově nebo jazykově.

Negativní rešerše je případ, kdy vyčerpáme všechny zdroje a nedostaneme žádné výsledky. I negativní rešerše může přinést závažnou informaci - sdělení, že nebylo o dané problematice nic publikováno.³⁰

K uvedeným tématům využijte rovněž [rozšiřující materiály](#). Užitečný může být [slovníček](#) termínů a pojmů i informační vědy.

4 Metody odborné práce, tvorba textu závěrečné práce

Student by měl být před započítím práce na své závěrečné práci vybaven znalostmi o hlavních metodách odborné práce. Měl by pochopit zásady výběru vhodných metod odborné práce pro zpracování ZP a být schopen takovéto metody ve své práci použít. Použitím vhodných odborných metod ve své závěrečné práci student naplňuje parametry, které jsou na tento typ prací kladeny.

4.1 Kompozice textu závěrečné práce

Zadání závěrečné práce je členěno do logicky navazujících bodů, proto se nabízí přizpůsobení členění kapitol závěrečné práce těmto bodům. Splnění všech bodů zadání je nutnou

³⁰ INFOGRAM. *Jak na rešerši* [online]. c2009 [cit. 2019-12-10]. Dostupný z: <https://web.archive.org/web/20100429092016/http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1760>.

podmínkou k obhájení práce. Obsahová struktura závisí na charakteru a formě zpracovávaného tématu. v obecné rovině platí, že práci tvoří tři základní části: úvodní, hlavní a závěrečná, po níž mohou následovat očíslované Přílohy. Hlavní část může obsahovat různý počet kapitol a jejich podíl na celkovém objemu práce může být rozdílný.

V úvodní části je nutno formulovat východiska práce, vymežit obsah a rozsah řešeného problému, informovat o dosavadním stavu poznání zkoumané problematiky, stručně zhodnotit literaturu, která o ní pojednává, vytyčit cíle práce, určit pracovní postup a metody studentské odborné práce, uvést obsahovou strukturu hlavní části, naznačit možnosti praktického využití výsledků práce.

Hlavní část závěrečné práce obvykle nejprve v samostatné úvodní kapitole charakterizuje podrobněji sledovanou problematiku, formuluje teoretická východiska (kompilační přístup). U studentského šetření student nesmí zapomenout zařadit podkapitolu o metodách, které použil a další podkapitolu o výsledcích šetření, které analyzuje a hodnotí. Vlastní řešení problému je efektivní formulovat v samostatné kapitole (aplikační), kde autor vysvětluje výsledky zpracování tématu závěrečné práce ve zhodnocení poznatků, ve svých úvahách, interpretacích, kritikách, komentářích. Tuto část je vhodné vnitřně členit podle různých kritérií, přičemž jednotlivé dílčí oddíly by měly být zakončeny dílčími závěry.

Závěrečná část stručně shrnuje poznatky získané ve všech sledovaných aspektech problému. Tato část by měla obsahovat vše podstatné, čeho se dosáhlo, a hlavně jasné vyjádření autora ZP, zda bylo dosaženo vytyčeného cíle závěrečné práce (v úvodní části), resp. do jaké míry se podařilo vytyčený cíl splnit a proč. Závěr by neměl postrádat návrhy dalších postupů, možného řešení nebo žádoucích opatření, měl by upozornit na praktické využití výsledků, k nimž student dospěl. Může obsahovat i předpokládanou prognózu dalšího vývoje zpracovávaného problému.

Je-li v textu větší množství tabulek, grafů či obrázků, neponechává se tato dokumentace v textu, ale zařazuje se na konci práce jako Přílohy. V textu je možno nechat pouze jednotlivou tabulku nebo graf, k nimž se vztahuje delší výklad. Pokud jde o tabulky nebo grafy, k nimž je vysvětlení krátké (na několik řádek), dává se do Příloh a v textu se na ně odvolává. Přílohou může být i širší výklad metod, technik, vzory formulářů, podkladové materiály z výzkumu, fotografie, vlastní kresby a další údaje. U převzatých materiálů je nezbytně nutné uvést autora a dílo, odkud byly materiály převzaty.

4.2 Stylistická úprava textu závěrečné práce

Abychom mohli napsat odborný text jasně a srozumitelně, musíme splnit několik základních předpokladů a systematicky naplňovat logickou strukturu práce (co chci řešit, co už se o problému ví, co k poznanému chci přidat a co chci vyřešit – v čem bude spočívat moje „přidaná hodnota“).

Nejdůležitějším předpokladem kvalitního odborného textu je myšlenka (musíme mít co říci) a znalost toho, co sdělujeme. Chceme-li sdělení podat co nejuvěstižněji, musíme dodržet určité zásady, o kterých se dále zmíníme. Musíme vědět, komu to chceme říci (musíme psát pro cíleného čtenáře). Píšeme-li si poznámky sami pro sebe, píšeme je jinak než technickou zprávu, dopis, článek, nebo knihu. Podle předpokládaného čtenáře se rozhodneme pro způsob psaní, rozsah informace a míru detailů.

Musíme si promyslet a sestavit obsah a vytvořit pořadí sdělení, v jakém chceme čtenáři své myšlenky prezentovat. Ideální je takové rozvržení, které tvoří logicky přesný a psychologicky zvládnutelný celek, ve kterém je pro všechno místo a jehož jednotlivé části do sebe přesně zapadají. Jsou jasné všechny souvislosti a je zřejmé, co kam patří.

Abychom tohoto cíle dosáhli, musíme pečlivě organizovat látku. Rozhodneme, co budou hlavní kapitoly, co podkapitoly a jaké jsou mezi nimi vztahy. Při organizaci látky je stejně důležitá otázka, co do osnovy zahrnout, jako otázka, co z ní vypustit. Příliš mnoho podrobností může čtenáře právě tak odradit jako detaily žádné. Výsledkem této etapy je osnova textu, kterou tvoří sled hlavních myšlenek a mezi ně zařazené detaily.

Musíme psát strukturovaně a co nejsrozumitelnější formou, včetně dobrého pravopisu, slohu a dokonalého značení částí textu. Při psaní prvního konceptu se snažíme zaznamenat všechny své myšlenky a názory, vztahující se k jednotlivým kapitolám a podkapitolám. Postupem psaní text třídíme a tříbíme, také nám nesmí být líto neobratně formulovaný text vypustit. Každou myšlenku musíme vysvětlit, popsat a prokázat nebo dokládat. Nezapomínejme na vhodné vysvětlující komentáře i vhodné příklady. Hlavní myšlenku má vždy vyjadřovat hlavní věta a nikoliv věta vedlejší. Současně s tím, jak si ujasňujeme strukturu závěrečné práce, vytváříme kostru textu, kterou postupně doplňujeme.

Využíváme prostředky textových editorů, které podporují strukturovanou stavbu textu (předdefinované styly nadpisů a bloků textu, odkazový aparát atd.). V tomto duchu je koncipována „Šablona bakalářské/diplomové práce (vč. šablony potisku vazby)“, jako příloha metodického pokynu VŠFS. ([rozšiřující materiály](#))

Pisatel jakéhokoli textu se smířit, je, že to, co vytvořil, nebude nikdy naprosto dokonalé. Když jsme už napsali vše, o čem jsme přemýšleli, přečteme si sami rukopis znovu s časovým odstupem několika dní. Udělejme ještě poslední úpravy a ukončeme práci. Jistě si uvědomujeme, že vždy zůstane něco nedokončeno, že vždy existuje lepší způsob, jak něco vysvětlit atd. Ale každá etapa úprav musí být konečná, naštěstí řádný termín odevzdání závěrečné práce je vždy pevně stanoven.

4.2.1 Základní pravidla odborného vyjadřování

Nedílnou důležitou součástí práce je používání odborné terminologie. Pro vědecký styl jsou totiž příznačné určité jazykové prostředky a stylistické postupy. Používá se v něm a tvoří ho určité množství všeobecně používaných cizích slov (neuškodí v tomto směru zachovat rozumnou míru). Každý vědní obor má svoji terminologii a autor využívá odborné termíny a obraty mimo jiné i kvůli přesnosti vyjadřování. Je důležité používat správné termíny správně, mnohé jsou totiž normovány. Osvojení si správné terminologie a stylu vyjadřování je otázkou odborné úrovně autora a jeho odborné přesnosti.

Uvádíme-li některá fakta, neskrýváme jejich původ a náš vztah k nim (kritika, ztotožnění). Pokud něco tvrdíme, vždycky výslovně uvedeme, co z toho již bylo dokázáno a co teprve bude vlastní prací dokázáno. V tomto směru nenecháváme čtenáře nikdy na pochybách. Nikdy neplýtváme čtenářovým časem výkladem triviálních a nepodstatných informací. Neuvádíme také několikrát totéž jen jinými slovy.

Text i přílohy diplomové/bakalářské práce musí být před odevzdáním pečlivě zkontrolovány, překlepy nebo chyby v tisku opraveny. V případě použití textového editoru MS Office Word

je možné s výhodou použít kontrolu pravopisu. Nedostatky tohoto druhu snižují klasifikaci jinak obsahově kvalitní práce. Forma psaní by měla být v celé závěrečné práci jednotná.

Forma psaní může mít trojí podobu:

- v 1. osobě množného čísla (určili jsme, navrhujeme, ...), což ovšem navozuje zdání autorství více osob (my). Použitím autorského „my“ (inkluzivní plurál), předpokládáme, že něco řešíme, nebo například zobecňujeme spolu se čtenářem,
- v neurčité formě (určilo se, navrhuje se, ...), zvrátnému „se“ se snažíme v práci vyhnout (obratu „dokázalo se, že...“ zásadně nepoužíváme),
- v 1. osobě jednotného čísla (určil jsem, navrhuji, ...), což se zvláště doporučuje v těch partiích, které jsou vlastní prací autora (já).

4.2.2 Možné formy zpracování závěrečné práce

Student si může zvolit některou z těchto forem zpracování ZP nebo jejich kombinaci:

- a) Odborná studie - je kompilační práce, která zahrnuje důkladné zpracování daného tématu, podstatnou literaturu (podmínkou jsou alespoň dvě cizojazyčná díla), obsahuje vždy historický přehled problému, současný stav, předpokládá se i polemika mezi různými názory, případně prognostická vize. Patří sem: vertikální vývojová historická studie o nějakém problému (např. vývoj důchodového zabezpečení v českých zemích) nebo horizontální studie (např. vývoj důchodového zabezpečení ve 20. letech v různých evropských zemích).
- b) Kazuistika (případová studie) - musí být řádně dokumentovaná a spojená s odbornou studií zahrnující teoretická východiska k popisovanému problému.
- c) Vlastní empirické šetření - je založeno na zpracování statistických údajů a jejich analýze. U kvalitativního šetření, kde nelze použít statistických výpočtů, je nutno provést kvalitativní obsahovou analýzu získaných dat a jejich interpretaci.
- d) Projekt - je proces sestávající z řady činností, časově omezený, zaměřený na dosažení cíle a respektující specifické požadavky zadavatele (vlastnosti: cíl, parametry, kvalita, zdroje, čas, náklady, rizika, omezení).
- e) Replika proti obecně předkládanému názoru - student si vybere aktuální téma, shromáždí, co kdo k danému problému řekl v poslední době i dříve, jak se na problém hledí jinde ve světě, shrne odbornou literaturu k problému. Uvede argumenty pro a proti a provede obhajobu vlastních názorů.

4.3 Výběr metod odborné práce pro zpracování závěrečné práce

BP a DP jsou odbornými pracemi, jejichž náležitosti mohou být řízeny dle dokumentace - Formální úprava disertací a podobných dokumentů, která stanovuje pravidla formální úpravy disertací a podobných dokumentů ze všech oborů.³¹

Účelem závěrečné práce je, aby cíl práce, její zpracování i výsledky korespondovaly se studentovým studovaným oborem a aby svým tematickým zaměřením usnadňovaly jeho pokus o odbornou práci. U DP jsou logicky vyšší požadavky než u bakalářské práce a práce bez standardního odborného postupu a zpracování nemůže být dobře hodnocena. Odborná práce je základním předpokladem pojetí závěrečné práce studenta jako podmínky úspěšného zakončení jeho studia na vysoké škole.

³¹ ČSN ISO 7144 (010161). *Dokumentace: Formální úprava disertací a podobných dokumentů*. EAN: 8590963210605. © Český normalizační institut, 1996, 1997-04-01.

4.3.1 Základní pojmy

- Výzkum - systematizované vědecké poznávání. Slouží k poznání, systematizaci a zařazení zkoumaných jevů, odhalení vztahů a funkcí, zjištění souvislostí a kauzálních vztahů. Je orientován na analýzu, poznání stavu, odhad změny a hledání nástrojů řízení.³²
- Průzkum - jeho požadavky jsou zpravidla orientačního rázu, poskytují informace kvalitativního charakteru s tím, že případné chyby budou v praxi eliminovány.
- Předvýzkum - výzkum před výzkumem, slouží k ověřování metodických nástrojů.
- Sonda - mapování neznámého a velmi zúženého problému, zpravidla v přípravné etapě.
- Pilotní studie - je prováděna na malé skupině vybrané z populace, kterou chceme studovat. Nejčastěji používáme kvalitativní postup (nestandardizovaný rozhovor). Cílem je zjistit, zda informace, kterou požadujeme, skutečně existuje a je dosažitelná.
- Pretest - cílem je vyzkoušet spolehlivost a použitelnost techniky a nosnost otázek.
- Výzkum od stolu – (desk research) pracuje se sekundárními daty.
- Terénní výzkum – (field research) pracuje s primárními daty.
- Výzkum empirický - založen na zkušenosti – empirii. Na rozdíl od experimentu nelze při jeho opakování dodržet shodné výzkumné podmínky. Je častý ve společenských vědách.
- Výzkum vědecký - systematické a kritické zkoumání hypotetických tvrzení o předpokládaných vztazích mezi jevy. Jeho výsledkem jsou teorie, jež umožňují jevy vysvětlovat a předvídat. Průzkum je někdy používán jako synonymum pro výzkum. Zpravidla se jedná o výzkum menšího rozsahu či zvlášť cílený.³³
- Projekt studentského šetření - základní dokument přípravy empirického šetření. Obsahuje metodické a strategické podrobnosti úkolu (cíle, formulace problému, teoretická východiska, hypotézy, navržení výběrového souboru, metody, procedury, techniky, způsob sběru dat, časový rozvrh).³⁴

4.3.2 Výzkum a jeho etapy

Výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.³⁵

Vědecký výzkum lze stručně rozdělit na základní a aplikovaný:

- Základní výzkum je chápán jako výzkumná činnost, která je zacílena na řešení klíčových problémů, jež stojí například před jednotlivými vědními obory, a tento druh se bude jen výjimečně vyskytovat ve studentských závěrečných pracích (výjimku může tvořit práce studenta, který se podílí na výzkumném úkolu např. GA ČR).
- Aplikovaný výzkum je zaměřen na to, aby jeho výsledky byly využitelné při řešení konkrétních problémů praxe, proto se bude vyskytovat ve většině prací.

„Podle cíle a zaměření výzkumu je možné rozlišit další druhy výzkumů, jako: výzkum ověřovací, kontrolní, verifikační, srovnávací, retrospektivní, deskriptivní apod.“³⁶

³² SURYNEK, Alois. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001, s. 29. ISBN 80-726-1038-4.

³³ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 462, 687. ISBN 80-717-8303-X.

³⁴ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, 115 s. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

³⁵ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, s. 11. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

Je však nutno upozornit, že v rámci BP a DP se ve velké míře setkáváme spíše s formami odborné činnosti (studentského šetření), které nemají všechny atributy výzkumu a které F. Zich diferencuje takto:

- Průzkum: jeho cílem je získání popisu nebo základní orientace v daném problému.
- Výzkumná sonda: neúplné zkoumání některého z dílčích výzkumných problémů.
- Šetření: takové druhy výzkumné činnosti, které směřují k získání empirického materiálu.³⁷

Odborná práce, která by měla být součástí BP a DP v její tzv. aplikační (výsledkové) části, má několik etap. Tyto etapy studentského šetření po sobě následují a také se překrývají. Odborná práce vyžaduje organizaci a plánování a také určitý čas pro realizaci.

4.3.3 Stanovení odborného problému

Studentské šetření se zahajuje stanovením odborného problému. Je nutné přesně definovat, co chceme zkoumat. Odborný problém (stejně jako vědecký problém) je základem, od kterého se odvíjí další postup. Jedna z definicí uvádí, že „vědecký výzkum je systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy“³⁸.

Často narážíme na problém validity (měří se to, co se měřit má), reliability (opakované měření podává stejné výsledky, pokud se objekt nezměnil), reprezentativnosti a objektivizace. Kritériem výzkumné práce je její společenská užitečnost a praxe. Kritériem studentské odborné práce je její obhájení před státní zkušební komisí jako kvalifikační práce na příslušném stupni studia (bakalářské, magisterské). Zřídka mají studentské kvalifikační práce dopad do praxe nebo vědeckého výzkumu.

4.3.4 Příprava metod odborné práce

Je nutné zvážit jakou metodu odborné práce a v rámci ní i to, jaký nástroj šetření budeme používat. Volba metod závisí na vymezení zájmových oblastí zadané problematiky i způsobů jejich zpracování. Metody je třeba volit tak, aby umožňovaly objektivně správný způsob získání a zpracování dat tak, aby byl naplněn cíl práce. Není výhodné tvořit vlastní nástroje šetření. Je potom nutné provést „předvýzkum“ pro ověření navrženého nástroje šetření.

4.3.5 Sběr a zpracování údajů

Zde se již jedná o konkrétní realizaci a použití nástroje šetření. Data se doporučují zpracovávat do přehledů v tabulkách a grafech. Vždy by měla být doprovázena alespoň stručným komentářem, který se týká způsobu jejich získávání, vypovídací schopnosti, budoucího určení a použití apod. Jde prakticky o tvorbu strukturovaných dat k pořizovaným datům, tedy metadat.

³⁶ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, s. 5. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

³⁷ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, s. 6. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

³⁸ KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972, s. 27.

4.3.6 Interpretace údajů a výsledků studentského šetření

Výsledky je potřebné vysvětlit a dát do vztahu s dosavadním poznáním (uvedeném v Analýze a zhodnocení pramenů a literatury).

Vlastní výzkum v praxi končí sepsáním výzkumné zprávy. V oblasti studentské odborné práce jsou v BP a DP uvedeny závěry a popřípadě diskuse či komentář k dosaženým výsledkům. Mohou zde být také uvedeny doporučení pro praxi, pro řízení firmy, pro řešení problémů apod.

4.4 Nástroje studentské odborné práce

Při práci na ZP se obvykle vychází ze základů empirického šetření. Pro bakalářské a diplomové práce se často volí metody kvantitativního šetření, pro které je charakteristické ověřování hypotéz vytvořených na základě existující teorie i zkušeností autora ZP. Méně často se využívá šetření kvalitativní.

Nástroje šetření:

- Pro dosažení cíle a ověření hypotéz využíváme nástroje šetření. Patří k nim metody a techniky šetření. Pro zdar práce je zásadní volba vhodného (validního) nástroje poskytujícího přesná, spolehlivá (reliabilní) data. Validitou se rozumí schopnost metody zjistit to, co se zjistit podle cíle výzkumu má. Reliabilitou se označuje přesnost, spolehlivost nástroje použitého ve vybrané metodě.
- Metody³⁹ používané při šetření dávají návod, jak postupovat. Je to označení pro proceduru sledovanou při šetření (procedura znamená způsob organizace šetření).
- Technikou se rozumí přesně stanovený nástroj pro shromažďování, analýzu a vyhodnocování dat šetření. Některé techniky šetření existují v hotové podobě, např. standardizované texty nebo systémy pozorování. Často se však tvoří pro konkrétní šetření vhodné nástroje (např. dotazníky, ankety). Je to velmi důležitá část práce a její autor by se měl seznámit se zásadami tvorby příslušného nástroje a před jeho použitím konzultovat s vedoucím práce.

Systém třídění metod a technik pedagogického výzkumu:⁴⁰

METODY

- pozorování,
- experiment,
- dotazník,
- rozhovor,
- evaluace,
- případová studie,
- analýza produktů,
- metaanalýza,
- scientometrická metoda.

TECHNIKY

- testování,
- sociometrické techniky,
- obsahová analýza,
- sémantický diferenciál,
- asociační techniky,
- delfská metoda,
- biografie (autobiografie).

Odlíšné třídění metod výzkumu rozděluje metody pedagogického výzkumu na metody empirické, teoretické a historicko-srovnávací.⁴¹

³⁹ Metodou rozumíme promyšlený, objektivně správný způsob (postup, prostředek) nebo soustavu způsobů, které umožňují nalezení nebo objasnění vědeckých poznatků a zákonitostí, umožňujících poznat daný objekt.

⁴⁰ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-717-8579-2.

K empirickým metodám se řadí: pozorování, experimentální metoda, dotazníková metoda, metoda rozhovoru (interview), obsahová analýza dokumentů a vybrané techniky měření.

K teoretickým metodám, které zahrnují množinu metod využívajících principy logiky a logického myšlení (metody logické), patří trojice „párových metod“, abstrakce-konkretizace, analýza-syntéza, indukce-dedukce. Patří sem také metody modelování a formalizace.

K novým poznatkům se také dochází sběrem a interpretací dat získaných pozorováním osob a jevů (pozorování, experiment, případová studie), dotazováním (dotazník, interview, případová studie) nebo hodnocením produktů, naměřených hodnot, prostudovaných prací atd. (analýza produktů, meta-analýza, scientometrická metoda, evaluace).

Základními přístupy ke zkoumání jsou normativní a deskriptivní. Normativní přístup ke zkoumání systému vychází z podrobné analýzy a navrhuje teoretické postupy, jak by to mělo být. Metodou je analýza a syntéza minulosti, současnosti a predikce budoucnosti. Deskriptivní přístup je založen na empirickém rozboru již existujících a uskutečněných systémů a ukazuje, jak to ve skutečnosti je. Metodou je empirický výzkum.⁴²

4.5 Metody sběru dat

Ze stanoveného cíle výzkumu a stanovených hypotéz či výzkumných otázek vyplývá, jaký typ dat je nutno získat, zpracovat a interpretovat. Existují dva základní typy dat, a sice data „tvrdá“ kvantitativní a „měkká“ kvalitativní. U některých výzkumů je třeba oba typy kombinovat, aby bylo možné relevantně zodpovědět výzkumné otázky. V současnosti je poměrně časté, že jeden typ výzkumu navazuje na výsledky druhého, což přispívá k utváření mnohem širšího a zároveň hlubšího pohledu na zkoumaný jev sociální reality.

4.5.1 Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum vychází z matematicko-statistických metod. Kvantitativní přístup předpokládá, že fenomény sociálního světa (jeho různé aspekty, objekty, procesy), které činí předmětem zkoumání, jsou svým způsobem měřitelné, či nějak tříditelné, uspořadatelné. Informace o nich, získávané v jisté kvantifikovatelné a co nejvíce formálně porovnatelné podobě. Pak je analyzuje statistickými metodami se záměrem ověřit platnost představ o výskytu nějakých charakteristik, také o jejich vztazích k dalším objektům a jejich vlastnostem apod.⁴³

Kvantitativní výzkum se využije v případě potřeby zodpovězení otázek CO? KOLIK? Jinými slovy zabývá se získáváním údajů o četnosti výskytu určitého jevu a vztahy mezi těmito jevy (proměnnými), ale zároveň však tyto proměnné nepopisuje.

⁴¹ SKALKOVÁ, Jarmila. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: SPN, 1983.

⁴² MOLNÁR, Z. *Úvod do základů vědecké práce: SYLABUS pro potřeby semináře doktorandů*. Praha: Katedra informačních technologií, Vysoká škola ekonomická, [2006]. Dostupné z: [http://kit.vse.cz/kit/WCMS_KIT.nsf/0/69D61DCC0411E102C125721F0056B320/\\$file/Zaklady_vedecke_prace.doc](http://kit.vse.cz/kit/WCMS_KIT.nsf/0/69D61DCC0411E102C125721F0056B320/$file/Zaklady_vedecke_prace.doc).

⁴³ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

Aby bylo možné určit „sílu vztahů mezi jevy“, statisticky přesněji řečeno „míru korelace mezi proměnnými“, je zapotřebí sesbírat velký počet dat z různých zdrojů (od respondentů, z dokumentů). Sesbíraná data jsou poté vyhodnocena pomocí statisticko-matematických operací. V současné době se používá sofistikovaný software (MS-Excel, SPSS, Statistica, R a další).

Cílem kvantitativního výzkumu je testování již existujících teorií, hypotéz,⁴⁴ nikoli jejich vytváření. Na základě hypotéz výzkumník stanoví proměnné, které bude sledovat standardizovanými metodami na výzkumném vzorku, a které statisticky vyhodnotí a interpretuje.

U kvantitativního výzkumu je tedy:

- omezen rozsah informace o velkém počtu jedinců,
- silně redukován počet proměnných i vztahů mezi nimi,
- generalizace velmi snadná.

Správně provedený kvantitativní výzkum poskytuje díky velmi silné standardizaci vysokou míru reliability, na úkor relativně nízké míry validity, což je způsobeno zmíněnou silnou redukcí počtu informací i vztahů mezi nimi. Logika kvantitativního výzkumu klade značné nároky na přípravnou a realizační fázi, a v některých případech na fázi vyhodnocení výzkumu.

Někteří výzkumníci namísto interpretace výsledků, pouze popisují sesbíraná data, bez jejich vyhodnocení a interpretace. Je potřeba dbát také na správný výběr relevantních proměnných, které bude výzkumník sledovat. Důležité je i správně připravit zvolenou metodu sběru dat a nepodcenit sestavení výběrového souboru.

Metody sběru dat, které se používají u kvalitativních i kvantitativních výzkumů jsou si velmi podobné. Liší se ovšem v kontextu, v jakém jsou použity, a ve strategii jejich aplikace.⁴⁵

U kvantitativního výzkumu se jedná především o silně standardizované a strukturované metody, a to:

- a) pozorování,
- b) dotazování,
- c) studium dokumentů – obsahová analýza.

4.5.2 Kvantitativní šetření v závěrečných pracích

Kvantitativním šetřením se pozorovatel snaží přistupovat ke zkoumanému jevu objektivně, nestranně, cílem je potvrdit nebo vyvrátit hypotézy vytvořené na základě existující teorie. Vychází z pozitivismu, z behavioristického přístupu.

Pro šetření kvantitativní povahy, které využívají deduktivní metodu, je charakteristický velký vzorek, technika dotazníku a použití matematicko-statistické procedury. Zkoumají se jevy relativně jednoduché a do určité míry poznané a očekávané v určitém rozsahu, zastoupení,

⁴⁴ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměň. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

⁴⁵ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměň. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

frekvenci a intenzitě. Tyto charakteristiky jevů se uplatňují při formulaci problému do hypotéz tak, že operacionalizací se převádějí do souboru ukazatelů, které jsou zajišťovány na velkých souborech.

Cílem kvantitativního šetření je měření sledovaných charakteristik a jejich souvislostí. Dedukce vychází z teorie nebo obecně formulovaného problému, který je přeložen do jazyka hypotéz. Na základě vyhodnocení empirického materiálu hypotézy buď přijmeme, nebo zamítáme.

V přípravné fázi kvantitativního šetření se veškeré činnosti odvíjejí od předmětu, účelu a cíle šetření. Příprava spočívá ve studiu pramenů, literatury a dostupných materiálů a dat souvisejících s předmětem šetření, které směřují k vypracování projektu šetření.

Analýza zkoumaného jevu směřuje do jeho hypotetického modelu. Hypotéza je pojímána jako tvrzení, které vychází z nějaké vědecky ucelené koncepce a obsahuje nové poznání.

Základní hypotézy se rozvádějí na pracovní a prostřednictvím operacionalizace umožňují přechod k empiricky měřitelným ukazatelům a stanovení jednotlivých měřených dimenzí.⁴⁶

- kvantifikace - převádění kvalitativně různorodých znaků na jediný kvantitativní znak (kvantum), který je číselně vyjádřitelný, s možností srovnání a použití matematicko-statistické procedury,
- škálování - převedení „rozprostřeného“ jevu jedné kvalitativní charakteristiky do podoby číselné posloupnosti v jedné nebo více dimenzích. Škály musí měřit a diferencovat. Škály se liší z hlediska možností a rozsahu matematicko-statistického zpracování. Úspěšnost operacionalizace a měření je popisována pojmy validita a reliabilita.

Škálování je užití různých technik, s jejichž pomocí přiřazujeme číselné hodnoty takovým jevům, které nemůžeme přímo měřit na intervalové nebo poměrové stupnici. Je předstupněm měření v užším slova smyslu. Tvoří přechod od pojmů kvalitativních ke kvantitativním a umožňuje kvantifikovat data typu: větší-menší, často-občas-nikdy. Je to postup, kterým lze vytvářet škály. Škály jsou nástrojem umožňujícím zjišťovat míru vlastnosti nebo jevu (např. oblíbenost, souhlas) nebo jeho intenzitu. Posuzovatel určuje polohu na škále (např. velmi oblíbený, oblíbený, ani oblíbený ani neoblíbený, neoblíbený, velmi neoblíbený) nebo přiřazuje dané vlastnosti nebo jevu počet bodů. Zvláštním typem škál jsou škály bipolární a škály Likertovy. Škály bipolární obsahují dvě krajní možnosti, např.: vyhovující/nehovující. Škály Likertovy se používají na měření postojů a názorů lidí. Na vyřčené tvrzení se odpovídá výběrem ze škály: Silně souhlasím – souhlasím – ani souhlasím ani nesouhlasím – nesouhlasím – silně nesouhlasím.⁴⁷

Ve výzkumné praxi se nejčastěji používají následující škály:

1. nominální (modus) - číselné označení pozice, pojmenování (bydliště, povolání aj.),
2. ordinální (medián) - stanoví pořadí, vyjadřuje vztah položek na škále (větší - menší),
3. intervalové - kardinální (průměr) - vyjadřuje vzdálenost mezi body, rozměr kontinua (např. kontinuum pětibodové stupnice spokojenosti: od 1-vysoká do 5-nízká).

⁴⁶ BURIÁNEK, J. *Systémová sociologie: Problém operacionalizace*. Praha: UK, 1993, 136 s. ISBN 80-7066-842-3.

⁴⁷ GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 1996, s. 42-52, 221. ISBN 80-859-3115-X.

Typ použitých znaků udává techniku sběru dat, proceduru i metodu a rovněž vytváří požadavky na velikost souboru.

4.5.2.1 Problematika výběru souboru

V šetření pracujeme s různě velkými skupinami - záleží na zkoumaném problému a používané metodě.

Základní soubor (populace) - soubor jednotek, o kterém předpokládáme, že jsou o něm naše závěry platné. Seznam prvků základního souboru, jeho úplnost, přesnost a adekvátnost jsou základem výběru. Základním souborem na úrovni regionu nebo jiného územního celku je jeho sociální mapa (prostorové rozdělení socio-ekonomicko-demografických ukazatelů v určité oblasti).

Výběrový soubor – skupina jednotek, které skutečně pozorujeme, tvoří vzorek. Rozsah výběru je dán řešeným úkolem. Musíme najít postup, aby výsledky, které na vzorku získáme, byly co nejvíce podobné těm, které bychom získali na celé populaci - tzv. reprezentativní soubor.

Můžeme používat několik způsobů výběru, záleží na typu zkoumaného problému:

- 1) Nenáhodné (empirické) výběry, nejsou zárukou reprezentativnosti:
 - a) Kvótní výběr - imituje ve struktuře vzorku známé vlastnosti populace. Může být použit pouze na populaci, kterou dobře známe, musíme v něm zachovat strukturní proporce (kvóty) podle vybraných znaků populace. Umožňuje vytváření účelových podsouborů.
 - b) Účelový výběr - je založen pouze na úsudku výzkumníka. Provádí se ve známých pospolitostech (např. představitelé firem, akademičtí pracovníci apod.).
 - c) Snowball sampling technika - spočívá ve výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny. Spočívá v „nabalování“ těch, kteří mohou k problému něco říci, a to až do saturace.
- 2) Náhodný (pravděpodobnostní) výběr - je takový, ve kterém každý element populace má stejnou pravděpodobnost, že bude do vzorku vybrán. Reprezentuje všechny známé a neznámé vlastnosti populace. Jsme u něj schopni odhalit, jak se vzorek liší od populace. Dále rozlišujeme např. prostý náhodný výběr s vracením, prostý výběr bez vracení, systematický výběr, sériový, vícestupňový výběr.

Jednotlivé kroky kvantitativního šetření.⁴⁸

1. Formulace teoretického nebo praktického sociálního problému.
2. Formulace teoretické hypotézy.
3. Formulace souboru pracovních hypotéz.
4. Rozhodnutí o populaci a vzorku.
5. Pilotní studie.
6. Rozhodnutí o technice sběru informací.
7. Konstrukce nástrojů pro tento sběr dat.
8. Předvýzkum.
9. Sběr dat v terénu.
10. Analýza dat.

⁴⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993, s. 120. ISBN 80-706-6822-9.

11. Interpretace, závěry, praktická doporučení a teoretické zobecnění.

4.5.3 Kvalitativní šetření v závěrečných pracích

Kvalitativním šetřením se pozorovatel snaží jevy pochopit a vysvětlit z hlediska zkoumané osoby. Je pro něj charakteristické dlouhodobé nestrukturované pozorování, je to šetření deskriptivně induktivní. Vychází z fenomenologie.⁴⁹

Kvalitativní šetření, založené na indukci, má za cíl postupné vytváření teorie, kdy na relativně malém vzorku používáme kvalitativních technik (zúčastněné pozorování, hloubkové nestandardizované rozhovory, studium dokumentů a biografii, anketu). Úkolem je odhalovat neznámé skutečnosti, především jejich existenci a strukturu, vlastnosti a funkce, vytváření adekvátního popisu a odhalování souvislostí mezi jevy.

Strategie šetření je slabě strukturovaná, povaha dat je bohatá a hloubková.⁵⁰ Induktivní metoda začíná zpravidla pozorováním a rozhovory, ve kterém pátráme po pravidelnostech a ty pak popíšeme ve formě předběžných závěrů. Ty opět ověřujeme dalším pozorováním. Konečným výsledkem je nová tzv. zakotvená teorie.

Hlavním úkolem kvalitativního šetření je ukázat, jak lidé v každodenní situaci rozumí probíhajícím procesům, jak je zvládají a jak provádějí akce.⁵¹ Je zde intenzivnější kontakt s terénem a životní situací.

Plán šetření zahrnuje cíl šetření a jeho průběh, vyjasňuje rámcové podmínky, které určují komunikační možnosti mezi zkoumanými a výzkumníky.

Mezi specifické metody kvalitativního šetření patří:

- **Případová studie** - se snaží o zachycení složitosti případu, popis vztahů v jejich celistvosti. Případová studie vypráví historii ohraničeného systému. v případové studii musí být určen objekt výzkumu, zvoleny studované fenomény, témata, problémy, musí se hledat vzorce v datech, které mají vztah k problémům, triangulovat klíčová pozorování a datový základ interpretace, vybírat alternativní interpretace, které se budou porovnávat, a navrhnout základní tvrzení a zobecnění o daném případě. Kvalitativní analýza konkrétních případů – buď případů typických a svým způsobem reprezentujících určitou kategorii zkoumaných případů nebo naopak případů, které se vymykají zjištěným, známým zákonitostem. V druhém případě je cílem odhalení proměnných okolností a vlivů, jež způsobily jiný než očekávaný průběh, výsledek.⁵²
- **Analýza dokumentů** - nejen listinné dokumenty (texty, filmy, CD apod.). Rozlišujeme na primární a sekundární dokumenty, dále podle tvůrce dokumentu na institucionální (hlášení, návrhy) nebo osobní (dotazníky, dopisy, deníky apod.). Na výběru dokumentu se podílí subjektivita.
- **Biografický průzkum** - představuje formu zkoumání lidského života. Jde o rekonstrukci a interpretaci průběhu života, tj. posloupnost faktických událostí. Někdy se snaží srovnáním biografii nalézt podobnosti a vzorce životních drah a přispět k osvětlení

⁴⁹ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 31. ISBN 80-718-4132-3.

⁵⁰ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, s. 22. ISBN 80-246-0030-7.

⁵¹ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-246-0030-7.

⁵² PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998, 270 s. ISBN 80-718-4569-8. S. 243.

společenských nebo osobních fenoménů. Kromě rozhovoru se zde uplatňují i další materiály, jako deníky, zápisníky, dopisy, studijní zápisy aj. Při vyhodnocování jde o konstrukci, exemplifikaci nebo vytváření typů.

- **Etnografický terénní průzkum** - se používá v různých souvislostech (průzkum komunit). Má volnější strukturu, autor se snaží odpovědět na to, co se děje v určitých situacích, co tyto události znamenají pro účastníky, co k tomu musí vědět, co udělat, apod. Etnografie znamená hloubkovou analytickou studii, která má zachytit pravidla a tradice určité skupiny lidí (analýza jazyka, chování, postojů, pocitů aj.) prostřednictvím pozorování a rozhovorů. Vedle klasického, kritického, systematického a interpretativního přístupu existují i osobní etnografické studie zachycující v delším časovém období jednu osobu v přirozeném prostředí (učitel, manažer, politik).
- **Akční a kritický průzkum** - akční průzkum představuje alternativu ke standardnímu průzkumu a je navržen tak, aby způsobil sociální změnu. V jeho rámci autoři sbírají a uspořádávají data s cílem odhalit problémová místa a podávají návrhy na změny. Výsledky jsou převáděny do praxe již v jeho průběhu, a tím ji mění. Výsledky akčního průzkumu nelze zevšeobecňovat (to je až sekundární záležitostí), jsou použitelné jen pro podporu důležitých rozhodnutí o specifických problémech ve specifických situacích. Akční průzkum je ztotožňován s otázkou „Co se stane, provedu-li nějakou změnu?“, zatímco „tradiční“ průzkum podává závěry o přirozenosti světa. Oba přístupy k průzkumu se nemusí odlišovat metodikou (kvalitativní versus kvantitativní, experimentální versus neexperimentální), ale jejich podstatný rozdíl spočívá v otázce „Proč daný výzkum provádím?“.
- **Kvalitativní evaluace** - znamená proces posuzování a hodnocení podstaty, hodnoty a ceny zkoumaného objektu a procesu s cílem provést určitá rozhodnutí o přijetí, odmítnutí nebo formulaci přijaté strategie na určité úrovni rozhodování. Kvalitativní evaluace na rozdíl od kvantitativní nepředpokládá existenci objektivních kritérií, ale snaží se zjistit efekty intervencí nebo programů (vstupní měření před programem a výstupní) a pochopit mechanismy, které leží v podstatě těchto intervencí. Vychází se přitom z toho, že význam a cena hodnocené akce nebo programu závisí na osobních postojích, hodnotách a perspektivách těch, kteří provádějí vlastní posuzování. Proto zde hraje velkou roli volba osob, které se budou angažovat.

Problematika výběru v kvalitativním šetření se neopírá o populaci, ale o zobecnění teorie a výběr relevantních osob.

Obvykle používáme dvě strategie výběru:

- Předem daná struktura výběru je dána demograficky, mírou požadovaného zastoupení, někdy je vyčerpávající (skupina studentů).
- Postupné určení výběrové struktury v průběhu a procesu vyhodnocování dat, tj. sběr dat je řízen vznikající teorií a ukončen teoretickou saturací, tzn., nepředpokládá se, že další případy přinesou nové poznatky.

Návrh kvalitativního projektu šetření:⁵³

1. Jasně a stručně shrnutí, co se bude dělat a jaké jsou cíle šetření.
2. Hlavní část - základní motivace šetření, teoretické zakotvení a definice odborných otázek šetření, včetně přehledu relevantní literatury.
3. Popis plánu - metody a možnosti změn, sběr dat, jejich zpracování a analýza.

⁵³ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-246-0030-7.

4. Rozvaha o proveditelnosti projektu, zvl. z hlediska financí a řešení etických otázek, které v šetření nastanou.
5. Při psaní návrhu se objevují potíže v tom, že předpokládáme modifikaci a formování šetření v jeho průběhu.

4.5.4 Metody získávání podkladů pro bakalářské či diplomové práce

Volba metod získávání podkladů pro zpracování závěrečné (bakalářské či diplomové) práce je výsledkem vymezení zájmových oblastí zadané problematiky i způsobů jejich zpracování. Metody je třeba volit tak, aby umožňovaly promyšlený a objektivně správný způsob nalezení a postupného zpracování poznatků a informací tak, aby byl naplněn cíl ZP. Metody řešení budou spočívat v tom, jak předpokládá autor získávat informace z okolí k naplnění cíle své práce.

Za vhodné se považují metody:

- řízený rozhovor s uvedením seznamu otázek, které budou v průběhu rozhovoru položeny,
- dotazník, anketa,
- pozorování (zpracování časového snímku činností),
- studium dokumentace (s uvedením přehledu dokumentů a informací, které budou v průběhu studia zjišťovány).

Metody a techniky strategického managementu, které mohou být v práci použity, např.:

- SWOT analýza, PEST analýza, finanční analýza,⁵⁴
- Metoda SPACE⁵⁵, Balanced scorecard,
- Metoda analýzy zdrojů a kompetencí organizace, Benchmarking, CAF⁵⁶.

Nastíněný přehled možných metod vychází z potenciálních potřeb studentů a požadavků zadavatele témat závěrečných prací, školy či subjektů z praxe. Níže viz přehled metod vhodných pro využití studenty.

4.5.4.1 Pozorování

Pozorování je metoda, při níž se sleduje a zaznamenává nebo popisuje činnost lidí, předmětů, se kterými manipulují, prostředí aj. Je to nejstarší metoda zkoumání používaná v přírodních i sociálních vědách, pomocí které získáváme poznatky o daném jevu nebo procesu. Pozorování nám umožňuje postihnout především jevovou stránku, podle které usuzujeme o samotné podstatě. Pozorování je vždy subjektivní, je cílevědomé vnímání skutečnosti, kdy předmět je přesně určen a vymezen, často zesílen pomocí technických pomůcek, nutná je systematizace a registrace.

Pozorování může mít různé formy, od příležitostného pozorování předem určených praktických činností až po systematické, předem vymezené pozorování. Pozorování může být přímé nebo nepřímé (ze záznamu), strukturované i nestrukturované. Pro strukturované pozorování se používají inventáře, pozorovací systémy a škály. Přímé pozorování rozlišujeme

⁵⁴ SWOT analýza - identifikuje silné (Strengths) a slabé (Weaknesses) stránky, příležitosti (Opportunities) a hrozby (Threats), PEST analýza - analýza politicko-právního, ekonomického, sociálně-kulturního a technologického prostředí.

⁵⁵ Metoda SPACE - analytická technika ve strategickém řízení a plánování (SPACE je akronym z Strategic Position and ACTION Evaluation).

⁵⁶ CAF - Common Assessment Framework (Společný hodnotící rámec).

dál na kontrolované a nekontrolované. Nekontrolované pozorování dělíme na nezúčastněné (zjevné nebo skryté) a zúčastněné (utajené nebo neutajené). Speciálním typem pozorování je participační pozorování. Pro strukturované pozorování se používají inventáře, pozorovací systémy a škály. Participační pozorování neboli zúčastněné pozorování je, když pozorovatel je členem skupiny, účastní se jejích „akcí“. Je dlouhodobé, pozorovatel může sledovat jevovou, vnější stránku reality. Je typické pro kvalitativní šetření.⁵⁷

Při pozorování lze používat různých technik registrace (protokolování) pozorovatelných jevů – od speciálně připravených protokolů pozorování, hodnotících stupnic, vytvořených systémů kategorií až po různé technické prostředky k záznamu zvuku a obrazu apod.

Předpokladem zejména systematického pozorování je dobře připravený plán pozorování, který by měl obsahovat:

- vymezení předmětu pozorování, tj. co chceme pozorovat,
- určení způsobu získávání pozorovatelných údajů a jejich rozčlenění na jednotky pozorování, přípravu technických prostředků pro registraci pozorovatelných jevů,
- způsob provedení vlastního pozorování a popisu pozorovaných jevů a situací, v nichž jevy vznikají a probíhají, tj. jak pozorování provádět,
- zaznamenávání pozorovaných jevů,
- analýzu výsledků pozorování.

Při pozorování je nutno striktně oddělovat skutečně pozorované jevy od domněnek. Stejně tak je nutno maximálně omezit subjektivitu při popisu pozorovaných jevů. Snahou pozorovatele musí být odhalit příčiny, které podnítl určité projevy chování a jednání pozorovaného objektu – jednotlivce, skupiny, či firmy.

4.5.4.2 Srovnávání (komparace)

Při srovnávání zjišťujeme shodné či rozdílné stránky u dvou či více různých předmětů, jevů či úkazů.

Princip metody srovnávání (komparace) spočívá v tom, že skutečný jev srovnáváme vždy s určitou srovnávací základnou. Tuto základnu bereme za normu pro hodnocení. Tak můžeme posoudit zkoumané jevy v jiném časovém období nebo v jiném ekonomickém objektu. Při srovnávání zjišťujeme shodné či rozdílné stránky u dvou či více různých předmětů či jevů. Srovnávání samo vyjadřuje rozdíly určitých jevů, nevyjadřuje však závislost a vztahy. Ke zjištění závislosti mezi jednotlivými jevy je na základě srovnání nutná analýza srovnávaných jevů a jejich znaků. Srovnávání tedy na jedné straně vyplývá z předchozí analýzy (je jí vymezeno), na straně druhé tvoří východisko pro následný výzkum, který je podrobnější.

Pro srovnávání je nutné, aby srovnávané jevy měly stejnou kvalitu, stejný obsah, stejné položky a stejnou náplň. To předpokládá i formální shodnost jednotlivých ukazatelů a jejich výpočtu (je nutno zabezpečit výpočet za použití stejných metodických principů). Při srovnávání kratších časových období je potřeba zajistit stejné časové vymezení. Kvantitativní srovnávání určitého jevu se stanovenou srovnávací základnou vyjadřujeme buď v absolutních rozdílech zkoumaného ukazatele, nebo v relativním čísle, zpravidla v procentech. Při srovnávání skutečnosti používáme různých srovnávacích základů.

⁵⁷ GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 1996 s. 21-27. ISBN 80-859-3115-X.

Srovnávat můžeme také tytéž ukazatele ve statistických souborech, které se liší:

- Věcně – mohou to být skupiny zaměstnanců, např. vedoucí různých (ale při srovnávání stejných) úrovní, techničtí, výkonní pracovníci.
- Prostorově (teritoriálně) – např. soubor pracovníků firmy v různých státech.
- Časově – např. vývoj popisovaného (zkoumaného jevu, problému) v čase.

Při ekonomických, finančních, personálních aj. rozborech je vhodné používat zejména tyto konkrétní formy srovnávání:

- Tvorba plánu (normy, standardy) – plán – skutečnost;
- Institucionální – srovnávání firem, oddělení, středisek;
- Srovnávání nejlepších – průměrných – nejhorších výsledků, třídění podniků, výrobků apod. do stejnorodých skupin;
- Srovnávání vývoje v časové řadě, včetně posuzování trendu, cyklického, sezónního nebo náhodného výkyvu (kolísání).

Srovnávací metody můžeme použít jak při získávání poznatků a faktů, tak i při jejich zpracování. Srovnávání je základní metodou hodnocení. Při zpracovávání závěrečné práce lze využívat zejména srovnávání pojetí problémů, názorů, hypotéz atd. Student si tak vytváří možnosti k formulování, ověřování či zdůvodňování vlastního stanoviska. Tento postup je vhodný při zpracování teoretických východisek práce, např. kritické srovnání toho, jak je určitý problém chápán a řešen v různých literárních pramenech.

Srovnávání jako nástroj měření, zjišťování a objektivizace toho, co je „moc“ nebo „málo“, co je „dobré“ a co „nedobré“. Srovnávání úrovně ukazatelů, charakterizujících aktivity firmy nebo její výkonnost, je typickým příkladem.

4.5.4.3 Experiment (pokus)

Experiment (pokus) je vědecká metoda, ve které jsou kontrolovány všechny proměnné veličiny tak, aby se z jejich změn daly vyvodit kvantitativně vyjádřitelné závislosti. Jde o specifický prostředek poznání, který vychází z cílevědomě vyvolané skutečnosti, usměrňované podle potřeb zkoumaného procesu. Správně provedený experiment musí být opakovatelný a ověřitelný.⁵⁸

Experimenty se používají k ověření hypotézy tak, že se za kontrolovaných podmínek zasahuje do situace záměrnou změnou definovaných faktorů a zjišťují se změny. Experiment podle konkrétního cíle využívá kombinace takových metod, jako je pozorování nebo dotazování.

Základními pojmy v experimentu jsou nezávislé a závislé proměnné. Nezávislé jsou jen pro experimentální situaci, závislé jsou závislé na nezávislých. Cílem je řízením a změnou nezávislé proměnné zjistit ovlivnění závislé proměnné. V zásadě rozlišujeme experimenty podle míry kontroly podmínek, za kterých probíhají, a v tom smyslu je dělíme na laboratorní nebo přirozené.

⁵⁸ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 138, 189. ISBN 80-717-8303-X.

Skutečný experiment musí splňovat následující podmínky:⁵⁹

1. Výzkumník musí kontrolovat experimentální proměnnou.
2. Experiment musí použít alespoň jednu experimentální a jednu kontrolní skupinu.
3. Objekty musí být zařazeny do těchto skupin náhodně.

4.5.4.4 Rozhovor (interview)

Interview (rozhovor) - metoda šetření spočívající v dotazování. Může se používat interview nestrukturovaný (nestandardizovaný), častý např. v kvalitativním šetření, strukturovaný (standardizovaný) nebo skupinový, řízený, náhodný, skrytý, panelový atd. Z hlediska formy můžeme rozdělit rozhovor na osobní a neosobní (telefonický, elektronický), nebo v kombinaci s písemnou formou (např. delfská metoda). V této metodě dochází k přímému kontaktu tazatele se zkoumanou osobou. Podle počtu účastníků, kteří jsou dotazováni, rozlišujeme individuální a skupinový rozhovor.

Při této metodě dochází k přímému kontaktu tazatele se zkoumanou osobou. Tato skutečnost má své přednosti i možná úskalí. Začíná se zpravidla navazováním přátelského vztahu mezi respondentem a tazatelem.

K přednostem patří především skutečnost, že tazatel může ihned reagovat na odpovědi tázaného (možnost tazatele moderovat rozhovor), případně vysvětlit nejasnosti v otázkách a přesvědčit se o tom, že tázaný správně pochopil obsah otázky. Může tedy pružně reagovat na všechny slovní i mimoslovní reakce dotazovaného a přizpůsobit těmto okolnostem svůj přístup, strategii vedení rozhovoru.

K nevýhodám, či úskalím rozhovoru patří především skutečnost, že jde o kontakt dvou lidí, kteří již svým jednáním, vyjadřováním, sympatiemi či antipatiemi „na první pohled“ mohou usnadnit, ale i zkomplikovat možnost získání potřebných informací.

Proto předpokladem úspěšného rozhovoru je, aby:

- Rozhovor byl pečlivě připraven (tazatel si musí ujasnit cíl rozhovoru, vypracovat jeho plán, zvláště formulovat otázky, musí dbát na to, aby odpovědi na otázky byly kontrolovány jinými otázkami, aniž by si toho byl dotazovaný vědom);
- Tazatel nebyl pro dotazovaného člověkem, který vzbuzuje nedůvěru; žádoucí je atmosféra vzájemné důvěry, srdečnosti, upřímnosti a porozumění pro problém dotazovaného;
- Rozhovor probíhal v atmosféře maximální přirozenosti jako každý jiný rozhovor a neměl ráz nějakého speciálního šetření nebo výslechu;
- Tazatel byl připraven k taktickému vedení rozhovoru, při němž musí být schopen pružně měnit taktiku vedení rozhovoru a přizpůsobovat ji aktuální situaci.

Lze rozlišovat různé druhy rozhovoru:

- Individuální rozhovor je rozhovor mezi tazatelem a dotazovaným, kdy předmětem rozhovoru jsou více či méně osobní či pracovní problémy, sociální vztahy dotazovaného na pracovišti apod.;
- Skupinový rozhovor je rozhovorem tazatele se skupinou osob; tento rozhovor lze také nazvat besedou;

⁵⁹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993, s. 37. ISBN 80-706-6822-9.

- Volný rozhovor – vyžaduje stejně pečlivou přípravu jako jiné formy rozhovoru; otázky nemusí být přesně formulovány předem a jejich posloupnost nemusí být přesně dodržována; tazatel dává dotazovaným větší prostor pro volné a neschematické odpovědi a je více tolerantní k odbočením od hlavního tématu. Je vhodnou metodou k zjištění postojů, přesvědčení, prožitků a myšlenkových pochodů dotazovaných.

4.5.4.5 Dotazník, anketa

Dotazníky a ankety jsou písemnou formou standardizovaného rozhovoru. Liší se pouze tím, že autor dotazníku nemusí mít přímý styk se zkoumanou osobou. Zkoumaná osoba odpovídá na otázky nebo reaguje na jednotlivé položky dotazníku, které se týkají problému, který je předmětem zpracování závěrečné práce.

Anketa patří ke kvalitativní technice dotazování. Často se používá, stejně jako nestandardizovaný rozhovor v pilotní studii. (Je prováděna na malé skupině vybrané populace, kterou chceme studovat. Cílem pilotní studie je zjistit, zda informace, kterou požadujeme, v naší populaci vůbec existuje.) Otázky jsou většinou formulovány volně a zaměřeny na úzký výsek problému. Jejich zpracování provádíme kategorizací.

Dotazník je metodou hromadného zjišťování údajů. Používá se v případech, kdy je nutno zjistit údaje od většího počtu osob. Vzhledem k tomu, že autor dotazníku nemá přímý styk s dotazovanými osobami, je nutno věnovat přípravě dotazníku velkou pozornost. Musí být srozumitelný a jasný. Otázky by neměly umožňovat více variant odpovědí. Dotazníková metoda využívá hromadné získávání údajů pomocí písemných otázek v dotazníku; otázky (nebo též položky) mohou být uzavřené, polouzavřené a otevřené. Používají se i položky škálové.⁶⁰

Na přípravu dotazníku jsou kladeny tyto požadavky:

- Autor, který dotazník připravuje, by měl vědět, komu je určen, měl by znát věk, povolání, schopnosti dotazovaných, aby mohl dotazník přizpůsobit jejich obecným charakteristikám.
- Autor dotazníku by měl věnovat pozornost motivaci oslovených osob, měl by je přesvědčit o užitečnosti a důležitosti jejich odpovědí a poděkovat jim za spolupráci. Jen tak si zajistí jejich ochotu účastnit se v budoucnu podobné akce.
- Ten, kdo dotazník připravuje, by měl mít o předmětné problematice potřebné znalosti. Jen za tohoto předpokladu dovede vhodně formulovat otázky, správně interpretovat získané odpovědi.
- Pro studenty je vhodné koncepci dotazníku konzultovat s vedoucím ZP, nebo s odborníky z řad sociologů, nebo psychologů.

K přednostem dotazníku patří ekonomičnost při získávání údajů od větších souborů respondentů (většího počtu osob), jednotnost v otázkách, nebo nabízených odpovědích při použití této metody a relativně snadná kvantifikovatelnost získaných údajů a jejich jednoduché vyhodnocování. Při zpracovávání dotazníků a provádění statistických šetření by měly být využívány softwarové nástroje pro zpracování statistických dat.

Všeobecné zásady techniky dotazování:

⁶⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 121. ISBN 80-717-8303-X.

- Správné vytyčení problému a jeho rozložení na jednotlivé otázky (operacionalizace), které se promítají ve výchozích i pracovních hypotézách.
- Znalost prostředí.
- Účelnost otázek, jejich logická struktura.
- Používají se různé systémy třídění otázek.

Mezi základní hlediska třídění dotazů patří:

- 1) otevřené, uzavřené a polootevřené otázky – otevřené/volné otázky nepředkládají variantu odpovědi, tázaný tvoří odpověď sám. U uzavřených otázek jsou předem stanoveny varianty odpovědi.
- 2) alternativní, dichotomické, kategorické otázky, které lze zodpovědět ano/ne,
- 3) selektivní, kafetérie otázky umožňují více možností volby. Např.:
 - polytomické - vzájemně se vylučující odpovědi, disjunktivní - výběr jedné alternativy, např.: Která z uvedených hodnot je pro Vás nejdůležitější? (1. Rodina, 2. Práce, 3. Vzdělání),
 - výčtové (výběr několika z předložených alternativ),
 - podmiňující, konjunktivní, ve kterých v pořadí vyšší odpověď znamená i odpověď v pořadí nižší – např. nejvyšší dosažené vzdělání,
 - škálové - trichotomické, trojstupňové: např.: Vyhovuje Vám současné zaměstnání? (1. Vyhovuje, 2. Vyhovuje s výhradou, 3. Nevyhovuje),
 - škálové jednostranné stupnice, předpokládají negativní nebo pozitivní stránku hodnocení (1. stejně kvalitní, 2. trochu méně kvalitní, 3. méně kvalitní, 4. výrazně méně kvalitní),
 - škálové dvoustranné stupnice, např. stupnice od výrazné nespokojenosti (1) až po výraznou spokojenost (5) na stupnici 1 až 5 slovně, nebo s výraznějším odstupňováním na číselné škále 1-7,
 - polootevřené: dávají nabídku odpovědi, ale pokud si tázaný nevybere, dává svou odpověď v nabízené variantě.
- 4) Přímé a nepřímé otázky,
 - přímé formou i obsahem - u otázek je zřejmý smysl, otázky psychotaktické, uvolňující, dotaz na jiné lidi,
 - nepřímé – používají se hlavně v sociálně psychologickém šetření a psychologickém šetření, jejich cílem je rozvinout spontánní reakci, překonání bariér a autocenzury chování a rozvoj fantazie. Patří sem:
 - a) projekтивní techniky - kdy v sociologickém šetření jde spíše o různé formy idealizace (Jak by měly vypadat vlasy po umytí šamponem?), formy osobní analogie (Zkuste se vcítit do...), formy přímé analogie (Kdyby byla liberální strana restaurací, kde by se nacházela a jaká jídla by se tam podávala?), formy symbolické metafory (Navrhněte barvy na její vlajku). Při šetřeních lze použít různé formy personifikace a úlohy konstruktivního typu,
 - b) asociativní postupy - volné slovní asociace, nedokončené věty, bubble test,
 - c) přiřazovací techniky - výběr z předložených alternativ v souladu s dosaženou subjektivní shodou, např.: fyziognomický test - přiřazování vlastností osobě na fotografii, technika nákupních listů - představa o nakupujícím ze seznamu nakoupeného zboží.
- 5) Speciální škálovací techniky:
 - sémantický diferenciál, bipolární škály, Likertovy škály,
 - technika párového srovnání - soubor jednotlivostí se uspořádá do dvojic. Respondent vždy srovnává pouze dvě jednotky mezi sebou a posuzuje je podle určitých kritérií (zajímavost, spokojenost, důležitost apod.). Množství párů je závislé na počtu

jednotek, ale nemělo by jich být více než 15. Osvědčuje se uvést jednotlivé páry na kartičky, tím nedochází k ovlivňování jinými. Matematickými postupy se dojde ke kvantitativnímu vyjádření míry preferencí zkoumaných faktorů.

6) Instrumentální a meritorní otázky:

- instrumentální otázky rozlišujeme na ty, které: vytvářejí správnou atmosféru, průběhové (filtrační a větvící), analytické (k získání podpůrných informací pro analýzu), kontrolní (ověřují věrohodnost),
- meritorní otázky zjišťují potřebné informace vztahující se přímo k předmětu zkoumání: popisné, zpřesňující, měřítkové.

4.5.4.6 Analýza – klasifikační, vztahová, kauzální

Analýza je systematické rozkládání celku na dílčí části, umožňuje hlouběji proniknout do podstaty zkoumaného jevu a postihnout hlavní články. Cílem analýzy je vymežit a klasifikovat jednodušší prvky složitějšího celku, zjistit a prozkoumat jejich vztahy a souvislosti uvnitř celku a také ve vztahu k jeho okolí.

Při posuzování vzájemných vztahů používáme postup od celku k částem, což umožňuje blíže se orientovat a nalézt hlavní článek a postup od výsledku k příčinám, což umožňuje vymežit obsah a míru působení jednotlivých příčin.

Podle obsahu lze analýzu dělit na:

- klasifikační analýzu,
- vztahovou analýzu,
- kauzální analýzu.

Klasifikační analýza má za cíl uspořádat a vymežit dílčí části určitého složitějšího celku podle jejich společných a rozdílných znaků. Je-li jev zkoumán v celku, lze dospět jen k povrchnímu poznání. Hlubší poznání vyžaduje rozdělit složitější celek na jednodušší, dílčí části. Jde o takový rozklad, který umožní pochopit vzájemné vazby a souvislosti. Lze provádět analytickou klasifikaci a syntetickou klasifikaci.

Vztahová analýza zkoumá, zda existují mezi částmi určitého celku vztahy, snaží se je postihnout a kvantifikovat. Vztahová analýza má odpovědět, zda existence jednoho jevu je závislá na existenci jiného jevu. Při vztahové analýze sledujeme závislost jednoho jevu na jiném jevu (kvalitativní analýza), a také míru této závislosti jednotlivých jevů (kvantitativní analýza). Poznání těchto závislostí umožňuje ovlivňovat změnou určitého prvku také jev, který je na něm závislý. Tyto vztahy lze formulovat matematicky pomocí určitých funkcí a modelů (pak jde o analýzu funkční, kde dochází na základě změn nezávisle proměnných ke změnám veličin závisle proměnných). Korelace, které jsou vztahovou analýzou mezi jevy zjišťovány, nemusí být ještě vztahy příčinnými. Jestliže se dva jevy mění s určitou pravidelností, nemusí být jeden příčinou druhého. Příčina může ležet mimo ně. To řeší kauzální analýza.

Kauzální analýza (příčinná) přistupuje ke zkoumaným jevům jako k jevům něčím způsobeným nebo něco způsobujícím. Vychází z dialektického pojetí zákonitých souvislostí jednotlivých jevů a snaží se poznat činitele, měnící skutečnosti (příčinu změn určitého jevu).

Meta-analýza je metoda kvantitativního srovnávání a vyhodnocování výsledků publikovaných o určitém tématu.

Scientometrická metoda je blízká meta-analýze, jedná se o měření stavu, vlastností a trendů vývoje určité vědecké disciplíny nebo určité části vědecké produkce.⁶¹

4.5.4.7 Analýza produktů činnosti

Analýza a rozbor produktů tvůrčí činnosti jednotlivce, ale i podniku, firmy či instituce může poskytnout mnoho poznatků. Např. již z vnějšího vzhledu dokumentace, kterou se firma prezentuje, lze usoudit na to, jaký je ve firmě vztah k důslednosti, přehlednosti, otevřenému jednání s okolím apod.

Konfrontace obsahu zkoumané dokumentace, nebo jiných produktů činnosti firmy nebo jednotlivce, s reálně prováděnou činností umožní získat, s dostatečnou mírou pravděpodobnosti, potřebný přehled o firmě. Lze získat dostatečný přehled o vývoji ve firmě i z časového hlediska. Tak lze vyvodit i relativně přesné závěry o další perspektivě.

Je nutno mít na paměti, že na základě výsledků rozborů produktů činnosti nelze jednoznačně usuzovat na ty či ony kvality nebo nedostatky firmy. Je nezbytné, aby údaje získané touto metodou byly konfrontovány s údaji získanými jinou z výše uvedených metod.

V průběhu přípravy a při zpracování závěrečné (bakalářské, diplomové) práce se zpravidla nepoužívá jen jedna metoda. Obecně platí požadavek, že je nutno kombinovat různé metody, např. dotazník s pozorováním, rozhovor se studiem dokumentů apod. Základní metody práce se v praxi vzájemně doplňují, kombinují a ve svém účinku překrývají a tím vytvářejí i určitou synergii.

4.5.4.8 Sekundární analýza dat

Sekundární analýza dat označuje postupy, které jsou zaměřeny na druhotné využití dat, které byly původně využity k jiným účelům. v některých případech je možné, dokonce i vhodné použít k dosažení cílů ZP a ověřování hypotéz data a výsledky z jiných, již provedených výzkumů, či statistická data a provést jejich sekundární analýzu. Nemělo by jít pouze o prezentaci těchto zdrojů doplněných určitým komentářem.

Provedení sekundární analýzy dat předpokládá:

1. Přístup k datovému souboru pro sekundární analýzu.
2. Kritické posouzení původu dat, způsobu jejich získání, posouzení, zda jsou dostatečně validní a spolehlivá. Předpokladem je znalost metodiky provedení těchto šetření, která nebývá vždy k dispozici.
3. Posouzení času vzniku datového souboru s ohledem na možnosti srovnávání získaných poznatků.
4. Posouzení srovnatelnosti použitých identifikátorů (např. znění otázek).
5. Posouzení možností spojování více podobných výzkumů, včetně možností vytvoření spojeného souboru dat.
6. Vytváření nových odvozených proměnných, např. různých indexů (např. spojením otázek, nebo výběrem jen určité části prezentovaných tabulek apod.).

⁶¹ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995 s. 73-78. ISBN 80-718-4132-3.

7. Výpočty jiných, než dosud prezentovaných struktur dat, např. kontingenčních tabulek (např. v závěrečné zprávě nebyl zohledněn vztah mezi odpověďmi na otázku podle vzdělání, je proto možné jej znovu posoudit).
8. Nová interpretace provedených analytických kroků, ve srovnání s prezentací předcházející výzkumné zprávy.⁶²

4.5.4.9 Syntéza, dedukce, indukce

Syntéza je chápána jako skladebný postup vycházející z analýzy a směřující k shrnutí poznatků, k zobecnění, vytvoření typologií, dílčích teorií, závěrů, hypotéz apod. Vytváření závěrů (syntézy) o zkoumaném problému lze provést dvěma postupy - dedukcí a indukcí. Dedukcí se rozumí myšlenkový pochod od obecného k dalšímu obecnému, či jednotlivému. Opakem je induktivní pochod od jednotlivého k obecnému.

4.5.4.10 Delfská metoda

Delfská metoda spočívá v tom, že skupina odborníků v několika cyklech komunikace vytváří své intuitivní představy o řešení zadaného problému a snaží se dospět k nejpravděpodobnějším variantám řešení. Využívá se k prognózování budoucího vývoje tehdy, jestliže se scénář vývoje nedá jinými metodami zkonstruovat.⁶³

4.5.4.11 Interpretace (vysvětlení)

Interpretace vysvětlení, výklad, objasnění, nacházení smyslu vyvozováním souvislostí z jevů, které nejsou samy o sobě dostatečně jasné, úplné a jednoznačné.

4.5.4.12 Modelování

U modelování se jedná o konstrukci zjednodušeného obrazu reality, např. matematického, fyzikálního, který umožní studovat modelovaný objekt, systém nebo proces, formulovat předpovědi jeho chování, popř. Testovat intervenční strategie.

4.5.5 Minimální požadavky na projekt studentského šetření pro potřeby závěrečné práce

Pokud se student po provedení teoretické analýzy rozhodne pro provedení empirického šetření, měl by si připravit a vedoucím ZP nechat posoudit miniprojekt.

Miniprojekt je založen na předpokladu, že je jasné, co má být empiricky zkoumáno a co má být získanými daty zodpovězeno.

Struktura miniprojektu:

1. Popis cíle/cílů práce:
 - a. hlavní téma či problém, k jehož objasnění má šetření v návaznosti na téma závěrečné práce přispět,

⁶² ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, 115 s. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

⁶³ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-717-8579-2.

- b. výsledky rešerše, poskytující odpověď na otázku, zda téma již nebylo předmětem nějakého známého a dostupného šetření, z něhož by bylo možné se poučit, případně využít stejné postupy, či otázky a porovnat výsledky.
2. Základní hypotéza/hypotézy:
 - a. hlavní otázku/otázky převést do hypotéz – znění hypotéz musí umožňovat jejich verifikaci,
 - b. uvést základní vztahy mezi hypotézami navzájem (pokud je hypotéz více).
 3. Základní soubor (kdo má být zkoumán). Cílová populace či cílová skupina.
 4. Volba metody shromáždění empirických dat (dotazníkové šetření, hloubkový rozhovor, pozorování, sekundární analýza písemných pramenů apod.). Zdůvodnění volby metody.⁶⁴

V případě zvolení metody šetření s použitím dotazníku je miniprojekt upřesněn následovně:

1. Výběr respondentů (výběrový soubor):
 - a. velikost výběru,
 - b. metoda/způsob výběru.
2. Návrh otázek:
 - a. formulace otázek a zdůvodnění jejich potřebnosti vzhledem k hlavnímu tématu či zkoumanému problému,
 - b. uvedení, ke kterým hypotézám se otázka vztahuje,
 - c. prověření jednoznačnosti a srozumitelnosti otázek (pilotáž na malé skupině).
3. Návrh způsobu zpracování a prezentace výsledků:
 - a. jaké statistiky budou z výzkumu vypočítány,
 - b. jak budou výsledky prezentovány, forma.⁶⁵

V případě zvolení některé kvalitativní metody sociologického výzkumu, nebo specifické metody marketingového výzkumu:

1. Zvolená metoda a zdůvodnění její volby.
2. Vymezení cílové skupiny a způsob výběru respondentů (zdrojů dat) stanovení rozsahu výběru – plán empirického sběru informací.
3. Popis způsobu záznamu empirických dat, či rozhovorů.
4. Způsob zpracování, postup interpretace získaných empirických dat a prezentace závěrů.

5 Formální podoba bakalářské a diplomové práce

Formální úprava odevzdávané závěrečné práce (ZP) je v důležitém, i když často v sekundárním postavení vůči obsahu tohoto textu. Text je vytvářen primárně pro svůj obsah, důležitá je však i forma.⁶⁶ Při celkovém hodnocení každé ZP je brán zřetel také na její formální úroveň a hrubé prohřešky proti formálním zásadám mohou negativně ovlivnit výslednou klasifikaci obhajoby nebo dokonce vést k tomu, že ZP nebude k obhajobě doporučena.

Závěrečná práce je předkládána v českém jazyce (nebo jazyce, ve kterém je obor studován), v jiném jazyce jen v případě, že o tuto možnost student požádá, a již ve formuláři Zadání závěrečné práce je vedoucím ZP a následně vedoucím katedry schváleno. Autor závěrečné

⁶⁴ ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, s. 64. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ PETERKOVÁ, Jana. *Tvorba diplomové práce*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2004, s. 66. ISBN 80-245-0776-5.

práce odpovídá za jazykovou, stylistickou a terminologickou správnost textu a je doporučováno před odevzdáním ZP do vazby provést jazykovou korekturu textu (odstranění překlepů, oprava gramatiky, volba vhodné stylizace textu apod.). „Pro vlastní psaní textu platí nejen pravidla z uvedených norem, ale i pravidla českého pravopisu.“⁶⁷

Formální úprava zpracovávaného textu je víceméně záležitostí textového editoru a práce s ním je pro většinu studentů naprostou samozřejmostí. Velkou část doporučení lze uplatnit již v samotném počátečním nastavení textového editoru a následná úprava textu v elektronické podobě je také snadnou záležitostí. Další podrobnosti k formální úpravě práce, o kterých se v tomto textu nezmiňujeme, jsou uvedeny v samostatných interních dokumentech VŠFS. Za účelem standardizování grafické úpravy prací jsou studentům k dispozici různé „šablony“ ZP, desek ZP apod. ([rozšiřující materiály](#))

5.1.1 Formální náležitosti seznamů a výčtů

Seznamy a výčty používáme v případě, že chceme prezentovat různé možnosti jednoho problému nebo uvést veškeré složky jednoho předmětu (úplný výčet). Výčty se od předcházejícího i následujícího textu oddělují prázdným řádkem. Umísťují se bezprostředně od levého okraje (levé svislice) s výjimkou u víceúrovňových odrážek tam, kde to prospěje přehlednosti. Jednotlivé body se označují arabskými číslicemi (výčet numerický), písmeny abecedy (výčet alfabetickeý), pomlčkami (výjimečně jinými značkami). U převzatých seznamů a výčtů je třeba uvádět jejich zdroj.

Mezi nadpis výčtu a položky výčtu se nekládá mezera. Pokud položky výčtu začínají velkým písmenem, ukončují se tečkou, pokud začínají malým písmem, ukončují se čárkou. Položky výčtu zarovnávejte k levému okraji. Celý výčet ukončete tečkou. Převzatý (složený nebo studentem doplněný) výčet citujte.

5.1.2 Ilustrace - tabulky a obrázky v textu

Kromě textu se v odborných a také závěrečných pracích obvykle vyskytují i ilustrace. Do tohoto pojmu zahrnujeme obrázky, fotografie, schémata, tabulky, grafy, diagramy, mapy, vzorce a jiné do textu vložené prvky. Je potřeba zvážit, v jaké míře obrázek přispívá k objasnění smyslu textu a je-li skutečně nutné, aby byl zařazen v textu, nebo je vhodnější jej umístit do přílohy, popřípadě na něj pouze odkázat. Pro zařazení ilustrací do textu existují následující pravidla, která mají zajistit snadnou orientaci v textu, případně jejich čitelnost a srozumitelnost.

Jsou-li součástí práce (ať už přímo v textu anebo v příloze) takovéto ilustrace, je třeba je číslovat a popisovat tak, aby byl odkaz k nim obsažený v textu jednoznačný. V zásadě se vždy volí jednotný způsob sazby (formy) v souladu s písmem a úpravou celého textu. Ilustrace by měly být jednoduché, srozumitelné a je třeba pamatovat na možnost pořizovat černobílé kopie (aniž by byla snížena čitelnost ilustrací).

Obrázky, fotografie, grafy, diagramy, tabulky atp. pokud se přímo týkají textu, se vkládají do vlastní práce co nejbližší odkazu a komentáře na ně (umísťují se bezprostředně za první odkaz v textu – je-li to možné, tak na téže stránce) a jsou číslovány a popisovány samostatně

⁶⁷ HLAUSA, Zdeněk a kol. *Pravidla českého pravopisu, s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2002, 391 s. ISBN 80-200-0992-2.

a průběžně. Na konci práce (za textem, před seznamem použité literatury) může být uveden „Seznam obrázků, grafů a tabulek“ s číslem strany dané ilustrace.

Ilustrace by měly vždy být umístěny na střed stránky, s výstižným názvem popisujícím obsah příslušné ilustrace a také zdrojem informací či pramenem, odkud jsou převzaty. Veškeré ilustrace, které byly převzaty nebo parafrázovány (volně zpracovány) od jiných autorů, musí být označeny předepsanou citací. Pokud do práce zařazujeme tabulky či grafy, které jsou výsledkem vlastního zpracování dat, umísťujeme je do vlastního textu, ve kterém je třeba dostatečně názorně vysvětlit postup, kterým jsme k výsledkům dospěli. Zdroj se uvádí i v případě, když tabulku nebo graf konstruoval autor sám a data použil z různých zdrojů, nebo byly výstupem jeho výpočtů, např. v příloze (uvádí se: „Zdroj: Vlastní zpracování, data viz Příloha A, Tab. xx.“). Obvykle se nadpis ilustrace umísťuje nad objekt, zdroj informací ihned pod objektem. Součástí tabulky či grafu musí být i legenda, v níž jsou vysvětlena použitá označení proměnných. Zdroj je psán písmem o velikosti 10 bodů.⁶⁸

Do přílohy zařazujeme obvykle ty ilustrace, které jsou rozsáhlejší a rušily by souvislý výklad textu, nebo ty, které mají doprovodný či doplňující charakter. Jako přílohy také zařazujeme do práce dokumenty, tabulky, grafy aj., převzaté beze změn z jiných zdrojů s účelem ilustrovat některý aspekt zpracovávaného tématu a jejichž obsah nepředstavuje hlavní argumentační linii zpracování tématu. Přílohy, které nejde svázat (výkres, CD atp.) jsou umístěny na zadní straně desek do pevné kapsy, pošetky. Všechny přílohy musí být uvedeny v obsahu.

Ilustrace se číslují v pořadí, v jakém se na ně v textu objevují odkazy, a to průběžně ve všech kapitolách závěrečné práce, a uvádějí se ve zkrácené formě (Obr. 11: Popisný text, Tab. 10: Popisný text, Graf č. 13: Popisný text). Jako interpunkce mezi pořadovým označením ilustrace a popisným textem (názvem) je doporučena dvojtečka. Nadpis ilustrace je zvýrazněn tučně.

Pokud tabulka pokračuje na následující stránce, opakujeme na každé nové tabulce záhlaví tabulky, pořadové číslo tabulky, ani popisný text se již neuvádí. Konec stránky nesmí od sebe oddělit nadpis, ilustraci a zdroj.

5.1.3 Tabulky - pravidla, doporučení a náležitosti

Tabulka je objekt obsahující data, uspořádaná ve sloupcích a řádcích, často s doprovodným textem. Používá se pro doplnění nebo vysvětlení textu. Příklad tabulky je na konci kapitoly.

Formální úprava tabulek podléhá určitým pravidlům:

- Šířka tabulky je v ideálním případě rovna šířce okolního textu. Není-li to možné, doporučuje se umístění tabulky na střed.
- Tabulky širší než standardní šířka sazby je možno otočit o 90°. Záhlaví otočené tabulky musí být vždy orientováno směrem do vazby, což je u jednostranného tisku vždy doleva.
- Názvy tabulek s uvedením pořadí (pořadové číslo) i případné legendy (vysvětlující text k tabulce) se sázejí jednotně v celém dokumentu.
- Velmi důležitá je výstižnost názvů jednotlivých sloupců a řádků. Často se vyskytující chybou je neuvedení rozměrů hodnot. Obvykle je uvádíme v záhlaví tabulky v hranatých závorkách, např. [mm], [mg/ml].
- V tabulce by se neměly používat rozdílné měrné jednotky téže veličiny.

⁶⁸ PETERKOVÁ, Jana. *Tvorba diplomové práce*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2004, s. 66. ISBN 80-245-0776-5.

- Zejména u tabulek (pokud to nevyplývá z jejich obsahu) je nutné uvádět v názvu i rozměrové jednotky uvedených veličin, např. Tab. č. 1: Objem prodeje v letech 2010 – 2013 (v mil. Kč), nebo v hranaté závorce [mil. Kč].
- Většinou se název píše stejným písmem jako ostatní text, někdy o stupeň menším a tučně zvýrazněný. Pokud se pro obrázky nebo jejich popisky používá jiné písmo, je možno jej používat také v tabulkách.
- Názvy samostatných rubrik začínají velkým počátečním písmenem, v dělených rubrikách (podnázvech) bývá počáteční písmeno malé.
- Čísla v témže sloupci by měla být uváděna na stejný počet desetinných míst.
- Není vhodné uvádět v tabulce plně vypsaná čísla vyšších řádů, např.: 4 321 000 bytů, 8 765 000 bytů apod. Zápis lze vhodně zkrátit na 4 321, resp. 8 765, přičemž v záhlaví sloupce bude uvedena měrná jednotka tis. bytů.
- Musí být zřejmé, nejen, které statistické testy byly použity, ale také zda jsou pro ně splněny předpoklady (např. normální rozložení, pokud to test vyžaduje).
- Stejně tak se číselné údaje nikdy neuvádějí ve tvaru zlomků, protože jejich použití tabulku znepřehledňuje.
- Pokud jsou číselné údaje v témže sloupci stejně dlouhé, lze je zarovnávat na střed. Pokud jsou ovšem různě dlouhé, pak se zarovnávají na pravý okraj se zarovnáním desetinných čárek pod sebe (proto je vhodné uvádět u čísel stejný počet desetinných míst – viz výše). Textové údaje se obvykle zarovnávají k levému okraji.
- Tabulka by měla mít více řádků než sloupců.
- Při větším množství řádků a sloupců je vhodné je očíslovat, bude tím ulehčen komentář tabulky.
- Mají-li některé řádky charakter konečných výsledků (součty, průměry apod.), je vhodné je zvýraznit. Pro vyznačování se v tabulkách používá nejčastěji tučný/polotučný řez, protože kurziva je v tabulce hůře čitelná.
- Horizontální čáry, popř. rámečky, jsou spíše pomůckou pro čtenáře. Někdy stačí oddělit pouze hlavičku tabulky a další čáru udělat až na konci tabulky, jindy je vhodné čarami oddělovat jednotlivé řádky. Jinou možností je použít podtisk pro každý druhý řádek.
- S grafickými efekty a barvami (různé tvary a barvy orámování, stínování, 3D-efekty apod.) je vhodné zacházet uvážlivě, aby zůstala zachována přehlednost tabulky.
- Pod tabulkou lze uvést poznámky, vysvětlivky použitých zkratk a symbolů nebo odkazy na literaturu. Velikost použitého písma je obvykle shodná s velikostí písma v tabulce, nebo o jeden až dva stupně menší, než je písmo základního textu dokumentu. Odkaz na literaturu uvádíme heslem „Zdroj: ...“. Jako zdroj uvádíme úplnou citaci, popřípadě je možné doplnit „vlastní zpracování/vlastní výpočty“.

Tab. 1: Počet studentů VŠ vs. základní normativ na jedno studium v období 2007–2010

Počet studentů	2006/07	2007/08	Meziročně	2008/09	Meziročně	2009/10	Meziročně
Prezenčně	241 151	250 269	3,78 %	264 304	5,61 %	277 184	4,87 %
Ostatní formy	85 815	97 283	13,36 %	109 209	12,26 %	116 396	6,58 %
Celkem	326 966	347 552	6,30 %	373 513	7,47 %	393 580	5,37 %
Základní normativ (v Kč)	2007	2008	Meziročně	2009	Meziročně	2010	Meziročně
	34 325	34 325	0,00 %	34 325	0,00 %	29 554	-13,90 %

Zdroj: Vlastní konstrukce, data: MŠMT. *Pravidla pro poskytování příspěvků a dotací veřejným vysokým školám*. [online]. Praha: MŠMT, 2006. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Č.j.: 4632/2006-30. [cit. 2012-05-20]. Dostupné z: http://aplikace.msmt.cz/vysokeskoly/financovaniVS/Pravidla_2006_pro_VVS_Vestnik.htm.; ČSÚ. VEŘEJNÁ DATABÁZE. *Počty žáků a studentů podle úrovně vzdělávání*. [online]. © Český statistický úřad, 2012 [cit. 2012-05-20]. Dostupné z:

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=VZD0020UU&&kapitola_id=17.

5.1.4 Grafy - pravidla, doporučení a náležitosti

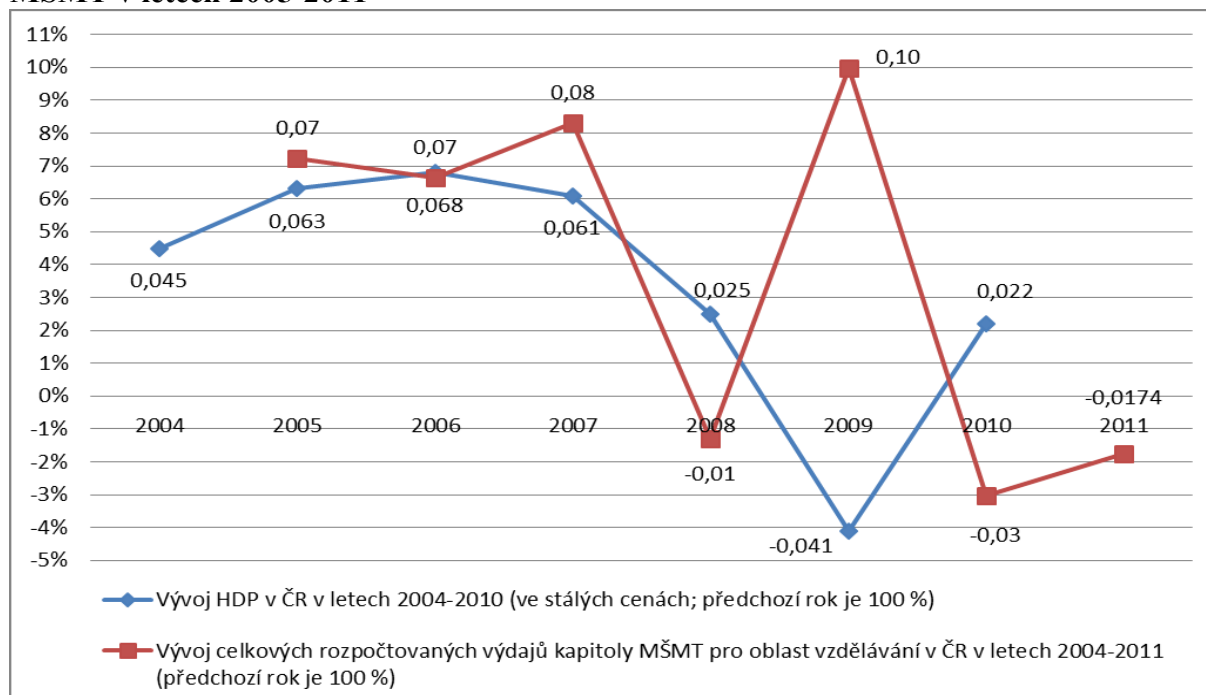
Graf je ilustrace, určená k doplnění nebo vysvětlení textu. Jejich počet by měl být úměrný (bez újmy na srozumitelnosti a přehlednosti textu), je nevhodné, aby text byl grafy přeplněn a grafy byly nedostatečně komentovány. Příklad grafu je na konci kapitoly.

Pro použití grafů a diagramů platí kromě již uvedených pravidel pro tabulky a obrázky také tato doporučení:

- Pro konstrukci grafů se používá pouze pravoúhlý systém souřadnic (s výjimkou některých typů grafů, např. grafu kruhového).
- Na vodorovnou osu se zaznamenává nezávislá proměnná, na osu svislou pak proměnná závislá.
- Zřetelnost a vypovídací schopnost grafu je ovlivněna správnou volbou stupnic (měřítek) os.
- U grafu je nutno vždy popsat, co je na které ose zaznamenáno, vynést a popsat stupnici měřítka osy včetně označení měrných jednotek.
- Je-li v grafu zobrazena funkce, která nezačíná v počátku grafu (nule), pak se vynáší stupnice až v rozpětí funkčních hodnot.
- Grafy doporučujeme konstruovat pomocí softwaru MS Excel v návaznosti na tabulku vytvořenou v témže softwaru.
- Pro zobrazení vývoje malého počtu proměnných popsaných v grafu lze použít vložené popisky, namísto tabulek, včetně zobrazení vložené funkce a regresního koeficientu uvnitř grafu. Tato jednoduchá úprava zpřehledňuje trendové grafy v textu a umožňuje výstižnější a kvalitnější interpretaci vývoje sledovaného jevu (viz graf níže: „Hrubý domácí produkt v ČR v letech 2005-2010, sezonně neочиštěno (mil. Kč, běžné ceny). Rovnice spojnice trendu závislosti: $y = 136625x + 3E+06$. Hodnota spolehlivosti: $R^2 = 0,7936$.“)
- Při zkracování čísel u popisu stupnice se postupuje stejně jako u tabulek.
- Je-li zobrazeno více proměnných, je nutno v legendě vyznačit způsob jejich grafického rozlišení.
- Legendy se píšou ještě o stupeň menším písmem než popisky. Někdy se legendy umísťují přímo do grafu.
- Při vytváření grafů v textových editorech či tabulkových procesorech, nejen pro zápis legendy obvykle využijeme služeb nabízených těmito nástroji.
- Grafické znázornění musí být jasné a přehledné, různé závislosti musí být zřetelně odlišeny. Pokud použijeme barevné grafy, měly by být (pokud možno) rozlišitelné i v černobílém provedení.
- V případě černobílého tisku je vhodnější používat grafické značky než barevné odlišení, které na rozdíl od WYSIWYG⁶⁹ zobrazení může při konverzi do různých stupňů šedi ztratit potřebný kontrast.
- Je-li graf vytvářen na základě tabulky, rovněž uvedené v textu, je vhodné umístit tabulkovou i grafickou reprezentaci dat pohromadě.

⁶⁹ Nejčastěji se jako WYSIWYG označují některé textové editory, ve kterých se editovaný text zobrazuje tak, jak bude vytištěn na papír. Kvůli obtížnosti tohoto úkolu dochází ovšem často k drobným chybám, kdy uživatel „nedostane, co vidí“.

Graf 1: Porovnání vývoje HDP ČR v letech 2004-2010 a vývoje rozpočtování výdajů MŠMT v letech 2005-2011

Zdroj: Vlastní konstrukce, data z tabulky x, viz příloha.

5.1.5 Obrázky - pravidla, doporučení a náležitosti

Většina obrázků leží uvnitř sazebního obrazce (tedy vymezeného prostoru na stránce pro sazbu běžného textu), nepřesahují jej. Samozřejmě lze různé druhy obrázků kombinovat, ale střídmost je na místě.

Další doporučení pro formátování obrázků:

- Výška obrázku by měla odpovídat určitému počtu řádků základního textu.
- Případné orámování obrázků by mělo být jednotné, ale mělo by se volit odůvodněně.
- Vzdálenost obrázků od textu by měla být standardní ve vztahu k ostatním mezerám mezi odstavci. Tzv. obtékání obrázku není vhodné používat.
- Konstantní jsou též vzdálenosti mezi obrázky a popisky.
- Popisky se píší písmem o 1–2 stupně menším, než je písmo základní, často kurzivou. Popisky se upravují jednotně (vzdálenost od přilehlého okraje obrázku).
- Součástí popisků k obrázkům mohou být legendy (vysvětlují části a prvky obrázků).

5.1.6 Zápis číslovek

V českém textu jako oddělovač desetinné části čísla používáme zásadně čárku, nikoli tečku. Kvůli přehlednosti za každou trojicí cifer v obou směrech od desetinné čárky ven z čísla děláme nedělitelnou mezeru, desetinnou čárku mezerami neoddělujeme (1 234,567 89). Číslo nelze nikdy rozdělit do dvou řádků. Oproti USA, v češtině neoddělujeme milióny tečkou. v seznamu mají být desetinné čárky pod sebou.

Poštovní směrovací čísla zapisujeme takto: 434 01. Pro zápis telefonních čísel u nás platí následující konvence, čísla píšeme po trojicích: tel.: 123 456 789, číslo s předvolbou tel.: +420 123 456 789.

Identifikační číslo a Daňové identifikační číslo podnikatelského subjektu se zapisuje včetně zkratk: IČ: 273 26 403, DIČ: CZ 273 26 403.

Zápis slovy je také možný a v literárním textu někdy i žádoucí, ale kombinace psaní číslovek a slov není vhodná. Číslovky od „1“ do „10“ se vypisují slovy (pokud to není výčet údajů). Číslovky nad „10“ se píší číslicemi. Lze psát 7 000, šest tisíc, 5 mil.

Řadové číslo ukončujeme těsně přisazenou tečkou, stojí-li na konci věty, další tečku nepíšeme. Můžeme-li číslo v daném kontextu číst současně jako řadové i základní, tečka se nepíše (strana 123). Ve spojení uvnitř slov se čísla přisazují těsně, bez mezery a bez spojovníku. Výraz „krát“ smí být ve spojení s číslem (12krát) nahrazen těsně přisazeným znakem „×“ (12×), ne však písmenem „x“ (12x). Můžeme také psát 12násobek, 12násobný (nepíšeme 12tinásobný).

Těsně k číslu má být přisazeno i jeho znaménko (+5 °C). Náhračkou za znaménko minus, které se v běžných tiskových písmech nevyskytuje, může být použita pomlčka (−5 °C). Mezi číslem a jednotkou se píše „pevná“ mezera, pokud číslo a jednotka jsou dvě slova: 10 m (deset metrů). Jednotky u čísel ve významu přídavného jména se píší bez mezery 10m (desetimetrový).

Lze užívat i číslic římských (I, V, X, L, C, D, M, tedy 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000) a jejich seskupení, což je způsob zápisu čísel pomocí písmen abecedy (MDCCCXLVII = 1847, CLX je 160). Za číslicemi, které označují číslovku řadovou, se píše tečka.

Obecně použití římských číslic znamená, že se jedná o něco, co má své pokračování nebo historii. Tento způsob zápisu se dnes používá výjimečně, lze takto označovat stránky předmluvy v knihách, kapitoly, položky... Římskými číslicemi se číslují knihy, sportovní události, historické události, století, měsíce v roce, pořadové číslo čtvrtletí atd.

Dodnes se používají římské číslice ve filmovém průmyslu k označení data vzniku filmu. Možná je to proto, aby se divákovi ztížila identifikace stáří filmu.⁷⁰

5.1.7 Zápis data a času

Označení dne, měsíce a roku navzájem odsazujeme pevnými mezerami; datem nesmí začínat věta. Den a rok se vždy vyjadřují číselně (arabskými číslicemi), měsíc pak buď číselně (arabskými či římskými číslicemi) nebo slovně. Číselná označení dne a měsíce musí být vždy ukončena tečkami (26. 4. 1917 nebo 20. III. 1945; 28. července 1969 nebo 18. duben 2005). Pokud datum a měsíc vyjádříme zlomkem, tečky za číslice nepíšeme (6/6 1977 nebo 25/III 2008). Píšeme také 25/III '08 nebo 2010-10-27.

Letopočet uvádíme jako čtyřčísli, zkrácené označení roku ve tvaru dvojčísli uvádíme pouze za pomlčkou resp. lomítkem v zápisu rozsahu let (v letech 2007–2008) resp. přelomu let (akademický rok 2007/08). Mezi označení data vkládáme nedělitelné mezery, aby nedošlo k nevhodnému zalomení řádku.

⁷⁰ *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Poslední editace 13. 2. 2007 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9_%C4%8D%C3%ADslic.

Hodiny ve spojení s minutami běžně oddělujeme tečkou bez mezer, minuty se vyjadřují dvouciferným číslem (11.55 hodin). v zápisech sportovních výkonů jednotně používáme dvojtečku, u takových údajů se mezery nekládají (2:44:34,00).

Píšeme: 7 dní, 7denní (sedmidenní), 4 týdny, 4týdenní (čtyřtýdenní), do 16 let (nepíšeme do 16-ti let apod.).

5.1.8 Zápis matematických vzorců, zlomků, značek

Jednoduché vzorce se obvykle píší přímo do textu, jejich zápis řeší ČSN⁷¹. Čísla ve vzorcích se zapisují s desetinnou čárkou a bez teček mezi vyššími řády (98 765,432 109; 0,987). Je třeba dávat pozor na používání písmen a číslic i (velké i), l (malé el), 1 (jednička), o (malé ó), ° (symbol stupně), O (velké ó), 0 (nula)...

Matematické vzorce umísťujeme na zvláštní řádek zarovnané na střed (vycentrované). Standardní zápis vzorců je v MS Office Word zajištěn Editorem rovnic. Zápis matematického vzorce provádíme kurzivou, ukončujeme čárkou nebo tečkou. Vysvětlení symbolů použitých ve vzorci (pokud nebyly definovány dříve) umísťujeme pod vzorcem od levého okraje (za slůvkem „kde:“).

Například:⁷²

$$SHCF = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+k)^t}, \quad (6.3)$$

kde:

SHCF ... současná hodnota cash flow v období *t*,

CF_t ... očekávaná hodnota cash flow v období *t* (*t* = 1 až *n*),

k ... míra kapitálových nákladů na investici (podniková diskontní míra),

t ... období 1 až *n* (roky),

n ... očekávaná životnost investice v letech.

Vzorce je možné podle potřeby číslovat (pro využití odkazového aparátu), a to uvedením pořadového čísla vzorce do kulaté závorky u pravého okraje řádku, na kterém je vzorec uveden. v případě uvedení většího počtu vzorců v textu je možné je číslovat v každé kapitole zvlášť s využitím desetinného číslování (č. kap. č. vzorce). v případě souvisejících skupin matematických vzorců (soustava rovnic) je vhodné zarovnat tyto výrazy tak, aby byly zachovány vertikální vazby mezi nimi, tj. bez centrování každé řádky zvlášť.

Je-li to možné, snažíme se předcházet rozdělení matematického výrazu do více řádků. Není-li zbytí, zalomení se provádí na hlavní úrovni struktury, nejlépe v místě hlavního operátoru (=, <, × aj.) nebo aditivního operátoru (+, ∨, ∪ aj.). Operátor je nutno zopakovat na počátku

⁷¹ ČSN ISO 31-11 (011300). *Veličiny a jednotky - Část 11: Matematické znaky a značky používané ve fyzikálních vědách a v technice*. Praha: Český normalizační institut, 1999.

⁷² SYNEK, Miloslav. *Manažerská ekonomika*. 3. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, c2003, s. 302. ISBN 80-247-0515-X.

dalšího řádku. Méně vhodný je zlom za multiplikatívním operátorem (\times , \wedge , \cap , aj.), hrubou chybou je rozdělit výraz mezi unárním operátorem ($-$, \neg , ∇ aj.) a operandem.⁷³

Matematické značky: $+$, $-$, \times , $:$, $<$, $>$, $=$, \pm , (operátory).⁷⁴ Jednotlivá označení: plus, minus (není-li možné minus volit přímo z klávesnice, můžeme ho nahradit pomlčkou, nikoli však spojovníkem). Tyto značky se používají zpravidla v zápisech matematické povahy, ale s některými se můžeme setkat i v běžném textu (zejména krát, plus, je menší než, je větší než), v takovém případě oddělujeme tyto značky z obou stran mezerou.

Mezní úchylky (\pm), vyjadřující rozsah tolerance k uvedeným hodnotám, se píše bez mezery mezi znaménkem a velikostí úchylky. Je-li uvedena měrná jednotka, vkládá se hodnota spolu s úchylkou do závorek. (např.: 20 ± 1 , $(50 \pm 5) \text{ }^\circ\text{C}$).

Značku krát (\times) nelze ve vzorcích ani v textu nahrazovat malým písmenem „iks“ (x). Ve spojení s číslem píšeme znak bez mezery, těsně za číslo (např. „14 \times “). U jednodušších číslovek je doporučeno celé slovo vypsat, například „pětkrát“ (bez mezery).

Stejně tak značku minus ($-$) nelze nahradit spojovníkem ($-$), nahrazení je přípustné dlouhou nebo krátkou pomlčkou (— , -). Tento znak má správně mít velikost i tloušťku odlišnou jak od spojovníku, tak od pomlčky. Bohužel v MS Office Wordu neexistuje jednoduchá možnost vkládání tohoto znaku do textu, neboť se dá získat pouze ve formulích vkládaných pomocí editoru rovnic (Vložit/Objekt/položka Microsoft Equation 3.0). Společně se znakem minus je potřeba vložit i správnou mezeru, která podléhá pravidlům matematické sazby.

5.1.9 Zápis procent, promile a stupně

Procento, promile a stupeň ($\%$, ‰ a $^\circ$) se od čísla oddělují pevnou mezerou (jsou-li ve smyslu podstatného jména), ve významu přídavného jména se píše bez mezery. Znak nelze nikdy použít samostatně.

Příklady:

- 12 % (dvanáct procent),
- 11% (jedenáctiprocentní, 11procentní, do 5 procent),
- 0,1 % = 1 ‰ (jedna desetina procenta se rovná jednomu promile),
- 11 °F (jedenáct stupňů Fahrenheita), 11° pivo (jedenáctistupňové pivo).

Symboly (‰ , $\%$, $^\circ$) vkládáme přímo z klávesnice, nebo (Vložit/Symbol/Symboly, v přehledu znaků písma najdeme znak pro stupeň a vložíme). Pozor, nejprve je potřeba nastavit správnou znakovou sadu – na kartě Symboly volíme v seznamu „Písmo“ položku „(normální text)“. Důvod je prostý: kresba znaku pro stupeň by měla odpovídat kresbě právě použitého písma. Pak musíme zvolit „ten správný“ znak: při prohlídce znaků můžeme narazit na podobný symbol – písmeno „o“ v exponentu. Tento znak se používá například v italském „1°“ a čte se „primo“ (první). Po dostatečném zvětšení si oba znaky můžete porovnat: stupeň = $^\circ$, písmeno o = $^\circ$.

⁷³ SKLENÁK, Václav. *Úprava diplomových prací*. Praha: KIZI, 2002, 89 s. Dostupné z: [http://kizi.vse.cz/KIZI/WCMS_KIZI.nsf/files/UpravaDP/\\$file/UpravaDP.pdf](http://kizi.vse.cz/KIZI/WCMS_KIZI.nsf/files/UpravaDP/$file/UpravaDP.pdf).

⁷⁴ Přehled nepísmenných grafémů [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <http://sazba.cz/typoglosy/2.pdf>.

Nepíšeme: *-ti, -mi, spojovník* apod. (10tikilogramový, 10-tikilogramový, 8místupňový, do 5-ti procent apod.).

5.1.10 Zápis finančních hodnot

Do té doby, než přijmeme euro, platí pro psaní naší české koruny (Kč) následující pravidla. Obsahuje-li číslice desetinnou čárku, pak musíme použít účetnický způsob a zapsat jednotku Kč před číslo (Baťova cena Kč 4,99). Výjimka, kdy smíme zapsat Kč dozadu, nastane, je-li cifra celé číslo (mobil stojí 6 499 Kč). Zejména v účetnictví, ale i v jiných textech se používá pomlčka místo dvou nul za desetinnou čárkou. Označení měny v takovém případě musí být ještě před číslem (Oblek koupíme za Kč 48 000,-). Nepoužíváme zápisy: 25 000,- Kč; Kč 4,50,-; stojí 789,- bez DPH. Je vhodné psát např. cena se pohybuje v rozmezí 5 000–10 000 Kč (nepíšeme 5–10 000 Kč). Označení měny se od čísla odděluje pevnou mezerou.

Další používané měny: dolar, libra, jen, euro, cent (\$, £, ¥, €, ¢). Píšeme 12 dolarů; 12 \$; 12\$ (dvanácti dolarová) bankovka. Nejmladší měnou je euro, píšeme 38,00 Euro (38 EUR; 38 €).

6 Struktury ZP, etika tvůrčí práce, odkazy a citace

Bakalářskou, nebo diplomovou práci je možno pojmout jako teoretickou, výzkumnou nebo uměleckou, některé mohou svojí povahou přesahovat uvedené hranice.

V teoretické práci student prokazuje, že prostudoval dostupnou literaturu k danému tématu, je schopen problematiku analyzovat, jasně vyložit a obohatit o další teoretické závěry. Do této skupiny patří i originální tvorba metodických pomůcek a materiálů.

Ve výzkumně zaměřené práci student shromáždí, vedle poznatků získaných studiem literatury, také empirické údaje dosažené vlastním šetřením, které správně utřídí, analyzuje, syntetizuje a interpretuje.

6.1 Struktura obsahu teoreticky zaměřené práce

U teoreticky zaměřené práce se vyžaduje vhodné řazení a označení kapitol a subkapitol, prokazující přehledné a logické řešení tématu práce.

Struktura obsahu práce:

1. Úvod,
2. Hlavní část,
3. Závěry,
4. Seznam literatury,
5. Přílohy.

Úvod - „Úvod“ je zpracováván dle interních požadavků VŠFS.

Hlavní část - Následuje „Hlavní část“ strukturovaná do podkapitol zpracovávajících jednotlivé části úkolu. Je obvyklé nejdříve popsat základní body práce (problémy, otázky, teorie atd.) a následně se propracovávat k dílčím problémům. Obrácená cesta od zvláštního

k obecnému se nedoporučuje. Tato část také obsahuje zpracovaný přehled literatury o dosavadním stavu bádání. Celé zpracování je vedeno vůdčí představou, která byla sdělena v Úvodu. Téma a řešené problémy mají být zasazeny do kontextu současné odborné diskuse nebo problémů praxe. Proto se také na vhodném místě uvádí přehled definic, pojmů a ohraničení k jiným příbuzným tématům a pojmům.

Závěr - v závěrečné kapitole „Závěr“ se provede stručný přehled výsledků práce a odpovědí na zkoumané otázky, které byly položeny v Úvodu. Na konci, v samostatném odstavci, se student vyjadřuje k možnostem další odborné práce nebo uplatnění výsledků a uvádí osobní poznámky.

Následuje **Seznam literatury**, popřípadě **Přílohy**.

6.2 Struktura obsahu empiricky zaměřené práce

Struktura obsahu práce:

1. Úvod,
2. Cíle práce a hypotézy,
3. Metodika odborné práce,
4. Výsledky,
5. Diskuse,
6. Závěry,
7. Seznam literatury,
8. Přílohy.

Úvod - „Úvod“ je zpracováván dle interních požadavků VŠFS. Seznamuje s problémem a jeho aktuálností, uvádí se pracovní hypotézy a cíle práce. Je zde uveden přehled dosavadních poznatků a teoretická východiska. Přehled literatury, návaznost na práce jiných autorů, přehled užívaných metod šetření, vysvětlení a definice základních pojmů, vytvoření teoretického rámce.

Cíle práce a hypotézy - v samostatné kapitole „Cíle práce a hypotézy“ student předkládá přesné vymezení úkolu a cílů práce, zdůvodnění a formulace hypotéz.

Metodika odborné práce - Student v této kapitole uvádí, jak bude přistupovat k řešení problému a s jakými nástroji:

- 1) Obecná charakteristika plánu odborné práce.
- 2) Identifikace a popis cílového vzorku a výběru.
- 3) Popis instrumentů a technik měření.
- 4) Prezentace způsobu sběru dat.
- 5) Prezentace procedur pro uchování dat.
- 6) Vysvětlení způsobu analýzy dat.
- 7) Popis procedur pro zabezpečení zvláštních událostí.
- 8) Diskuse zaručení externí a interní validity studie. Zde také může být informace o Omezení a vymezení studie.

Výsledky - Následuje kapitola „Výsledky“, obsahující stručně komentované výsledky, tabulky, grafy, výsledky statistických testů. Tato část začíná popisem dat získaných během výzkumu. Popisuje se také příprava dat ke zpracování a příslušné statistické nebo jiné postupy pro analýzu dat v konkrétním kontextu. Jednotlivé údaje komentujeme vzhledem k nalezeným

trendům, rozdílům nebo zvláštnostem. Popisujeme střední hodnoty, korelace, četnosti. Výsledková část kvalitativního šetření má rozdílnou podobu. Nenajdeme v ní čísla, ale převážně texty. Autor hledá v materiálu nové kategorie, konfigurace a témata a vnáší do materiálu určitý pohled. Třídí a shlukuje zkušenosti účastníků a fenomény, které mají společné charakteristiky. Výsledky svého zkoumání ilustruje na příkladech z nasbíraných dat. Prezentace výsledků může také využívat grafického znázornění.

Diskuse - v diskusní (interpretační) kapitole následuje zhodnocení výsledků ve vztahu k zadání, jejich rozbor na základě dosavadních poznatků, upozornění na chyby a nedostatky ve vztahu k interní a externí validitě. Výsledková část informuje o výsledcích úplně a objektivně. V této části má autor příležitost vnést do posuzování výsledků svůj osobní názor (ten musí být podpořen přesným a logickým usuzováním). Výsledky interpretujeme ve vztahu k úkolům práce, k použitým teoriím a k definovaným hypotézám a otázkám. Na základě výsledků navrhuje modifikace teorií nebo praxe. Výsledky dáváme do vztahu k dosavadním poznatkům dané oblasti vědy nebo profesionální činnosti. Autor se také pokouší určit alternativní vysvětlení výsledků, pokud nejsou v souladu s předpokládanými hypotézami. Je důležité, aby autor systematicky probral všechny výsledky, které jsou v nějakém rozporu s očekáváním, a připojil úvahu, proč se tak stalo. V této sekci je také potřebné znovu se dotknout omezení studie. Autor specificky zkoumá metody šetření i výběr subjektů s cílem komentovat vliv na interní a externí validitu výsledků. Prakticky každá studie má tyto omezení a autor má na ně upozornit.

Závěr - v závěrečné kapitole (Závěr) se provede stručné zhodnocení celé práce. Na konci se student vyjadřuje k možnostem dalšího výzkumu a uvádí osobní poznámky.

Následuje **Seznam literatury**, popřípadě **Přílohy**.

6.3 Struktura empiricko-teoretické práce

Tato struktura se doporučuje při zpracování problému praxe. Tato struktura je nejčastěji používanou na VŠFS a bylo o jejích částech pojednáno v kapitolách výše.

Struktura obsahu práce:

1. Úvod,
2. Analýza a zhodnocení pramenů a literatury,
3. Výsledková část,
4. Závěry,
5. Seznam literatury,
6. Přílohy.

Úvod - „Úvod“ je zpracováván dle interních požadavků VŠFS. Obsahuje zdůvodnění aktuálnosti tématu a nastínění řešeného problému, současný stav problematiky a přehled existující literatury vztahující se k danému tématu, stanovení cíle (cílů) a pracovních hypotéz u diplomové práce a přehled užívaných metod práce.

Analýza a zhodnocení pramenů a literatury - Tato část uvádí teoretické poznatky, vztahující se k danému problému, student prokazuje vědomosti získané studiem. Závěr této části obsahuje charakteristiku metod a postupů, které budou pro řešení problému použity.

Výsledková část - Tato část ZP obsahuje vlastní řešení problému. Na základě zjištěných skutečností student formuluje vlastní návrh na řešení existujících problémů, případně uvádí výsledky formativní evaluace.

Závěr - Závěr obsahuje shrnutí práce. V této části se student vrací k cílům a pracovním hypotézám, které formuloval na počátku práce, a hodnotí, zda se je podařilo potvrdit, vyvrátit, nebo zda bylo nutné je upřesnit nebo zcela opustit. Je vhodné, aby student na tomto místě nastínil další problémy, kterým by bylo účelné věnovat pozornost, jejichž řešení by však přesáhlo rámec závěrečné práce. Důležitou součástí závěrečných prací s praktickým zaměřením je nastínit doporučení a návrhů, jejichž realizace v praxi by pomohla vyřešit zkoumaný problém.

Následuje **Seznam literatury**, popřípadě **Přílohy**.

6.4 Struktura práce založené na empirickém šetření

Struktura obsahu práce:

1. Úvod
2. Přehled literatury
3. Zdůvodnění výběru problému
4. Formulace obecné odborné otázky
5. Obecné metody šetření
6. Konkrétní realizace
7. Metodika zjišťování empirických dat
8. Způsob kvantifikace a kódování dat
9. Metoda výběru zkoumaných osob
10. Statistické a jiné metody zpracování dat
11. Výsledky
12. Diskuse
13. Závěry
14. Seznam literatury
15. Přílohy

Úvod - Všeobecné zaměření práce, všeobecně vyjádřený záměr výzkumu, aktuálnost problematiky, očekávaný přínos apod., vše jen velmi stručně, všeobecně. Zdůvodnění výběru problému na základě přehledu poznatků, přínos jeho vyřešení pro další rozvoj oboru. Jasná stručná formulace cíle (popř. i dílčích úkolů).

Přehled literatury - Rešerše autorů zabývajících se daným tématem a metodami šetření, jejich kritické zhodnocení ve vztahu ke zkoumané problematice práce.

Zdůvodnění výběru problému - Vysvětlení, proč autor akceptuje či zamítá určitá stanoviska a proč se přiklání ke své uvedené pracovní definici. Na základě přehledu poznatků, přínos jeho vyřešení pro další rozvoj oboru.

Formulace obecné odborné otázky - Tj. předpokládané obecné odborné zákonitosti a z ní vyplývající dílčí hypotézy, které mají být šetřením řešeny, zdůvodnění hypotéz (dílčích zákonitostí).

Obecné metody šetření - Metody, kterých bude použito, metodologická a logická konstrukce celého šetření (např. plán experimentu v přirozených podmínkách podle logické metody kombinace shody a rozdílu, nebo pozorování ve formě analytických průřezů, apod.).

Konkrétní realizace - Obecné metody šetření.

Metodika zjišťování empirických dat - (např. pozorování, dotazník, testování, měření, apod.), údaje o její standardizaci, validitě, spolehlivosti, chybách atd. v literatuře (příp. způsob ověření její validity, jde-li o metodiku zcela novou, srovnávání údajů o standardizaci s příbuznými metodikami);

Způsob kvantifikace a kódování dat - Typ použitých škál apod.

Metoda výběru zkoumaných osob - Jde-li o použití statistických testů hypotéz, pak definice základního souboru, z něhož byl výběr pořízen a na který chce autor své výsledky zobecnit, popis použité metody pravděpodobnostního výběru (přímý, prostý dle tabulky náhodných čísel, vícestupňový atd.), kterým se zajistila reprezentativnost výběru.

Statistické a jiné metody zpracování dat - Zdůvodnění volby metod zpracování dat z hlediska relevantnosti k hypotézám, stručný výklad jejich smyslu a možnosti interpretace jejich výsledků (jde-li o metody běžné, jako např. korelace, regrese apod., neuvádět vzorečky, ale odkázat na literaturu), použití a původ softwaru (např. zpracováno paketem programů EPI INFO, NCSSES, SPSS, BMDP ap.⁷⁵).⁷⁶

Výsledky - Prezentace hlavních výsledků (nejdůležitějších tabulek a grafů) v textu, komentář zdůrazňující hlavní interpretaci vzhledem k hypotézám (údaje uvedené už v tabulkách se nemají zbytečně opakovat v textu).

Diskuse - v této kapitole je uvedeno všeobecné zhodnocení získaných výsledků, rozbor okolností, které by mohly vést ke zpochybnění závěrů (např. důvody k pochybám o věrohodnosti odpovědí v dotazníku, nečekané, nekontrolované vlivy, které mohly zkreslit výsledek experimentu, jak velké procento dotazovaných neodpovědělo, jak byla při výběru osob zkreslena jeho reprezentativnost apod.), srovnání vlastních výsledků s obdobnými šetřeními jiných autorů.

Závěr - Pro teorii daného oboru - konkrétní stanovisko k přijetí či zamítnutí hypotéz, důsledky pro odborný obor po začlenění nových poznatků do jeho odborné teorie, obecné možnosti využití.

Následuje **Seznam literatury**, popřípadě **Přílohy**.

6.5 Etika tvůrčí práce

Etika jako soustava mravních zásad je obecně citlivý a složitý problém. Etika studenta při zpracovávání závěrečné práce by z těchto obecných pravidel slušného chování měla vycházet.

⁷⁵ EPI INFO - statistický software pro epidemiologii; SPSS - Statistical Package for the Social Sciences.

⁷⁶ ŘEZANKOVÁ, Hana. *Banka dat a modelů ekonomiky ČR* [online]. Praha: 21. 07. 2006 [cit. 2013-08-20]. Statistické programové systémy. Dostupné z: <http://badame.vse.cz/clanky/statsoft.php>.

Mezi základní etická pravidla tvůrčí práce patří prezentovat veškeré převzaté myšlenky a názory, ať již v podobě citátů či parafrází, resp. konkrétní údaje, jako výsledek cizí práce a správně je odkazovat. Cílem etiky tvůrčí práce je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky naší práce a výzkumu.

Doporučovanými zásadami práce může být následující shrnutí:

- nechlubit se cizími výsledky,
- publikovat jen prověřené a doložitelné závěry,
- nechápat věcnou kritiku jako nepřátelství,
- pokud se jedná o týmovou práci, říkat co dělám a proč to dělám, podílet se nezištně o své poznatky a zkušenosti se svými spolupracovníky.

Etický problém se může vyskytnout v některých fázích práce:

- Při využívání informačních zdrojů, kde bychom vždy měli v textu řádně citovat zdroj.
- Pokud se na tématu podílelo, nebo podílí více studentů, pak vždy jasně uvést, co je mým přínosem, popřípadě uvést, že se jedná o společnou práci jmenovaných osob.
- V případech různých průzkumů (dotazník, interviu, akční výzkum) by všem dotazovaným či pozorovaným měl být jasný účel, pro který se výzkum dělá a získaná data by neměla být použita na nic jiného.
- Během šetření se často student dostává do osobního kontaktu s dotazovaným a měl by respektovat jeho právo na soukromí. To znamená uvědomit si, že on něco potřebuje a ne dotazovaný, a podle toho se chovat. Být k dotazovanému ohleduplný, respektovat jeho časové a vědomostní možnosti a pokládat mu jen otázky relevantní ke zkoumanému problému.
- Samozřejmě je, že průzkumem získané informace by měly být vždy důvěrné a neměly by být sdělovány třetím osobám. Pokud student zamýšlí výsledky publikovat, tak pouze se souhlasem dotazovaného, nebo musí zajistit nemožnost identifikace respondenta.

Je důležité dodržet požadavek odborné práce a kvalitního šetření. Nekvalitní šetření může poškodit mnoho subjektů, které např. mohou uvěřit nesprávným závěrům.

6.6 Citační etika

Dodržování citační etiky (v některých materiálech existuje i termín „citační etiketa“) je jednou ze základních zásad vědecké práce. Samotná citační etika je součástí širší disciplíny, kterou je informační etika a je konglomerátem otázek právních, etických a filozofických. Definice citační etiky existuje více, zde využijeme terminologickou databázi knihovnictví a informační vědy.

„Citační etika = Etické normy týkající se citování ve vědecké komunikaci. Všeobecně uznávaným principem citační etiky je morální povinnost autora publikované vědecké práce uvést v této práci ty výsledky svých myšlenkových předchůdců, na které ve své práci bezprostředně a vědomě navázal, a odlišit zřetelně své vlastní výsledky od výsledků jiných autorů. Za tímto účelem má autor práce těchto svých předchůdců citovat, zejména pak ty práce, jejichž výsledků využil (konstruktivní citace). Na druhé straně není správné

spekulativně zatěžovat vědecké práce prestižními citacemi, jako jsou některé nekonstruktivní autoritativní citace a nekonstruktivní autocitace.⁷⁷

Z výše uvedeného je patrné, že citování je základní činností při vědecké práci. Proč je nutné pečlivě citovat: „Psaní odborného textu jakéhokoliv typu obvykle vyžaduje uvedení odkazů na knihy, články či jiné dokumenty, ze kterých jste při své práci vycházeli - citace konkrétní vybrané pasáže (autorské právo) nebo využití autorových myšlenek jako základ pro vlastní argumentaci, vlastní závěry.

Proč tedy citovat:

- bibliografická citace je zdroj informací pro čtenáře, recenzenta, oponenta dokumentu,
- autor dokazuje vlastní znalost zpracovaného tématu,
- identifikace a zpětné vyhledání dokumentu, příp. zdroj odkazu na další literaturu,
- dodržení autorské etiky (a autorského zákona),
- vytváření tzv. skrytých bibliografií (seznam literatury = bibliografie uvedené přímo v konkrétním dokumentu nebo informující o další literatuře k danému předmětu či tématu.⁷⁸

Při tvorbě textu ZP by měla být dodržována zásada BASED ON EVIDENCE (založené na důkazech), tedy zásada vždy podložit každé tvrzení důkazem. Buďto výsledkem vlastního šetření/zkoumání zvoleného problému, nebo převzatým tvrzením ze zdrojů řádně citovaným.

Hodnocení citační etiky (práce s literaturou) je součástí posudku BP/DP a může být i důvodem pro nevyhovující hodnocení práce. Přesto se setkáváme i s prohřešky proti citační etice a pravidlům.

„Nejčastější prohřešky proti citační etice:

1. Citování díla, které autor nepoužil. Je velmi oblíbené vložit do použitých pramenů různé kapacity oboru (tzv. authorities), ačkoli nemají sebemenší souvislost s tématem práce. v kybernetice se s oblibou cituje Wiener, ve fyzice Einstein apod. Je smutné, že se tato praxe užívá i na některých vysokých školách, kde je například zvykem v diplomových pracích uvádět dílo oponenta, aniž by souviselo s tématem.
2. Ještě závažnějším přestupkem je necitování díla, které autor použil.
3. Citování vlastních děl, která nemají souvislost s novým dílem (tzv. autocitace). Pokud autor napsal už nějaké dílo, může sama sebe propagovat tím, že svá předchozí díla uvede v seznamu citací. Je značně ješitné, uvádět v citacích svá vlastní díla, aniž by souvisela s tématem práce.
4. Nepřesné citování, znemožňující identifikaci díla. Pokud citujeme dokument, zapíšeme ho tak, aby se dal nalézt. Pokud přejímáme citace zprostředkovaně, zvyšuje se riziko nepřesného zápisu a tak i riziko chyby. Proto by mělo být zásadou ověřovat, že se podle

⁷⁷ Národní knihovna ČR. *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy: Citační etika* [online]. Ex Libris, c2009 [cit. 2013-10-15]. Dostupný z:

https://aleph.nkp.cz/F/6U86CV5J62YSAC827TIEC3L3NY6CVE9528LT5IALX2BGC2UUP7-42616?func=file&file_name=find-b&local_base=KTD.

⁷⁸ NEDOMOVÁ, Martina, Petr KŘIVÁNEK a Petr ŠKYŘÍK. *Kurz práce s informacemi: Jak správně citovat* [online]. Brno: FF MUNI, 2007 [cit. 2013-10-15-12-28]. Dostupný z:

http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/citace_opora.pdf.

uvedené citace dokument dá najít. To je důležité především u elektronických dokumentů. Je-li dílo špatně citováno, může se naskytnout otázka, zda nejde o úmysl.⁷⁹

U bodu č. 1 se také často stává, že autoři citují aktuální literaturu k oboru, aby dokázali, že „jdou s dobou“, i když toto dílo nikdy neviděli. V souvislosti s bodem č. 3 je třeba upozornit, že v případě tvorby DP je nutné citovat i svoji BP, pokud ji student využívá jako zdroj. Nejhorším prohřeškem z výše uvedených je rozhodně využití cizího díla bez uvedení zdroje. Plagiátorství je rovněž trestně postižitelné podle Autorského zákona - viz Právní minimum níže.

V této souvislosti upozorňujeme, že jsou tyto zásady v koncentrované formě obsaženy ve školní metodice (konkrétně v Metodickém pokynu prorektora pro vzdělávací činnost v aktuálním znění) a jsou obligatorní při tvorbě ZP – viz [rozšiřující materiály](#).

Norma ČSN ISO 5127-2003 definuje plagiát jako „představení duševního díla jiného autora půjčeného nebo napodobeného v celku nebo z části, jako svého vlastního“. Jinak řečeno, užití jakékoliv myšlenky v odborné práci (ať už jsme se s ní setkali v písemné, obrazové, mluvené či jiné podobě) bez uvedení jejího autora je plagiátorství. Vytvořením plagiátu porušuje jeho autor nejen základní pravidla vědecké etiky, ale také Autorský zákon.

6.7 Možnosti IS VŠFS a jejich využití při zpracování závěrečné práce – odhalování plagiátů

Je nutné zmínit, že VŠFS disponuje v rámci IS VŠFS anti-plagiátorským softwarem, který umožňuje kontrolu vámi vložené ZP s ostatními pracemi v dané databázi. Váš text je automaticky zkontrolován na shodu s již obhájenými pracemi a vysoká míra shody může znamenat problémy při odevzdání, hodnocení a obhajobě ZP.

VŠFS je zapojena do projektu THESES.CZ, což je nejen celorepublikový depozitář závěrečných prací, ale zejména systém na odhalování plagiátů. Studentem vložená ZP bude porovnána nejen se všemi pracemi v rámci VŠFS, ale také v rámci všech vysokých nebo vyšších odborných škol, zapojených do databáze THESES.CZ. (seznam zapojených škol najdete na titulní stránce www.theses.cz), mezi seminárními a jinými pracemi v systému www.odevzdej.cz, dalšími dokumenty v informačních systémech provozovaných MU a mezi zdroji na volném Internetu – tj. porovnává se shoda napříč celým Internetem. Porovnávací algoritmus se stále zlepšuje, je již schopen detekovat i změnu slovosledu či přeházení odstavců. Studentova práce je také zahrnuta v této databázi a bude k dispozici při porovnání závěrečných prací napsaných na ostatních vysokých školách zapojených v tomto projektu.

Dodržování autorského práva posuzuje vedoucí ZP (oponent ZP dle potřeby), prověřuje originalitu (původnost) a posoudí výslednou shodu textu při psaní posudku ZP.

O službu zjišťování podobnosti budou mít zájem také sami studenti. Před odevzdáním závěrečné práce ji mohou takto testovat a vyvarovat se neúmyslných omylů. Pro kontrolu podobnosti je u vybraných prací využíván i nový systém Turnitin. K uvedeným tématům využijte rovněž [rozšiřující materiály](#).

⁷⁹ BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197): Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla* [online]. verze 3.3. c1999-2004, 11.11.2004, s. 5. [cit. 2013-10-15]. Dostupný z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>.

6.8 Tvorba bibliografických citací

V ČR platí pro citování norma ČSN ISO 690:2011⁸⁰ metodicky upravující formální náležitosti citací. V zahraničních publikacích se samozřejmě setkáme i s jinými styly citování, ale pro potřeby ZP se budeme držet našich národních norem, také to vyžadují školní pokyny.

Předesíláme, že samotná norma není nikde na internetu volně přístupná, je možné ji zakoupit v Českém normalizačním institutu. K prezenčnímu studiu je norma dostupná v Centru knihovnických služeb VŠFS.

Při tvorbě bibliografických citací se řídíme několika obecnými pravidly:

- Citace musí být přehledná a jednotná.
- Citace by měla být úplná – čím více údajů známe a uvedeme, tím spíše bude čtenář našeho textu schopen nalézt zdrojový dokument.
- Citujeme zásadně z primárních dokumentů, tzv. „de visu“ - tj. z materiálů, které jsme měli v ruce (na monitoru).

Úvodem je vhodné ujasnit si odbornou terminologii:

- Citace (jako citát) - v obecné češtině znamená uvedení kratší části jiného textu či výroku, obvykle doslovné. Citaci graficky oddělujeme od okolního textu (např. uvozovkami).
- Citace (jako citace díla) - ve scientometrii a také ve vědeckých člancích má jiný význam – citace je formalizovaný odkaz na určitý výsledek, metodu, či myšlenku v jiné publikaci. Přitom k uvedení části jiné publikace, tedy citaci v běžném slova smyslu, obvykle nedochází. Jde tedy o bibliografický odkaz (nás tedy nyní nebude zajímat).
- Bibliografický záznam = Bibliografická citace - (reference) souhrn normovaných údajů o citovaném tištěném nebo elektronickém dokumentu, nebo jeho části, umožňující jeho identifikaci a vyhledání.
- Bibliografický odkaz - znamená odkaz na konkrétní odbornou literaturu. V textu se většinou odkazuje jménem autora a ročením díla, které odpovídá stejné položce v bibliografii.
- Odkaz na citaci - odvolání v textu na citaci uvedenou na jiném místě (pod čarou, v seznamu literatury atd.).
- Bibliografie (seznam literatury, seznam bibliografických odkazů) - seznam tištěných prací umístěný na konci odborného textu, řazený podle jistého hlediska (autora). Uvádí se zde úplná bibliografie všech pramenů uvedených v textu (seznam použité nebo doporučené literatury, též nazývaný skrytá bibliografie).
- Seznam bibliografických záznamů (seznam bibliografických citací) - při využití metody číselných citací v poznámkovém aparátu vytvořený seznam na konci publikace.
- Parafráze - volné zpracování cizí předlohy (vyjádření stejného děje nebo stejné myšlenky jiným způsobem). Parafráze rozhodně není citací bez uvozovek. V takovém případě se již jedná o plagiát. Není možné použít část textu a pouze uvést daný pramen v seznamu použité literatury. U parafráze jde o vyjádření vlastními slovy toho, co bylo sděleno jiným autorem. V žádném případě není prohrškem, když parafráze obsahuje občas stejná slova jako originál, protože v řadě situací to je nejen potřebné, ale přímo nutné. Citace i parafráze napomáhají libovolný text uvést v širším kontextu či v konfrontaci s jinými názory – vždy je ovšem nutné uvést zdroj.

⁸⁰ ČSN ISO 690:2011. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Český normalizační institut, 2011, 39 s. Třídící znak 01 0197.

- Kompilát označuje dílo, které vzniklo sloučením prvků jiných děl. Z etického hlediska by měl autor kompilátu uvádět původní zdroje a jejich původce (autory). Hranice, kdy dílo přestává být originálem a kdy se stává kompilátem, je velmi nejasná a řeší ji autorský zákon. Stejným způsobem se řeší diskutabilní autorské právo v případě kompilátu.⁸¹

Při tvorbě bibliografických citací je v první řadě třeba pochopit samotný mechanismus umístění citací v textu, dále pak konstrukci konkrétní bibliografické citace (záznamu) na konci ZP v Seznamu bibliografických záznamů (tzv. Seznam literatury).⁸²

6.9 Jak má vypadat citace v textu?

Norma ČSN ISO 690 umožňuje **tři základní styly** citování v textu:

1. citování pomocí průběžných poznámek (poznámky pod čarou) – na VŠFS doporučeno,
2. citování pomocí prvního údaje záznamu a data vydání (tzv. harvardský systém),
3. citování pomocí číselných odkazů (tzv. vancouverský způsob, na VŠFS není povolen!).

6.9.1 Citování pomocí průběžných poznámek

Ve vědecké či odborné publikační činnosti jde o často užívanou metodu. Za každým citovaným místem v textu se zapisuje číslice (v horním indexu nebo v kulaté závorce na řádce), která se vztahuje k číselně řazeným poznámkám uspořádaným podle pořadí jejich výskytu v textu (číslování začíná na první stránce s použitím první citace a v průběhu textu se načítá). Poznámky mohou a nemusejí obsahovat citace. V rámci jedné poznámky se může citovat jedno i více děl najednou.

Pokud je jedna publikace citována vícekrát, přiděluje se každé další citaci příslušné nové číslo v poznámkách, není však nutné, aby obsahovala všechny údaje - lze uvést odkaz na číslo dřívější (poprvé uvedené) citace daného dokumentu, ale s jiným vymezením stránek, např. „Tamtéž, s. 45“. První citace určitého dokumentu (nejlépe v každé kapitole zvlášť) musí obsahovat potřebný počet údajů (je vhodné uvést plný bibliografický údaj).

Příklad textu s citacemi:

... Zatímco mikroekonomie se zabývá chováním individuálních ekonomických subjektů (spotřebitele nebo podniku) za různých okolností nebo situací na dílčím trhu²⁵, makroekonomie zkoumá zákonitosti fungování hospodářství jako celku a podstatu makroekonomických jevů²⁶ ...

Citace uvádíme v rámci číselně řazených poznámek pod čarou na téže stránce (v poznámce pod čarou):

²⁵ HELÍSEK, Mojmír. *Makroekonomie: základní kurs*. 2. přeprac. vyd. Slaný: Melandrium, 2002, x. ISBN 80-861-7525-1, s. 2.

⁸¹ TICHÝ, Jaromír a Václav NETOLICKÝ. *Příprava, tvorba a hodnocení bakalářských a diplomových prací* [CD-Rom]. Praha: VŠFS, 2009, 218 s. ISBN 978-80-7408-001-2.

⁸² BIERNÁTOVÁ, Olga a Jan SKÚPA. *Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011* [online]. Brno: 2012, 27 s. [cit. 2020-4-6]. (PDF). Dostupný na: <https://www.citace.com/CSN-ISO-690.pdf>

²⁶ VALENČÍK, Radim a Rafik BEDRETDINOV. *Mikroekonomie: (výběr toho nejdůležitějšího)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2005. ISBN 80-867-5441-3, s. 5.

Často citované dokumenty - poznámka, která odkazuje na informační zdroj uvedený v předchozí poznámce, by měla buď opakovat úplný bibliografický odkaz, nebo uvést číslo dřívější poznámky s aktualizovanými čísly stránek.

První a další citace v rámci poznámek (pod čarou):

²⁵ HELÍSEK, Mojmír. *Makroekonomie: základní kurs*. 2. přeprac. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. ISBN 80-861-7525-1, s. 2.

...
⁶⁹ HELÍSEK, Mojmír, ref. 25, s. 10-12.

Na konci ZP je pak uveden „Seznam bibliografických odkazů“ (abecedně uspořádaný, ucelený seznam veškeré literatury jak v klasické, tak elektronické formě, záznamy se nečíslijí, mohou být zvýrazněny odrážkami, zarovnány k levému okraji). Při velkém rozsahu seznamu jej lze psát o jeden bod menším písmem. K dodržení struktury citace je doporučeno využít generátoru citací dostupného na www.citace.com.

- HELÍSEK, Mojmír. *Makroekonomie: základní kurs*. 2. přeprac. vyd. Slaný: Melandrium, 2002, x, 326 s. ISBN 80-861-7525-1.
- VALENČÍK, Radim a Rafik BEDRETDINOV. *Mikroekonomie: (výběr toho nejdůležitějšího)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2005, 117 s. ISBN 80-867-5441-3.

Příklady bibliografických citací (záznamů) jednotlivých typů dokumentů (kniha, článek, www stránka, legislativní dokument apod.) naleznete v [rozšiřujících materiálech](#).

[Příklady pro nejčastěji citované typy dokumentů.](#)

6.9.2 Automatický generátor citací

Není ovšem třeba podrobně zjišťovat, jak vytvářet bibliografický záznam pro jednotlivé typy dokumentů. Existuje on-line nástroj, který za vás vytvoří bibliografický záznam většiny hlavních typů dokumentů přesně dle platné normy. Pro tvorbu jednotlivých konkrétních citací využijeme [automatický generátor Citace.com](#).⁸³

Používání tohoto nástroje je zdarma. Generátor je schopen vytvořit citace základních typů dokumentů. Pokud se (zdarma) zaregistrujete, jsou vámi vytvořené citace ukládány do vašeho profilu, takže je můžete kdykoli využít znovu (např. citace z BP v DP). S použitím generátoru citací lze velmi jednoduše dostat školní metodice i platným normám. K uvedeným tématům využijte rovněž [rozšiřující materiály](#).

⁸³ CITACE.COM [online]. c2004-2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupný z: <http://www.citace.com/index.php>.

7 Závěr závěrečné práce, prezentace a obhajoba závěrečné práce

Závěr shrnuje poznatky získané ve všech sledovaných aspektech problému (prezentace dedukcí, posouzení kvality výsledků, srovnání s jinými metodami). Nemělo by se jednat o pouhé opakování dílčích částí textu, ale o vnitřně propojené shrnutí všeho, čeho bylo při studování a řešení dané problematiky dosaženo, co se podařilo prokázat a ozřejmit, čím případně student dosavadní stav poznání, dle jeho názoru, obohatil (prezentace výsledků). Okrajově lze uvést i další zajímavé poznatky, které se tématu dotýkají jen vzdáleně.

V Závěru závěrečné práce je autor povinen jasně deklarovat, zda byl splněn stanovený cíl práce, v čem spočívá jeho splnění, resp. zdůvodnit, proč byl splněn pouze částečně a z jakých důvodů. Autor zde porovnává dosažené výsledky s vyřčenými hypotézami a cíli, které si stanovil na začátku práce (třetí odstavec Úvodu) a posuzuje jejich potvrzení či vyvrácení nebo splnění, popřípadě nesplnění. Je třeba mít na paměti, že i negativní výsledek je výsledkem, je-li správně okomentován a je-li v jeho pozadí dostatečné úsilí. Lze zde uvést i kvantitativní hodnocení, ovšem neměly by se zde opakovat pasáže z hlavního textu, nebo přílišné podrobnosti. Lze nabízet určitá doporučení, jak studovanou problematiku dále pojímat, jak změnit dosavadní praxi, na základě jakých opatření, jak problematiku dále řešit a které otázky je žádoucí v budoucnu odpovědět apod.

Student by si měl v Závěru kriticky zodpovědět na tyto otázky:

- Byl vybrán dostatečný vzorek pramenů nutných k získání potřebných teoretických podkladů?
- Byly použité metody získávání informací a jejich analýzy vhodně voleny, jsou závěry formulovány jednoznačně?
- Je formulování závěrů a doporučení v souladu se základními principy činnosti a kultury firem, etiky manažera?
- Umožňují získané závěry potvrdit naplnění cílů práce a potvrzení hypotéz?

Má-li student prokázat, že je schopen samostatně pracovat a úspěšně řešit konkrétní problémy podnikatelské praxe, musí umět vyhodnotit výsledky, ke kterým v ZP dospěl.

V Závěru musí student předvést svou schopnost uplatnit kritický odstup od jím dosažených výsledků tím, že dokáže posoudit, co se mu podařilo v souladu s očekáváním, i to, co se mu nezdařilo, a naznačí závěry z těchto zjištění. Obvykle mají tyto závěry formu rozboru příčin úspěchu i příčin neúspěchu a následného doporučení, jak s výsledky závěrečné práce pracovat dál. Student by se neměl bát diferencovat, sdělit, za které z nedostatků zodpovídá sám a které jsou výsledkem souhry vnějších okolností.

Student by se neměl obávat upozornit na nedostatky své práce, kterých si je vědom. Toto poznání je nepochybně přínosem pro jeho další profesní rozvoj. Sebekritický a s odstupem provedený rozbor dosažených výsledků je indikátorem zralé profesní osobnosti.

7.1 Forma a součásti odevzdání závěrečné práce

Student, který splnil všechny studijní povinnosti dané studijním plánem všech ročníků studia školy, má možnost přihlásit se k vykonání státní závěrečné zkoušky⁸⁴ (SZZ) předepsaným

⁸⁴ Česko. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), v § 45, odst. 3 stanovuje, že bakalářský studijní program se řádně ukončuje státní závěrečnou

způsobem včetně odevzdání ZP. Student musí zároveň doložit, že má splněny všechny závazky k vysoké škole a jejím institucím.

Ve stanoveném termínu pro odevzdání závěrečné práce je nutné splnit následující úkoly a předložit příslušné katedře následující materiály:

- získání zápočtů z předmětů zaměřených na přípravu závěrečné práce (B_BP_2, resp. N_DP_2),
- vložit elektronický originál ZP (vč. anotace a klíčových slov) do Archivu ZP v IS VSFS (rozsáhlé přílohy se vkládají jako samostatný soubor),
- odevzdat 1 výtisk ZP v knižní vazbě a 2 výtisky v termovazbě,
- odevzdat výtisk Zadání ZP z Rozpisu témat v IS se záznamy vedoucího práce o povinných osobních konzultacích v průběhu zpracování ZP.

7.1.1 Odevzdání závěrečné práce

Závěrečná práce se odevzdává v termínu stanoveném pro daný akademický rok. Obvykle může vedoucí katedry, popř. vedoucí fakulty výjimečně povolit studentovi pozdější termín odevzdání ZP, ale tak, aby bylo možné dostat dalším časovým lhůtám a termínům.

Příslušná katedra zajistí před termínem SZZ vypracování dvou posudků závěrečné práce (posudek vedoucího ZP a posudek oponenta ZP) a umožní studentovi nejméně 5 dnů před termínem obhajoby, aby se s nimi seznámil. Vedoucí i oponent jsou povinni vypracovat a odevzdat posudek ZP prostřednictvím vyplnění elektronického formuláře v IS VŠFS.

Závěrečná práce musí mít vysokou odbornou, jazykovou a stylistickou úroveň. Před jejím samotným odevzdáním do vazby je nutné provést korekturu odbornou (terminologie, obchodní jména firem, jména autorů, děl apod.) a technickou (řazení stránek, úplnost příloh, čitelnost textu, řazení kapitol apod.).

Závěrečná práce se odevzdává v požadovaných identických výtiscích, svázaných do tvrdých desek, termovazby a v elektronické podobě. Po obhajobě student/ka obdrží zpět výtisky své práce, archivována zůstává elektronická varianta.

Student/ka odpovídá za to, že v předložené ZP nejsou uvedeny žádné důvěrné údaje a informace, které by mohly být zneužity v neprospěch organizace, která je poskytla, či k získání neoprávněných výhod v hospodářské soutěži. V ZP nebudou uvedeny části reklamního nebo inzertního charakteru a dílo nebude obsahovat údaje o skutečnostech tvořících státní či služební tajemství.

Náležitosti ve vztahu k zveřejňování závěrečných prací upravuje Zákon č. 552/2005 Sb., kterým se mění § 47b Zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), takto: „Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

zkouškou, jejíž součástí je zpravidla obhajoba bakalářské práce. Podobně hovoří § 46, odst. 3, že magisterský studijní program se řádně ukončuje státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je obhajoba diplomové práce.

Diplomové a bakalářské práce odevzdané k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny. Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.⁸⁵

Student má právo svou závěrečnou práci odevzdat až po splnění studijních povinností a uzavření posledního ročníku studia. Přípuštění práce k obhajobě již nebrání ani hodnocení oponenta závěrečné práce ve znění „nedostatečně“ a „Práci k obhajobě nedoporučuji.“ V tomto případě musí být vypracován druhý, tzv. „kontrolní oponentský posudek“. Pokud druhý oponent posoudí závěrečnou práci jako „vyhovující“, může student svou práci obhajovat v termínu, na který se přihlásil. V případě, že i druhý oponent klasifikuje závěrečnou práci známkou „nevyhověl“, student nebude moci svou práci obhájit ani skládat státní závěrečnou zkoušku v daném termínu a příslušném období státních závěrečných zkoušek, bude od státní závěrečné zkoušky odhlášen, daný termín státní závěrečné zkoušky propadne s hodnocením „mínus“.

Vedoucí práce i oponent ve svém posudku uvedou zejména, zda práce splňuje obsahové a formální požadavky, které jsou na ni kladeny, zda práce obsahuje závažné nedostatky a které to jsou. Posudky jsou obvykle zpracovávány na interních elektronických formulářích v IS VŠFS. Každý posudek musí obsahovat explicitní vyjádření, zda práci hodnotitel doporučuje k obhajobě či nikoli.

Vedoucí práce i oponent odevzdají písemné hodnocení práce (dále jen „posudek“) v souladu s organizací daného akademického roku školy. Při vypracování posudků je v rámci informačního systému vysoké školy povinnost vedoucího ZP využívat softwarové nástroje pro odhalování plagiátů. V části posudku „Kontrola podobnosti práce“ vedoucí i oponent práce uvede vykázané procento podobnosti a slovně zhodnotí výsledek kontroly podobnosti ZP. Vedoucí ZP také ověří shodnost odevzdané svázané ZP se zveřejněným elektronickým originálem v IS VŠFS. V případě, že svázaná a elektronická verze ZP nejsou shodné, bude podán podnět k disciplinárnímu řízení pro plagiátorství.

Příslušná katedra umožní studentovi nejméně 5 dní před termínem obhajoby, aby se seznámil s posudky práce. Zde se také dozví povinné otázky oponenta závěrečné práce, na které by měl odpovědět u státní závěrečné zkoušky. Je zde tedy jistý časový prostor pro přípravu odpovědí na tyto otázky, které jsou součástí obhajoby závěrečné práce. Obhajoba práce se koná před zkušební komisí pro státní závěrečné zkoušky. ([rozšiřující materiály](#))

7.1.2 Elektronická kopie bakalářské nebo diplomové práce

Nejpozději současně s odevzdáním tištěné podoby ZP odevzdá student i její elektronickou kopii do Archivu ZP v informačním systému školy ve formátu MS Office Word (s příponou *.doc, *.docx). Při odevzdání ZP je prováděna kontrola materiálů a náležitostí ke SZZ, jejich úplnost, formát a čitelnost dokumentů uložených v Archivu ZP.

⁸⁵ Česko. Zákon č. 552/2005 Sb. ze dne 20. prosince 2005, kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Znění účinné od 01. 01. 2006 dosud. [online]. 20. 12. 2005 [cit. 2013-08-20]. Dostupný z: <http://www.sagit.cz/pages/uztxt.asp?cd=76&typ=r&refresh=yes&det=&levelid=538355&levelidzalozka=&datu makt=01.01.2006>.

Elektronická verze ZP musí obsahovat úplný text práce v podobě, v jaké je vytištěna. Je-li součástí práce softwarový program (zdrojový kód, případně spustitelný kód) nebo nějaké větší soubory dat, doporučuje se současně přiložit i zdrojový kód Vašeho textového editoru (*.doc, *.docx, *.tex, *.odt atd.).

Autor není oprávněn použít softwarové nástroje pro zabezpečení a uzamčení díla, ani dílo opatřit heslem. Použije-li autor ve svém díle fotografie, skeny či podobné grafické prvky, ať již v textu či formou samostatných příloh, budou tyto prvky připojeny k ostatním částem díla takovým způsobem, že dílo bude jako celek tvořeno datovým souborem *.pdf. Vedle toho však budou jednotlivé přílohy vždy samostatně uloženy i v samostatných pojmenovaných souborech formátů *.tif. Audiosnímky budou uloženy v samostatném pojmenovaném souboru formátu *.mp3, videopřílohy MPEG4 (*.avi).

Závěrečná práce bude podrobena testu na podobnost za využití softwarových nástrojů pro odhalování plagiátů. Tento test si také může provést student sám ještě před odevzdáním ZP, tedy před uzavřením Archivu ZP.

7.1.3 Úloha oponenta práce a hodnocení závěrečné práce

Ukončenou závěrečnou práci hodnotí písemně vedoucí práce a katedrou určený oponent závěrečné práce.

Student - autor práce obdrží oba posudky a pro vlastní obhajobu si připraví stručnou prezentaci své práce, zejména jejích výsledků a odpovědi na otázky oponenta (zřídka i vedoucího práce) v posudcích uvedené.

Oponenti závěrečné práce z řad interních nebo externích lektorů zpracovávají na danou práci „Oponentský posudek závěrečné práce“. Oponenti musí vyplnit všechny rubriky hodnotícího formuláře a věnovat se posouzení správnosti a vyčerpání daného tématu a hodnocení autora jako odborníka na dané téma. Oponent je povinen své bodové hodnocení ve stručnosti slovně zdůvodnit nebo doplnit v požadovaných oblastech. Ve zvláště kritických bodech hodnocení, toto na posudku slovně dokladovat odkazem na příslušná místa závěrečné práce. Zásadní úlohou oponenta je dále formulovat pro účely obhajoby ZP před státní zkušební komisí u SZZ minimálně dvě otázky vyplývající z jeho posouzení textu ZP.

7.1.4 Obhajoba závěrečné práce

Státní zkouška se koná před zkušební komisí. První část státní závěrečné zkoušky tvoří obhajoba bakalářské/diplomové práce.

Obhajoby závěrečné práce se povinně nezúčastňují jako členové zkušební komise její vedoucí a oponent, pokud nebyli do zkušební komise jmenováni z jiných důvodů. Průběh státní zkoušky a vyhlášení výsledku jsou veřejné⁸⁶, mohou se jich tedy účastnit jak vedoucí práce a oponent, tak i další osoby, ovšem jen jako „pozorovatelé“.

Obhajobu si musí student upravit časově tak, aby nemusel z nedostatku času část vypustit. Obvyklou chybou je podcenění doby přednesu, který pak trvá i déle, než přednášející

⁸⁶ Česko. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), Odst. 1. § 53 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů.

předpokládal. Je účelné si zkusit přednes nanečisto před vhodným posluchačem. Problém se nevyřeší rychlejším ústním projevem. Tomuto účelu napomůže povinná, vhodně a výstižně připravená stručná elektronická prezentace ve formátu MS Office PowerPoint (*.ppt). Předseda i členové komise mají právo kdykoli přerušit, nebo jinak zasáhnout do projevu studenta.

Obhajoba závěrečné práce sestává z několika fází. Na začátku obhajoby dostává slovo student a prezentuje svoji práci v „Úvodním slovu“. v této úvodní části stručně charakterizuje problém/y, který v práci řešil, cíl/e (u DP také hypotézu/y), které si vytyčil a výsledky, k nimž svým řešením dospěl a to zásadně z hlediska odpovědi na otázku zda a do jaké míry se podařilo splnit cíl práce, potvrdit nebo vyvrátit hypotézu. Může zde zmínit i problémy, na které při zpracování narazil a které ovlivnily výsledek jeho práce. Málo vhodným je v této úvodní části uvádění struktury práce (co je obsahem jednotlivých částí či kapitol). Významným hlediskem pro hodnocení této části obhajoby je kromě jasné formulace cíle práce právě stručnost ale zároveň i výstižnost sdělovaných skutečností.

Poté bude student předsedou státní zkušební komise, popř. jiným členem komise vyzván aby přistoupil k druhé části obhajoby ZP, jejímž předmětem je zodpovězení doporučených otázek oponenta. Tyto otázky pro obhajobu jsou zaměřené na dílčí závěry či poznatky, na jejich doplnění, zdůvodnění nebo posouzení. Úkolem studenta je odpovědět na tyto otázky. Odpovědi může mít – stejně jako úvodní charakteristiku své práce – připraveny v písemné podobě, nebo zpracovány v podobě elektronické prezentace. Samostatné slovní vystoupení, prokazující mj. schopnost o daném problému věcně a samostatně hovořit, bude pozitivněji hodnoceno (kromě věcné správnosti formulovaných odpovědí), než čtení napsaného textu.

Po zodpovězení otázek oponenta (vedoucí práce může také doporučit položení otázky) následuje otevřená diskuse „rozprava“, kde bude mít každý z členů komise možnost položit k danému problému otázku. Na otázky je třeba reagovat „okamžitě“, bez přípravy odpovědět. Správná formulace odpovědí závisí v mnohém na správném pochopení otázky – není proto hodnoceno negativně, jestliže si je posluchač ověří krátkým dotazem. Pak je nutné rychle a správně zareagovat, využít a spojit poznatky získané studiem literatury i řešením praktických problémů, zapojit i poznatky získané v průběhu studia. Je zřejmé, že samostatná, rychlá a správná i zaujatá odpověď svědčí o přijetí problému, o jeho pochopení, o schopnosti využívat získané poznatky, přijmout odpovědnost za řešený úkol.

Po ukončení diskuse, kdy již členové komise nemají žádné další otázky, obhajoba končí. Celková doba trvání obhajoby se předpokládá – tak jako u ostatních částí státní zkoušky – přibližně 15 minut.

Z této části státní závěrečné zkoušky (Obhajoba závěrečné práce) není třeba mít přehnané obavy. Je vhodné k obhajobě přistupovat s klidem a jistotou, vždyť student v práci řešenou problematiku dobře zná, měl možnost o ní minimálně 2 semestry přemýšlet. Zkušební komise si je dostatečně vědoma jisté dávky stresu, kterou student podstupuje, a právě proto je během obhajoby dáván studentovi maximální prostor pro jeho slovní projev. Neverbální projevy by měl student při obhajobě udržovat v mantinelech zdvořilého a slušného vystupování, měl by cítit akademickou půdu univerzity a důstojnost zkušební komise státní závěrečné zkoušky.

7.1.5 Používané technické pomůcky při obhajobě

Student při obhajobě své závěrečné práce může použít dostupné a školou povolené technické pomůcky. Při obhajobě má k dispozici tabuli, projektor, počítač. Použití PC a dataprojektoru studentem je již povinností. Instalaci softwaru nebo prezentace do PC zajistí tajemník zkušební komise, kterému nosič s prezentací (flashdisk, externí pevný disk nebo paměťovou kartu) předá student při příchodu ke zkoušce, ještě než si bude losovat otázky z odborných předmětů. Lze také, aby si student prezentaci instaloval sám anebo instaloval a vyzkoušel den předem, pokud to bude možné.

Použitá prezentace při obhajobě dokáže studentovi ušetřit drahocenný čas a je pro studenta textovou a obrazovou podporou jeho vystoupení (což neznamená, že student promítaný text pouze přečte). Student většinou volí skladbu snímků v logickém sledu, tak jak je zpracována jeho práce. V prezentaci by měl představit téma práce, cíl popř. hypotézu, použité metody odborné práce a dílčí závěry a fakta, ke kterým v práci došel. Součástí prezentace mohou být také otázky oponenta a odpovědi na ně. Pokud si spočítáme jednotlivé položky prezentace, není nutné, aby obsahovala více než sedm až osm snímků (včetně posledního s poděkováním za pozornost).

Zkušební komisi se použitím prezentace nabízí obrazový materiál, který by měl být názorný, pochopitelný a věcný. Při doplňujících otázkách členů komise se může student v prezentaci vracet k vloženým tabulkám, grafům a výčtům. Neměl by ale zmateně v prezentaci listovat a hledat tam něco, co tam není. Zkušební komise hodnotí nejen obsahovou stránku obhajoby, ale i formu její prezentace.

7.1.6 Nejčastější chyby v závěrečných pracích

V těchto výčtech jsou uvedeny nejčastěji se vyskytující nedostatky v již odevzdaných závěrečných pracích. Následující nedostatky nebo jejich kombinace při hodnocení ZP mohou mít vliv na její hodnocení.

Zásadní věcné nedostatky:

- obsah práce neodpovídá zadání,
- název práce neodpovídá obsahu,
- nebyl splněn cíl práce, nebyla potvrzena, nebo vyvrácena vyřčená hypotéza,
- nebyl stanoven jednoznačný cíl práce, ani hypotéza, (nebo jejich banální stanovení),
- práce nevyřešila zadaný úkol,
- struktura práce neodpovídá zadání,
- jednotlivé kapitoly nemají požadovanou úroveň a tematicky neřeší problém,
- není dodržen princip komplexnosti a systémovosti,
- uváděná tvrzení nejsou podepřena argumenty,
- nepoužívají se správné termíny, pojmy a pojetí,
- závěry vycházejí z příliš malého vzorku šetření, aniž by to bylo uvedeno,
- povrchnost, nedůslednost a podceňování či přeceňování faktů,
- obrázky, tabulky, grafy atp. nejsou okomentovány,
- z textu není jasné, co je převzato a co je dílem autora,
- zjevná kompilace práce (autor používá, často bez citace, pouze cizí výsledky a myšlenky),
- malý rozsah prostudované literatury,
- nejsou využívány matematicko-statistické metody.

Zásadní formální nedostatky:

- neopravené chyby, neprovedená korektura textu (překlepy, gramatické a pravopisné chyby, dělení slov),
- nevhodná úprava textů obrázků, tabulek (nezarovnaný text, typ písma, ...),
- nečíslování stránek nebo číslování tam, kde nemá být, číslování pouze počítaných stránek, špatné číslování příloh,
- špatné citace (nedodržování normy),
- nedostatečná nebo chybějící citace, autocitace, zavádějící citace,
- obrázky, tabulky, vzorce atp. nejsou očíslovány a označeny názvem,
- nevhodné číslování kapitol a subkapitol, poznámek, atp.,
- přehled literatury neodpovídá normě,
- vazba a označení práce neodpovídá požadavkům (vzorům),
- chybí originál zadání, který je součástí odevzdání ZP (zápisy vedoucího ZP),
- prohlášení v ZP není podepsáno,
- je použita nevhodná, nesrozumitelná formulace textu,
- věty jsou buď příliš rozsáhlé, nebo se naopak používají jen holé věty,
- není použit odborný jazyk, používají se hovorové výrazy, místní (podnikové, krajové) slangové výrazy atp.,
- nesprávné používání zkratk, značek, jednotek, symbolů atp.,
- před odevzdáním ZP neprošla jazykovou a formální korekcí,
- nejsou jasné způsoby výpočtu výsledků a údajů (chybí vstupní data).

Výčet nejčastějších chyb:

- Nerozlišování psaní procent 5% a 5 % (v prvním případě se jedná o pětiprocentní, ve druhém případě jde o 5 procent (mezera má svůj význam).
- Chybějící nebo přebývající mezera u závorek, pomlček, teček, čárek, uvozovek, dvojteček.
- Špatně ukončený odstavec. Čili chybějící nerozdělitelná mezera. MS Office Word vkládá mezery automaticky po jednopísmenných předložkách a spojkách k, s, v, a, z. Zapomíná však na pevnou mezera po předložce u, o, spojce i v ustálených slovních zvrtech („ten i ten“), mezi řády čísel (1 304 862), mezi čísla a jednotky (34 mm, 683 ks), den a měsíc (16. 4.), zkratkou titulu a jména (Ing. Eman), v ustálených slovních zkratkách (s. r. o., a. s.). Zde je nutno vložit tuto mezera ručně pomocí klávesové zkratky Ctrl+Shift+Mezerník. Za zmínku stojí, že MS Office Word automatickou mezera přidává pouze během psaní textu, pokud text kopírujete z internetu/jiného dokumentu, mezery přidány nejsou.
- Více než jedna mezera mezi slovy. Pokud vkládáte mezery mezi slova kvůli špatně ukončenému odstavci, např. „...podnik (v)“, použijte raději nezalomitelnou mezera.
- Při kopírování textu z různých zdrojů použijte funkci Možnosti vložení – zachovat pouze text. Do dokumentu se nekopíruje původní styl, který by vám mohl způsobit problémy při pozdějších úpravách textu.
- Znak pro jednotku míry palec (") místo českých uvozovek vzor „ (99) a “ (66) - ve MS Office Wordu „oblé uvozovky“. K tomu dochází zejména při kopírování textu z internetu.
- Prázdné řádky. Po odstavci má následovat pouze ukončení řádku (enter). Pokud se vám zdají meziodstavcové mezery malé, můžete upravit hodnoty mezer před a za v nastavení odstavce.
- Ručně číslované nadpisy, obrázky, tabulky. Číslování prováděno ručně při pozdějších úpravách textu (přesouvání bloků textu, změna struktury) nutí k opakované kontrole a vzniku chyb. Navíc přichází uživatel o možnost automatického generování obsahu.

- Příliš velké ilustrace mají tendenci se lámat na stránce. V případě, že používáte kreslení ve MS Office Wordu, po ukončení kresby objekty označte a seskupte. Naučte se správně ukotvit obrázek k popisku.
- Rovnice psané pomocí textu (podtrhnutím, lomítkem, horním a spodním indexem atd.). Používejte aplikaci textového editoru pro psaní rovnic.

Seznam literatury

- BIERNÁTOVÁ, Olga a Jan SKÚPA. *Bibliografické odkazy a citace dokumentů dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011* [online]. Brno: 2012 [cit. 2020-04-06]. 27 s. (PDF). Dostupný z: <https://www.citace.com/CSN-ISO-690.pdf>
- BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197): Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla* [online]. verze 3.3. c1999-2004, 11.11.2004 [cit. 2013-10-15]. 5 s. Dostupný z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>.
- BOLDIŠ, Petr. *Jak oddělit zrna od plev: ověřování informací v prostředí internetu*. INFORUM 2003: 9. konference o profesionálních informačních zdrojích [online]. Praha: Albertina Icome Praha, 2003. [cit. 1. 4. 2013]. Dostupný z: http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Boldis_Petr.pdf.
- BUDINSKÝ, Petr. *Metodický pokyn prorektora pro vzdělávací činnost - metodika vypracování bakalářské a diplomové práce* [online]. VŠFS, 2020 [cit. 2020-01-15]. Dostupný z: <https://is.vsfs.cz/auth/do/6410/predpisy/531213/1509230/>.
- CITACE.COM [online]. c2004-2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupný z: <http://www.citace.com/index.php>.
- ČSN ISO 690:2011. *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Český normalizační institut, 2011, 39 s. Třídící znak 01 0197
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-706-6822-9.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.
- ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1997, 271 s. ISBN 80-719-8173-7.
- GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 1996, 130 s. ISBN 80-859-3115-X.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, 278 s. ISBN 80-246-0030-7.
- HLAVSA, Zdeněk a kol. *Pravidla českého pravopisu, s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2002, 391 s. ISBN 80-200-0992-2.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Základy výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998, 257 s. ISBN 80-706-7798-8.
- INFOGRAM. *Výukové materiály: Booleovská logika* [online]. c2009 [cit. 2013-05-14]. Dostupný z: <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1207>.
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972.
- KOLKA, Milan, Ivona PAVLÍČKOVÁ a Miloš VEČEŘA. *Píšeme seminární a diplomové práce na počítači*. 2. dopl. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 297 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 465. ISBN 978-802-1054-639.
- LIŠKA, Václav. *Zpracování a obhajoba bakalářské a diplomové práce*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2010, 93 s. ISBN 978-80-7431-021-8.
- Národní knihovna ČR. *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy: Citační etika* [online]. Ex Libris, c2009 [cit. 2013-10-15]. Dostupný z: https://aleph.nkp.cz/F/6U86CV5J62YSAC827TIEC3L3NY6CVE9528LT5IALX2BGC2UUP7-42616?func=file&file_name=find-b&local_base=KTD.

- Národní knihovna ČR. *Souborný katalog ČR* [online]. c2001-2010, 26. 3. 2010 [cit. 2013-05-25]. Souborný katalog ČR a k čemu slouží. Dostupné z: http://www.caslin.cz/uvod/view?set_language=cs.
- NEDOMOVÁ, Martina, Petr KŘIVÁNEK a Petr ŠKYŘÍK. *Kurz práce s informacemi: Jak správně citovat* [online]. Brno: FF MUNI, 2007 [cit. 2013-10-15]. Dostupný z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/citace_opora.pdf.
- PAVLICA, Karel. *Sociální výzkum, podnik a management: průvodce manažera v oblasti výzkumu hospodářských organizací*. Vyd. 1. Praha: Ekopress, 2000, 161 s. ISBN 80-861-1925-4.
- PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998, 270 s. ISBN 80-718-4569-8.
- PETERKOVÁ, Jana. *Tvorba diplomové práce*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2004, 88 s. ISBN 80-245-0776-5.
- POLSTER, Petr. *Jak (úspěšně) napsat závěrečnou práci*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta životního prostředí, 2009, 135 s. ISBN 978-80-7414-203-1.
- POSTLER, Milan. *Metodika zpracování a úprava diplomových prací (určeno pro inženýrský stupeň studia)*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1994, 57 s. ISBN 80-707-9976-5.
- PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-717-8579-2.
- PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 132 s. ISBN 80-718-4132-3.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- ŘEZANKOVÁ, Hana. *Banka dat a modelů ekonomiky ČR* [online]. Praha: 21. 07. 2006 [cit. 2013-08-20]. Statistické programové systémy. Dostupné z: <http://badame.vse.cz/clanky/statsoft.php>.
- Středisko vědeckých informací FgÚ AV ČR. *Středisko vědeckých informací FgÚ AV ČR* [online]. Aktualizováno 12. 10. 2009 [cit. 2013-03-31]. Termíny a pojmy ze světa vědeckých informací a knihoven. Dostupné z: http://www.biomed.cas.cz/fgu/knihovna/terminy.html#informacni_prameny.
- SYNEK, Miloslav. *Manažerská ekonomika*. 3. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, c2003, 466 s. ISBN 80-247-0515-X.
- SYNEK, Miloslav, Pavel MIKAN a Hana VÁVROVÁ. *Jak psát bakalářské, diplomové, doktorské a jiné písemné práce*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Oeconomica, 2011, 61, [8] s. ISBN 978-80-245-1819-0.
- TICHÝ, Jaromír a Jan EMMER. *Zpracování bakalářské a diplomové práce*. [CD-ROM]. Praha: VŠFS, 2014. 101 s. ISBN 978-80-7408-096-8.
- TICHÝ, Jaromír a Václav NETOLICKÝ. *Příprava, tvorba a hodnocení bakalářských a diplomových prací*. Praha: Eupress, 2009, 1 CD-ROM, 218 s. ISBN 978-807-4080-012.
- VÍTŮ, Martin. *Hodnocení důvěryhodnosti informací – úloha informačních pracovníků?* INFORUM 2005:11. konference o profesionálních informačních zdrojích. [online]. Praha: Albertina Icome Praha, 2005. [cit. 1. 4. 2013]. Dostupný z: http://www.inforum.cz/pdf/2005/Vitu_Martin.pdf.
- WIKI.KNHOVNA.CZ. *Vyhledávání v databázích - rešerše* [online]. Aktualizováno 25. 11. 2013 [cit. 2019-12-10]. Dostupný z: http://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Vyhled%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD_v_datab%C3%A1z%C3%ADch_re%C5%A1er%C5%A1e#Proximitn.C3.AD_oper.C3.A1tory.
- ZICH, František. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004, 115 s. Eupress. ISBN 80-867-5419-7.

Název titulu	Zpracování bakalářské a diplomové práce
Autoři	Ing. Mgr. Jaromír Tichý, Ph.D., MBA PhDr. Jan Emmer
Vydavatel	Vysoká škola finanční a správní, a.s. v edici EDUCOpress Estonská 500, 101 00 Praha 10 www.vsfs.cz
Počet stran	93
Vydání	první
Formát	online
Rok vydání	2020
Pořadí publikace	306
Prepress	VŠFS

Tato publikace neprošla redakční úpravou, za obsahovou a jazykovou stránku učebního textu odpovídají autoři.